

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SERAMİK VE CAM TASARIMI ANASANAT DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ERKEN ÇAĞ ORTA ASYA TÜRK ŞAMAN GELENEĞİNDE
HAYVAN FİGÜRLERİ VE ONLARIN SERAMİK
SANATINDA YORUMLARI**

Hazırlayan
Elvan ÜNLÜ

Danışman
Yrd. Doç. Candan GÜNGÖR

İZMİR - 2012

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Erken Çağ Orta Asya Türk Şaman Geleneğinde Hayvan Figürleri Ve Onların Seramik Sanatında Yorumları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

04/05/2012

Elvan ÜNLÜ

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü' nün ...../...../..... tarih ve .....sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin .....maddesine göre Seramik ve Cam Tasarımı Anasanat Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Elvan ÜNLÜ'nün "**Erken Çağ Orta Asya Türk Şaman Geleneğinde Hayvan Figürleri Ve Onların Seramik Sanatında Yorumları**" konulu tezi incelenmiş ve aday ...../...../..... tarihinde, saat .....’ da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini/projesini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin/projenin .....olduğuna oy.....ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZ/PROJE VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv. Kodu:

• Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tez/Proje Yazarının

Soyadı: ÜNLÜ

Adı: Elvan

Tezin/Projenin Türkçe Adı: “Erken Çağ Orta Asya Türk Şaman Geleneğinde Hayvan Figürleri Ve Onların Seramik Sanatında Yorumları”

Tezin/Projenin Yabancı Dildeki Adı: “Animal Figures in the Tradition of Asia Shaman in the Middle East and their comment of Ceramic Art”

Tezin/Projenin Yapıldığı

Üniversitesi: **D.E.Ü.**

Enstitü: **G.S.E.**

Yıl: **2012**

Diğer Kuruluşlar :

Tezin/Projenin Türü:

Yüksek Lisans:

Dili: Türkçe

Doktora:

Sayfa Sayısı: 141

Tıpta Uzmanlık:

Referans Sayısı: 39

Sanatta Yeterlilik:

Tez/Proje Danışmanlarının

Ünvanı: Yard.Doç. Dr.

Adı: Candan

Soyadı: GÜNGÖR

Türkçe Anahtar Kelimeler:

- 1- Şaman
- 2- Şamanizm
- 3- Din
- 4- Seramik
- 5- Sanat

İngilizce Anahtar Kelimeler:

- 1- Shaman
- 2- Shamanism
- 3- Region
- 4- Ceramic
- 5- Art

Tarih:

İmza:

Tezimin Erişim Sayfasında Yayınlanmasını İstiyorum Evet

Hayır

ÖZET

Türklerin İslam'la tanışmasından önceki süreçte ideolojik, sosyolojik ve kültürel olarak yönlendirici fonksiyon üstlenen Şamanlık felsefesi, Türk kültürünün bütün yönlerini kapsamaktadır. Türklerin zamanla kabul ettikleri dinlerde de (Manihaizm, Budizm, Hıristiyanlık, Musevilik) Şaman öğelerini Türk bilincinden ve Türk kültüründen tamamen silip atamamıştır. Şamanlık, yeni oluşan kültür çevresine bir denge oluşturup ayak uydurarak yaşamını sürdürmüştür. Takip edilen öğeler Şaman unsurlarını yeni dinlerin alt yapısına itmiştir ki, bugün bunlar Türk geleneksel inancının oluşturmakta ve dini kaynaklarda batıl inanç olarak bilinmektedir.

Bütün yönleriyle Şamanlık, eski Türklerin yalnızca inanç sistemini değil, aynı zamanda felsefesini de oluşturur. Şaman dünya görüşünün en karakteristik özelliklerinden biri tabiatla cemiyetin birbirinden ayrılmadan, bir bütünlük oluşturmasıdır. Bu nedendir ki Şamanlığı bütünüyle "doğa dini" diye adlandırmak mümkündür. Bu bağlamda doğanın en temel unsurlarından sayabileceğimiz hayvanlara Şamanların verdiği değer oldukça önemlidir. Yaradılış döngüsü içinde anlamlandırılan Yüce Ruh kavramının Şamana hayvanlar aracılığıyla acıma, koruma, şefkat, saygı duygularını ihsan ederek, tüm bunların hayatı yönlendirdiğini düşünmüştür.

Şaman felsefesine göre, hayvanlar, fiziksel dünyamızda başarıya erişebilmemiz için nasıl davranmamız ve ne yapmamız gerektiğine ilişkin bazı belirli nitelikler ve davranışlar sergiler. Bütün yaşamımız boyunca her hayvanın bize öğreteceği ve bizimle paylaşacağı şifa güçleri vardır.

ABSTRACT

The progress before Turkish people meeting Islam, Shamanism philosophy undertake leading functions as ideological, sociological and cultural enclose all features of Turkish culture. Turkish people can't absolutely throw away the Shamanism items from Turkish consciousness and culture through the regions (Maniheizm, Budizm, Hristiyanlık, Musevilik) which they accepted in the length of time. Shamanism, assimilates to live with making up balance around the culture forming newly. The items excused push Shamanism factors to underwork of new regions which are made up of traditional Turkish beliefs and known as supersition in religious sources.

With all features Shamanism is not only waking up the belief system of ancient Turks, but also making up philasophy. One of the most charactetistic features of world view Shamanism is not allocating nature and quild from each other and making up plenitude. For this reason it is possible to call Shamanism "natural religion" absolutely. In this context; it is important that Shamans appreciate animals which we regard as the basic features of the nature. According to Shamanism Great Spirit concept in protection, tendernes and respect by means of Shaman animals and all of these features direct the life.

According Shaman philosophy, animals display some certain features pertaining to what we should do and how we should behave in order to achieve the success in our physical world. There are healing powers of every animal to teach us and share with us all our life span.

ÖNSÖZ

Şamanlık, dinle ilgilidir, ancak din değildir; o hekimlikle ilgilidir, ancak hekimlik de değildir; Şamanlık güzel sanatlarla, folklorla ilgilidir, ancak bütün noktalarda onlarla benzerlik oluşturmaz.

Şaman, yaptıklarına inanan, öteki dünya varlıklarına gerçekçi bir düzen ve görüntü veren Şamanlık sisteminin temsilcisidir.

Tezimde bu konuyu ele almamdaki sebep Türk kültürünün temel taşı olarak nitelendirebileceğimiz Şamanlık kavramının felsefesi ve en önemli unsurlarından biri olan hayvanlarla ilişkilerini incelemektir.

Tezimde genel olarak Şaman ve Şamanizm kavramları, Türk kültüründe Şaman geleneği, günümüzde devam eden izleri, Şaman hayvan figürleri, yorumlanması ve seramik sanatına yansımalarını ele almaya çalıştım.

Aldığım eğitim süreci boyunca ilgilerini ve desteklerini esirgemeyen başta Prof. Sevim ÇİZER olmak üzere değerli bölüm hocalarıma, yönlendirmeleri, yardımlarıyla teşvik ederek bana destek olan sevgili ve değerli hocam Yrd. Doç. Candan GÜNGÖR'e, mesleğe adım atmamı sağlayan ve bana sanatı sevdiren kıymetli hocam Prof. Mezhir AVŞAR'a, elindeki kaynakları ve çok değerli bilgilerini benden esirgemeyerek önemli yardımlarıyla destek olan sevgili hocam Yrd. Doç. Lale AVŞAR'a, yardımları ve desteğiyle hep yanımda olan değerli arkadaşım Melih ÖRKEN'e, her zaman maddi manevi bütün desteğiyle ve gücüyle yanımda olan sevgili aileme özellikle kıymetli babam Zihni ÜNLÜ'ye sonsuz teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Elvan ÜNLÜ

İÇİNDEKİLER

ERKEN ÇAĞ ORTA ASYA TÜRK ŞAMAN GELENEĞİNDE HAYVAN FİGÜRLERİ VE ONLARIN SERAMİK SANATINDA YORUMLARI

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON	
MERKEZİ TEZ/PROJE VERİ FORMU	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.ŞAMAN VE ŞAMANLIK KAVRAMI	2
1.1.1. Şamanizm Tanımı	2
1.1.2. Şamanlık Kavramının Tanımı Ve Görevleri	3
1.2. ORTA ASYA TÜRK ŞAMAN GELENEĞİ	5
1.3. TÜRK KÜLTÜRÜNDE ŞAMAN GELENEĞİ	6
1.3.1. Türk Şaman Geleneğinde Gök Tanrı	7
1.3.2. Türk Şaman Geleneğinde Ateşin Önemi	9
1.3.3. Türk Şaman Geleneğinde Doğum	10
1.3.4. Türk Şaman Geleneğinde Güneş ve Ay	11
1.3.5. Türk Şaman Geleneğinde Ölüm ve Ahiret Yaşamı	13
1.3.6. Türk Şaman Geleneğinde Törenler	15
1.4. TÜRK KÜLTÜRÜNDE GÜNÜMÜZDE DEVAM EDEN ŞAMAN İZLERİ	16
1.4.1. İçki içilmesi	18

1.4.2. Mezar taşı	18
1.4.3. Taşlara olan saygı	19
1.4.4. Mum yakılması	19
1.4.5. Güneşe ve aya olan niyaz	19
1.4.6. Mevlit okutulması	19
1.4.7. Kümbetler	20
1.4.8. Eşiğin kutsallığı	20
1.4.9. Düğün, evlenme	20
1.4.10. Halı desenleri	21
1.4.11. Nazar	21
1.4.12. Öldürme şekli	22

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ERKEN ÇAĞ ORTA ASYA TÜRK

ŞAMANLIĞINDA HAYVANLAR	23
2.1.1. Hayvan Ana	28
2.1.2. Avcılık ve Av Hayvanları	30
2.1.3. Hayvanlar	33
2.1.3.1. Aslan	33
2.1.3.2. Balık	34
2.1.3.3. At	35
2.1.3.4. Kurt	41
2.1.3.5. Kuş	44
2.1.3.6. Kuğu (Akkuş, Huma)	48
2.1.3.7. Horoz ve Tavuk	50
2.1.3.8. Ayı	51
2.1.3.9. Koyun, Koç, Keçi	53
2.1.3.10. Boğa (Öküz, İnek)	56
2.1.3.11. Köpek	59
2.1.3.13. Tilki	60
2.1.3.14. Yılan	62

2.1.3.15. Geyik	65
2.1.4. Yırtıcı Kuşlar	68
2.1.4.1. Kartal, Karga (Kuzgun)	69
2.1.5. Erken Çağ Orta Asya Şaman Geleneğindeki Hayvan Tasvirlerinin Yorumları	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ERKEN ÇAĞ ORTA ASYA TÜRK ŞAMAN GELENEĞİNDE HAYVAN FİGÜRLERİ VE SANATÇI ÇALIŞMALARI	82
3.1.1. Sanatçılar	82
3.1.1.1. Adrian Arleo	82
3.1.1.2. Beth Cavener Stichter	87
3.1.1.3. Roxanne Jackson	91
3.1.1.4. Kate Mac Dowell	96
3.1.1.5. Bethany Krull	100
3.1.1.6. Deniz Onur Erman	103
3.1.1.7. Aziz Baha Örken	107
EK 1 : UYGULAMALAR	110
TERİMLER SÖZLÜĞÜ	121
SONUÇ	128
KAYNAKÇA	129
RESİMLER KAYNAKÇASI	133
ÖZGEÇMİŞ	141

GİRİŞ

Türklerde Şamanlık Geleneği, daha çok bir yaşam tarzı ve doğayı algılama biçimi olarak görülmektedir. Türklerin Şamanist dünya görüşünde insan doğadan üstün bir yaratık olarak betimlenmemektedir. İnsanlarda başka canlılar gibi, hatta daha çok, doğada mevcut olan ve görünmez âlemi kaplayan hayvan ruhlarının iradesine bağlı olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada Türk Şaman geleneğinde hayvanlara verilen önem ve Türk kültüründeki yansımaları incelenerek çalışmalarında hayvan figürlerini ele almış sanatçıların metotlarına, felsefelerine ve eserlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın ilk bölümünde Şaman ve Şamanlık kavramının genel tanımı, Orta Asya Türk Şaman geleneğinin temel unsurları, Türk kültüründe Şaman geleneği ve günümüzde devam eden izleri araştırılmıştır.

İkinci bölümde Erken Çağ Orta Asya Türk Şamanlığı'nda hayvanlar ele alınarak görsellerle birlikte incelenmiştir.

Son bölümde ise hayvan figürlerini yorumlayan seramik sanatçılarının çalışmalarına fotoğrafları ile birlikte yer verilmiştir.

Tezin Uygulamalar bölümünde ise, giydiği zaman üzerindeki tasvir ve simgeler işlenerek hayvanın ruhuna girdiği inanılan Şaman başlıkları uygulanmıştır. İlave edilen cam boncuklar, deri ve diğer seramik parçalarla çalışma desteklenerek, Türk Şaman kültürünün yansıması olan hayvanlara verilen önem vurgulanmaya çalışılmıştır.

Uygulamadaki amaç ise; Türk Şaman Geleneğindeki hayvanların önemini sadece inanç sistemi olarak değil, günümüze kadar süregelen bir kültür birikimi ile beraber sanata olan katkısını vurgulanmaya çalışmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1.ŞAMAN VE ŞAMANLIK KAVRAMI

1.1.1. Şamanizm Tanımı

İnsanlığın en eski dinlerinden biri olan Şamanizm milattan önceki yıllardan bu yana Türklerin ve etrafındaki toplulukların İç Asya ve Orta Asya bölgelerinde uyguladıkları Şaman ya da Türklerin kullanmış olduğu Kam adı verilen din adamları aracılığıyla gerçekleştirilen bir inanç ve uygulama bütünüdür.

Şamanizm kavramının tanımıyla ilgili araştırmacıların farklı görüşleri vardır; Şamanizm meselesini ilk ortaya atan Abdülkadir İnan'dır. İnan'a göre Şamanizm bir dindir. Bahaeddin Ögel'e göre "Kam kelimesi Türklerde, Şaman demektir." Ramazan Şeşen ise "Türklerde Şamanlar halkın büyü ve tedavi işlerini gören cahil kişiler." olarak tanımlamıştır. Hikmet Tanyu'ya göre ise Türklerde Şamanlık diye bir din yoktur. Ne Şamanlık nede Kamlık asla bir dinin ismi olamamıştır.

Jean Paul Roux Şamanizm'in bir din değil bir teknik olduğunu ve Şaman'ın belli sonuçlar elde etmek için belirli bir bağlamda gerçekleştirdiği özgün eylemlerin bütününden oluşmakta olduğunu söylüyor.Cemal Şener ve Erman Artun ise Şamanizm'i büyüye dayalı bir din olarak tanımlamaktadır. Ahmet Ali Aslan'a göre ise Orta Asya ve Sibiryta bölgesini çevreleyen dinlerden, çeşitli yollarla etkilenmiş ve zamanla kendi kültür kimliğini oluşturmuş bağımsız bir "kültür ocağıdır" olarak belirtmiştir.¹ Ümit Hassan'ın bir fikri de Şaman'ın din adamı değil, kamusal görevli bir icraatçı olduğunu göstermektedir. Ona göre, Altay Şaman'ı kurban edilen ata Bay Ülgen'in bulunduğu kata kadar refakat eder. Kurbanı, Şaman sunar. Yapılan iş, Şamanın kamusal görevidir. Burada, "Kurban merasimi yöneten rahip"lik,kesinlikle söz konusu değildir.²

¹ Ahmet Ali Aslan, **Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru** Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi s.58 makale

² Ülku Ersürel, **Türk Kültüründe Şamanizmin İzleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s.2

Ziya Gökalp eski Türklerde iki felsefi sistemden bahseder, bunları biri dinden, diğeri sihirden doğmuştur.

M. Eliade'a göre Şamanizm Orta Asya ve Kuzey Asya'nın dinsel yaşamına egemen olsa da bu geniş bölgenin dini değildir. Bütün yönleriyle Şamanlık eski Türklerin yalnız inanç sistemi değil, aynı zamanda felsefesini de oluşturur. Fakat inanç sistemimizi bütün yönüyle Şamanlık adına bağlamakta doğru değildir. Şamanlar olsa olsa inançları kendi felsefi ve pratik sistemine uygun bir şekilde şekillenmiştir. Şamanlığın en büyük özelliği nüfuz ettiği bölge halkının ruh âlemine bürünme kabiliyetidir.³

1.1.2. Şamanlık Kavramının Tanımı Ve Görevleri

Şaman öteki dünya olarak betimlenen ruhların veya gözle görülmeyen varlıkların dilini bilen, dolayısıyla iletişim sağlamak için tercümanlık yapan ve bin yıllarca biriken, zamanla unutulmaya yüz tutan insan hafızasında saklı olan gizli bilgileri topluma üstü kapalı simgelerle götüren Şamanlık sisteminin temsilcisidir.

Şamanizm dünya görüşüne göre; yaşam; gök, yer ve yer altı olarak üç kademeli düşünülmüştür. Gökyüzünde iyi ruhlar; yeraltında kötü ruhlar bulunur. Yeryüzünde ise insanlar vardır. Yeryüzünde yaşayan insanlar ise bu iki dünya arasında denge oluşturmak zorundadır. İşte bu dengeyi kuran din adamına Şaman denilmektedir. Çünkü bütün dünya iyi ve kötü ruhların tesiri altındadır. İnsanlara ve hayvan sürülerine karşı yapılacak her türlü kötülöklere karşı mücadele etme özelliği sadece Şamanlarda bulunur.

Şamanizm'e göre; insanlar tabiatı ve ruhları tanımazlar. Ruhların tabiatta mı yoksa huyda mı olduklarını bilemezler. Nasıl uzaklaşacaklarını, nelerden hoşlandıklarını, hangi cins kurbanları tercih ettiklerini, hangi dua ve törenleri

---

³ Fuzulî Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul 2006, s.21-22

sevdiklerini bilemezler. İşte ata ruhlarından aldığı özelliklerle bunları sadece Şaman bilir.⁴

Sıradan bir insan olmaktan çıkan ve yeni bir statü kazanan Şaman, toplumun inanç ve görüntüler dünyasını düzenleyen öteki âlemle yaşanan dünya arasında aracı olan ve bütün bunları kendine özgü bir yöntemle ileten kişidir. Şaman kendine has bir icraat gerçekleştirmek için özel tekniklere sahip (trans halleri, oyunculuk, illüzyon v.s.) olan insandır. Din adamlarından (kâhin, rahip, kesiş, molla) farklı olarak Şamanlar, esrime (extase) tekniğinden istifade ederek ruhlarla samimi bir ilişkiye girerler.⁵

Şamanlar her türlü hastalığa çare bulmak, hastanın hastalık esnasında ayrılan koruyucu ruhunu geri getirmek, kısırılık ve zor doğumlarda yardım etmek, verilen kurbanları gök ve yer tanrısına ulaştırmak, çeşitli dinsel törenleri icra etmek, ruhları ait oldukları yere (ölüler âlemine) göndermek, kötü ruhlardan insanları korumak için ayinler düzenlemek, fal bakıp gelecekte haber vermek gibi işler yaparlar.⁶

Şaman dünya görüşünün en karakteristik özelliklerinden biri tabiatla cemiyetin birbirinden ayrılmaması bir bütünlük oluşturmaktır. Bu nedenlerden ki Şamanlık kavramını bütünüyle “doğa dini” diye adlandırmak mümkündür.

Şamanlığın felsefesinde doğa hadiselerine ve doğüstü varlıklara bağlanmaktadır. Şaman felsefesine göre evrenle dünyamız, makro kozmosla mikro kozmos arasında ebedi, ezeli bir denge vardır. Bu dengenin bozulması felakete neden olur. Bütün gizli bilimlerle, deneyimlerle donatılmış Şamanın başlıca görevi bu dengeyi ve düzeni korumaktır.⁷

---

⁴ Cemal Şener, **Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm**, AD yayıncılık İstanbul 1997, s.15

⁵ Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul 2006, s.22-23-25

⁶ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalca Yayınevi, İstanbul 2000 s.61

⁷ Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul 2006, s.22

1.2. ORTA ASYA TÜRK ŞAMAN GELENEĞİ

Orta Asya Türk toplumlarının inandığı din olan Şamanlığın dünyanın değişik yerlerinde, değişik zamanlarda ve değişik görünümde görüldüğü yazılı kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bunun sonucu olarak Şamanlığın dünyaya Orta Asya'dan yayıldığını söyleyebiliriz. Tarihsel gelişime bakıldığında en eski Şamanlığın, Kuzey ve Orta Asya Moğollarındaki ve Kuzeydoğu Sibirya'daki Şamanlığın en eski Şamanlık olduğu kabul edilir.

Orta Asya Şamanlığı bütün ilkel toplulukların inançlarıyla aynı temellere dayanan; uyguladığı “teknik”ler itibariyle Kuzey Amerika, Güney Amerika, Avustralya ve dünyanın bütün yörelerine yayılmış ilkel kandaş topluluklardaki pratiklerle örtüşen; özel olarak coğrafya üretici gücü doğrultusunda oluşmuş bulunan; avcılığın geçim tarzıyla köklenmiş; gelişimi itibariyle avcılığın manevi mirasını devralmış olan Asya göçebeliğinin ayrılmaz bir tamamlayıcısı olmuş kandaşlığın toplu eylemini simgeliştirerek, bir tarih gücü haline getirmiş temel inanç sistemidir.⁸

Çin kaynaklarının verdikleri haberlerden anlaşıldığına göre Eski Orta Asya Türk Şamanizm'inin esasları Gök Tanrı, güneş, ay, yer, su, ata (cedd-i ala), ateş (ocak) kültleridir. Dini ayin ve törenlerin muayyen bir nizam (statü) çerçevesi içine alınmış olduğunu tahmin etmekte mümkündür.

Orta Asya da devlet kuran kavimlerin kültür merkezi olan hakan sarayları ve beylerin karargâhları ve bunların çevresinde yerleşen, göç eden boylar daima yabancı kültürlerin tesirlerine maruz bulunuyorlardı.

Doğuda Çin Mitolojisi ve felsefesi, güneyden Hint-Tibet Budizm'i, batıdan Zerdüşizm çok eskiden beri Orta Asya'nın milli kültürlerin yavaş yavaş tesir ediyorlar, kendileri de yerli kültürlerden tesiri altında kalıyorlardı. Yabancı dinler Şamanizm'den birçok unsur kabul etmekle halk tabakası içinde başarı kazanıyorlardı.

⁸ Cemal Şener, **Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm**, AD yayıncılık İstanbul 1997, s.10

Gerek tarihi kaynaklarından ve gerek bıraktıkları yazıtlardan anlaşıldığına göre Gök Türk hakanları ve bunların idareleri altında bulunan Türk boyları, batıdaki şehirli Türklerin bir kısmı dışında hep Şamanist idiler.⁹

1.3. TÜRK KÜLTÜRÜNDE ŞAMAN GELENEĞİ

Orta Asya ve Sibirya Türkleri arasında yaşamakta olan Türk Şamanizm'inin nerede ve ne zaman başladığını tespit etmek oldukça güçtür. Elimizde mevcut tarihi kalıntılar ve Sibirya'da kayalara çizilmiş tarih öncesi kaya resimlerinden ilk Şaman geleneğinin Sibirya'nın Kuzeyinde yaşayan Türk topluluklarından yaban hayvanları avlayarak onlarla hayatını devam ettiren ve hayvanların "ruh dünyası"yla bağ kurduklarını söyleyerek yaşayan, Türk toplulukları arasında doğup yayıldığını söylemek mümkündür.

Türk Şamanizm'i; Orta Asya, Batı ve Doğu Sibirya Türk kültürü başta olmak üzere, geniş anlamda Türk Dünyasının yaşayıp, bu güne kadar yaşattığı Türk Kültürünün bel kemiğidir denilebilir.¹⁰

Türkler Müslümanlık devrinde bütün geçirmiş oldukları muhtelif dinlerin ananelerini ve eserlerini ruhlarından tamamen sildikleri halde, onlardan daha eski devirde yaşanılmış olan Şamanlığın ananelerini ve eserlerini tamamen korumuşlardır. Daha doğru bir tabirle bütün bu geçmiş dinler, Şamanlık gibi ruhlara nüfuz edememiş, yaşama kabiliyeti gösterememiş olduğu halde, Şamanlık Türk ruhuna hâkim olmuş ve bugüne kadar Müslümanlık kisvesi altında veya Müslümanlıktan ayrı halde kendini duyurmaya devam etmiştir. Hatta daha ileri giderek denilebilir ki Şamanlık, Müslümanlıktan bir parça olarak ve bir Türk mezhebi halinde yaşamakta ve kendi gelişme evrelerini bu suretle tamamlamakla devam etmiştir.¹¹

⁹ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.190

¹⁰ Yrd. Doç. Dr.Ahmet Ali Aslan, **Türk Şamanizm'inin Kaynağına Doğru**, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, s.53

¹¹ Yusuf Ziya Yörükkan, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Yol, Ankara, 2005 s.118

Türk Şaman geleneğinde iki tür Şaman vardır. Gök unsuru ve dolayısıyla müspet kuvvelerle ilintili olan Ak Şaman sadece şifacılık ve yardım amaçlı merasimler yapabilir, ona kimseye zarar vermek veya kötü ruhlarla bağlantıya geçmek yasaklanmıştır. Bir de Kara Şamanlar vardır ki, onlardan uzak durmaya çalışılır, herkes onlara tesadüf neticesinde bile küçücük rahatsızlık vermekten çekinirdi. Tarihi kaynaklarda, Şamanlar arasında yapılan dövüşler de geçmektedir. Bazen sessiz ve kimsenin fark edemeyeceği şekilde yürütülen bu savaş daha zayıf kalan Şamanın mutlak ölümüyle sonuçlanmaktadır.¹²

1.3.1. Türk Şaman Geleneğinde Gök Tanrı

Gök Tanrı dini yalnızca Türklerde görülür. Bu inanç sisteminde Tanrı en yüksek varlıktır. Türklerde yeri ve göğü yaratan tek ve büyük bir yaratıcı vardı. Ayrıca yer ve gök ikisi de birbirlerine bağlı kutsal birer varlıktırlar. Yerde gökte insanlara, özellikle Türklere iyilik getirirler. Gerek Gök Türk gerekse sonra ki çağlardaki Türkler yardım isteyecekleri zaman hem gökten hem de yerden, her ikisinden bir den yardım dilenirlerdi. Gök ve Yer şeklinde söyleyen eski Türkler Gök'ü öne getirmek yolu ile ona daha fazla önem verirler.

Türkler göğe Tengri veya Tenriderler. Buda bizim Tanrı sözümüzün karşılığıdır.¹³

Savaşlarda Tanrının iradesi üzerine zafere ulaşılır. Tanrı emreder, uymayanı cezalandırır. Doğum, ölüm onun iradesine bağlıdır. Eski Türk inancına göre, ebedi ve her şeyin yaratıcısı olan Tanrı tektir. Herhangi bir şekle sokulamaz. Dolayısıyla putlar ve putların bulunduğu tapınaklar yoktur. Eski Türk inancına göre Tanrı bütün vasıfları ile manevi, büyük tek kudret halindedir.

---

¹² Lale Avşar İskenderzade, **Dede Korkut Hikâyelerinin Türk Plastik Sanatlara Yansıması**, s.331

¹³ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, TDAV, İstanbul-1998 s.163-164

Güneş, ay, yıldızlar ateş ve yersular yardımcı kutsallar durumundadır. Türk-Moğol halklarında çeşitli şekilleri ile tanrı kelimesi, eskiden “gök” ve “ilah” anlamında kullanılmıştır. Bazen “ruh, put, tanrısal güç” anlamlarında da gelir.¹⁴

Türkler kendilerini Kök Türk olarak adlandırmışlardır. Ayrıca göğe sıkı sıkıya bağlı veya gökten gelen nesnelere mavi, kök, köke demişlerdir. Daha yakın zamanlara kadar, büyük göksel tanrı ile mavi renk arasındaki ilişki açıkça hissedilmektedir. Ülgen yolu, Altay dağlarında mavi bir yoldur.¹⁵

VI-VIII. yüzyıllarda Büyük Göktürk imparatorluğunun başında bulunan Türk sülalesinin Gök Tanrı hakkında inanç ve telakkileri epeyce gelişmiş ve olgunlaşmış olduğu bıraktıkları yazılardan anlaşılmaktadır. Bu yazıtlarda hakan ve beyleri, Türk milletine yaptığı iyilik ve yardımları için, tanrıya içten minnet ve şükranlarını ifade ediliyordu.

Hakanları tahta çıkaran, Türklere zafer kazandıran, felaketlerden koruyan Türk Tanrısı Gök Tanrıdır. Türklerin büyük başarılarından bahsederken hakan ve beyler daima Tanrı'nın inayeti ile demeyi ihmal etmemişlerdir.¹⁶

Gök Tanrı inancı özellikle büyük imparatorlukların kurulduğu devirlerde genel bir kült olarak kabul edilmiştir. Gök Tanrı da Tanrıların en büyüğü sayılmış olmalıdır. Orta Asya'da kurulan sülalelerin hepsinde Gök Tanrı kültürünün bulunduğu Çin kaynaklarından da anlaşılmaktadır.

Türklerde, aslında bir tek gök değil birçok Gökler vardı. Güneş, ay ile yıldızların dolaştıkları gökler de, hep birbirinden ayrı göklerdi. Yeri ve göğü yaratan büyük yaratıcı ise bütün göklerin üstünde, kendi göğünde oturuyordu. Ama bütün bu göklerin hepsinde tek deyimde yani Tengri sözünde toplanıyorlardı.¹⁷

---

¹⁴ Gülçin Çandarlıoğlu, **İslam Öncesi Türk Kültür Tarihi ve Kültürü**, TDAV, İstanbul-2003, s. 98

¹⁵ Jean Paul Roux, **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, Kabalcı, İstanbul-2001, s.120

¹⁶ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**, Türk Tarih Kurumu, Ankara,1972 s. 26

¹⁷ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, TDAV, İstanbul-1998 s.163,164

1.3.2. Türk Şaman Geleneğinde Ateşin Önemi

Şamanizm'in genel felsefesini barındıran her şeyin bir ruhu olduğu inancı ateş kavramında da geçerlidir. Türk Şaman kültüründe de yine aynı görüşün uzantısı olarak ateşin bir ruhu olduğuna inanılır. Kutsal ve önemli bir kavram olarak ateşe oldukça değer verilir.

Türk-Moğol halkları, eskiden beri başka kavimlerce de mukaddes sayılan ateşe büyük bir saygı göstermiş ve onda bir ruh bulunduğuna inanmışlardır. Ateşin gökten geldiği Türk-Moğol halklarında önemli bir tasavvurdur. Türklerin eskiden beri ateşte temizleyici bir kuvvet gördükleri, tarihi kayıtlarda sabittir. Bununla beraber ateşin insanları kötülüklerden, kötü ruhlardan ve dolayısıyla hastalıklardan koruyan bir özelliği olduğu inancı, muhtelif vesilelerle yapılan merasimlerde de anlaşılmaktadır. Türklerde ateş gelecekte haber veren bir unsur olarak ta kullanılmıştır.

Ateşe bakıp kehanet etmek Türklerde çok eski bir görenektir. Örneğin; eski Arap yazarlarından biri Türklerin ateşle kehanetlerine dair şu malumatı vermektedir: "Türklerin büyük bir hükümdarının muayyen bir günü vardır ki, o gün kendisi için büyük bir ateş yakılır. Bu ateşe kurban sunulur ve dualar okunur. Bu ateşin üzerinde alevler yükselir. Bu ateş yeşilimsi renkte olursa bereketli yağmur ve iyi mahsul olacaktır; kırmızı renkte olursa savaş çıkacaktır; sarı olursa hastalık ve salgın olacaktır; siyah olursa hükümdarın ölümünü yahut uzak yolculuğu gösterir."¹⁸

Manas Destanı'nda anlatıldığına göre, Manas'ın babası Çakıp Han ateşe bakarak, gelinlerinin mukadderatını söylemiştir. 6.yüzyılda Kök Türklere gelen Bizans elçilerinin, kötü düşüncelerden arındırılmaları için ateşten atlatıldıkları Bizans kaynaklarında kayıtlıdır. Moğollarda da bu adet görülür. Hatta Müslüman Türklerde de bu gelenek hâlâ yaşamaktadır.¹⁹

¹⁸ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.274

¹⁹ Saadettin Gömeç, **Şamanizm, Eski Türk Dini**, PAÜ. Eğitim Fak. Dergisi.1998,Sayı:4,s.39

Altaylılar ateşe karşı söyledikleri dualarda ateşe ”güneş ve aydan ayrılmışsın derler, Ateşin gökten Ülgen tanrı tarafından gönderildiğine inanırlar. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek ateşle oynamak kesin olarak yasaktır. Ateşe bakıp kehanet etmek Türklerde çok eski bir görenektir. Karagasların inancına göre ateş ıslık çalarsa uzaktan bir yolcu gelecektir. Ateşin gece ıslık çalması iyi değildir. Şeytanın geldiğini bildirir. O zaman mübarek sayılan “artış” otundan bir parça ateşe atarlar. Ateşe bakıp fal açmak Orta Asya Türklerinde çok yaygın bir adet olmuştur.

VI. Yüzyılda Batı Göktürk Hakanına giden Bizans elçilerini ateşler arasından geçirmişlerdi. Moğol saraylarında da bu adet vardı. Bu tören elçilerle gelmesi muhtemel olan kötü ruhları kovmak için yapılırdı. Bu inancın izlerine Müslüman Türklerde de rastlıyoruz.

Başkurtlar ve Kazaklar bir yağlı paçavrayı tutuşturup hastanın çevresinde “alas, alas” diye dolaştırırlar. Buna “alaslama” derler. Bu kelime Anadolu Türkçesinde “alazlama” şeklinde muhafaza edilmiştir, ateşte temizlenme anlamını ifade eder. “Alas” kelimesi Altay Şaman dualarında çok geçer. Yakut oyun-Şamanları ateşle kötü ruhları kovmak için okudukları efsunlarda “alias, alias” diye bağırırlar, Yakutça yanan paçavra ile ayin yapmak kötü ruhları kovmak demektir.²⁰

Gerdizi Kırgızlardan bahsederken Kırgızlar Hindular gibi ölülerini yakarlar. Ateş eşyanın en temizidir. Ona düşen şey temizlenir. Ateş ölüyü pislik ve günahlardan temizler der.²¹

1.3.3.Türk Şaman Geleneğinde Doğum

Türk Şamanizm de doğum ve ad verme olaylarına mahsus birçok ayin ve törenlerin bulunduğu görülen adetler anlaşılmaktadır. Türk efsanelerine göre,

---

²⁰ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**, TTK- Ankara, s.67,68

²¹ Ramazan Şeşen, **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri**, Türk Tarih Kurumu, Ankara-2001, s.7

kahramanların doğumu fanilerin doğumundan başka türdür. Büyük kahramanlar avuçlarında kan tutup doğarlardı.

Çocukları yaşamayanların çocuğun muhafazası için aldıkları tedbirler gerek Türk Şamanistlerde ve gerek birçok Müslüman Türklerde aşağı yukarı aynı tedbirlerdir.

Türk kavimlerinde “albastı” olarak isimlendirilen kötü ruh loğusa kadınlara musallat olması inancı Kırgız, Kazak ve Anadolu Türklerinde bütün teferruatlarıyla aynı şekildedir. Kazak, Kırgızlarda keçi suretinde görülen bu ruhun Urenha-Tuba Türklerinde “keçi sesi ile bağırması” ve Anadolu Türklerinde “fena sesle bağırması” gibi teferruatlarda şayana dikkattir. Bütün Türklerde bu ruh dişi, hoppa, hilekâr ve yalancıdır. Bu inanma ve anane Türklerin Orta Asya da birlikte yaşadıkları zamana aittir.²²

Urenha (Tuba) Türkleri çocuğu doğduğu gibi kazanın altına saklarlar, kazanın içine “ak eren” denilen ongon’u koyup bunun yanına arpa unundan yapılan bir bebek bırakırlar. Şaman bu bebek üzerinde ayin yapar Şaman’ın duasıyla bu hamur “canlanır” ağlar (yani canlanmayı ve ağlamayı Şaman kendisi temsil eder); hamur bebeğin karnını yarar, parçalar sonra bu bebeği uzak bir yere götürüp gömer, ölüm ruhu bunu görüp çocuğun öldüğüne inanır ve aileyi rahat bırakır.²³

1.3.4. Türk Şaman Geleneğinde Güneş ve Ay

Türkler, güneş ve güneşin doğduğu doğuya saygı gösterirdi. Doğu güneşin doğduğu yer olduğu için Türkler doğuya büyük önem verirdi. Batı ise Ay’ın bir sembolü halinde idi. Türklere göre güneş, aydan daha önemli idi.²⁴

Altay Türklerine göre, başlangıçta güneş ile ay var olmadıkları halde, sonradan Tanrı’nın gönderdiği bir varlık, göğe madeni iki büyük ayna koyarak

²² Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s. 366-367

²³ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s. 370-371

²⁴ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, TDAV, İstanbul, 1998 s.166

dünyayı aydınlatmıştır. Türk-Moğol halklarında bu iki göksel ışık kaynağı hakkında çeşitli efsaneler anlatılır. Bazı halklarda güneşle aya bakarak gaipten haber veren falcılar da vardır. Şaman cübbesine güneşi ve ayı simgeleyen madeni levhaların takılması, bununla ilgili görülmektedir. Radloff'un yazdığına göre, Türk halklarının çoğunda güneş dişi, ay erkek olarak tasarlanır. Altay Şamanı göğe çıkarken 6. katta ay ada "ay baba"yı selamlar. Yakutlar, ayın küçülmesini, efsanevi ayılarla kurtların onu yemesine bağlarlar. Altay Türklerine göre de, ay tutulması, yelbegen denilen bir canavarın ayı yemesinden ileri gelir. Bu korkunç varlığı kovmak için havaya taş, silah atılır, teneke çalınarak gürültü yapılır. Bu gelenek Anadolu'da hala yaşamaktadır.²⁵

Orta Asya kavimlerinde güneş ve ay kültü bulunduğu eski çağlardan beri malumdur. Altaylı Şamanistler güneşe and içerler, Müslüman Türklerden Mişer ulusu güneşe yemin eder. "kuyaştır ant ediyorum " derler. Altaylılara göre güneş ana, ay atadır. Güneşi yerde ateş temsil eder. Yakut masalarında anlatıldığına göre büyük kahramanlar güneş ve ayın himayesi altında bulunurlardı.²⁶

Türk Şamanistlerin inancına göre güneş ve ay ile kötü ruhlar mücadeleye kalkışırlar. Bu karşılaşma sonucu bazen yakalayıp karanlık dünyasına sürüklerler. Güneş ve ayın tutulmasının sebebi de budur. Bütün Türk lehçelerinde küsuf ve husuf hadisesinin "tutulmak" ile ifade edilmesi de eski bir inancın izini taşımaktadır. Güneş ve ay tutulduğu zaman Şamanistler bunları kötü ruhun elinden kurtarmak için bağırıp çağırırlar, davul çalarlar. Bu gürültü patırtının kötü ruhu korkutacağına inanırlar.²⁷

Yakutlara göre güneş ve ay iki kardeştir. Her ikisi de tanrıdır. Bazı kahramanlar ay ve güneşin lutfuyle türemişlerdir (künden aydan törüttüle). Şaman cübbesinde ve külahında güneş efendinin (kün Toyon'ın), sembolü olarak, demirden veya gümüştan halkalar bulunur.²⁸

---

²⁵ Saadettin Buluç, **Şamanizm**, İslam Ansiklopedisi, C. 11, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul-1970, s. 325

²⁶ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve araştırmalar**, TTK- Ankara, s. 29

²⁷ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s. 223

²⁸ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2000, s.23

1.3.5. Türk Şaman Geleneğinde Ölüm ve Ahiret Yaşamı

Türklerde kıyamet ve ahiret fikri, hayır ve şer mefhumlarına, yer, gök, ışık, karanlık tanrıları fikrine bağlıdır. Çünkü tanrılar içinde en önemli ve genel olan Ülgen ve Erlik atalarının oğulları arasında daimi bir çekişme vardır. Bunardan biri zulmeti, diğeri ışığı ve hayırı ister.

Türklerde ceza ve mükâfat ahirette değil, dünyadadır. Ahiret öteki dünyadır. Ancak bu dünyada herkes ne şekilde yaşamış ise, orada da aynı durum devam edecek demektir. Türk Şaman inancına göre insanlar, öldükten sonrada öteki dünya da mal mülk sahibi olacaklardır. Cenazeyi defnederken eşyasını ve hizmetkârlarını beraber defnetmek bunun içindir.

Türklerde ölüm korkunç ve felaketli bir hadise değildir. Bilhassa onlar için en neşeli hayat yiğitlik sahnelerindeki ölümdür. Çünkü harpte öldürdüğü adamlar öbür âlemde kendisine hizmetle mükelleftirler. Şaman inancına göre bir insan dünyada savaş sırasında ne kadar insan öldürürse, ahirette o nispette rahat edecek ve o kadar hizmetçiye sahip olacaktır. Bu insanlar öldürüldüğünden dolayı ahirette mesul olacağı fikri, daha sonraki dönemlere ait bir oluşumdur. Bu ananeler Şamanî Türklerde ahiretin nasıl anlaşıldığını göstermektedir.²⁹

Eski Türkler can ve mal mefhumunu, genel olarak, tın(yani nefes) kelimesiyle ifade etmişlerdir. Doğu Türklerde bu kelime hala nefes ve can manasında kullanılmaktadır; Batı Türklerde ise bu kelime ancak “dinlenmek” kelimesinden kalmıştır. Çağdaş Şamanist Türk boylarında Yakutlar ruh-can mefhumunu tın, kut ve sür kelimeleriyle ifade ederler. Tın kelimesi aynı zamanda esinti, rüzgâr, nefes anlamlarına da gelir. “Kut” bazı izahlara göre toprak, rüzgâr ve “ana-kut “denilen üç unsurdan oluşur. “Tın” vücuttan ayrılırsa ölüm vukua gelir, fakat “kut” ayrılırsa ölüm olmaz. Sür insan enerji, irade ve umumiyetle ruhi hallerini meydana getiren unsurdur.³⁰

²⁹ Yusuf Ziya Yörükân, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Yol, Ankara, 2005 s.64

³⁰ Wilhelm Radloff ,**Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.376-377

Çeşitli vesilelerden dolayı yapılan Şamanlık merasimlerinin bir de Şamanın arınma adı ile bilinen Şamanlığı vardır. Bu ritüel, ölüm ve hayat felsefesine Şamanların büyük önem vermelerini gösteren kanıtlardan biridir. Şamanın, ölen adamın ruhunu kırkinci gün veya istenilen herhangi bir gün öteki dünyaya yola salmak için gerçekleştirdiği Şamanlık türüdür. Nitekim Altay-Sayan Türklerinin inancına göre, ölünün ruhu ki, genellikle buna “üzüt” denilir, Şaman tarafından arınma merasimi yapılan kadar evde dolaşır ve ev sahiplerine zarar verir.

Şaman genellikle ölü sahibinin daveti ile evi, ölünün ruhundan arındırmak ve ölenin ruhunu yer altı dünyasına, yani yeni ve ebedi meskenine götürmek için ölü evinde veya evin etrafında Şamanlık yapar. Teleüt Şamanları, ölünün kırkı çıkıncaya kadar mezarlıkta yaşayan ve ara sıra eve girmek isteyen ruhunu (üzütü) özel bir arınma merasimiyle bu dünyadan ve özel olarak akrabalarının yakınlığından uzaklaştırarak öteki dünyaya götürür. İnanca göre ölü sahipleri, üzütlerin esasen kasırgada bulunduğu inanırlar.³¹

İnsan uyurken Sür’ü vücuttan çıkıp her tarafta dolaşabilir. Tın bütün canlı yaratıklarda vardır; süne ise ancak insanlarda bulunur. Kut her şeyde bulunur, cansız şeylere kutsiyet verir; ağıllarda, ahırlarda bulunursa sürüler bereketli ve sahibi çok zengin olur. Çobanların değneği kutlu olursa sürülere hastalık veren ruhlar ve kurtlar uğramaz. Buna göre “kut” candan başka türlü bir ruhtur ki yalnız insanda değil, fakat her şeyde bulunabilir. Çok korkan insanlar içinde “kutu çıktı”, “kutu uçtu” derler ki İstanbulluların “ödü patladı” tabiriyle aynı anlama gelir. Altayların inançlarına göre tın, süne ve kut’dan başka insanın “yula” denilen bir eşi de vardır. İnsan uyurken “yula”sı her yerde dolaşabilir. Düş dediğimiz işte bu “yula”nın gördüğü şeylerden ibarettir. Yula aynı zamanda meş’ale anlamını da ifade eder. Babalardan kalan töre ve adetlere de “yula” denir.³²

Orta Asya Türkleri Müslüman olduktan sonra ölüer kültürünü tıpkı eski Şamanizm de olduğu gibi yüzlerce yıl muhafaza etmişlerdir. Ölüer kültürü ile ilgili olan tiki (yahut tegi) kelimesini açıklarken şöyle diyor: “tiki geceleri işitilen ses

³¹Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006, s.228

³²Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.373-374

olarak yorumluyor. Türkler öyle sanırlar ki ruhlar sağ iken yaşadıkları şehirlerde her yıl bir gece toplanırlar ve halkı ziyaret ederler. Bu sesi kim işitirse ölür. Bu Türkler arasında yaygındır.³³

Matem (yas) Eski Türklerde ve Orta Asya da yas tutanlar bağıra çağıra ağlarlar, yüzlerini parçalarlar, keserlerdir. Türkler arasında çok yaygın olan yas adetlerinden biri ölünün bindiği atın kuyruğunu kesmektir. Eski Türklerdeki matem alametlerinden biri elbiseyi ters giymektir. Kırgız Kazak Türklerinin bazı boylarda kadınlar ağıt söyleyip ağlarken ters otururlar (yüzleri duvara bakar) ve elbiselerini ters giyerler.³⁴

1.3.6. Türk Şaman Geleneğinde Törenler

Şaman Türklerde yapılan törenleri iki kısma ayırmak olasıdır. Bunlardan birincisi periyodik olarak yapılan törenlerdir. Diğeri ise, bazı olaylar nedeni ile yapılan törenlerdir. Bu törenler ilkbahar, yaz ve sonbaharda yapılır.

Şamanlarda dinsel kurban olmadan dinsel tören yapılmaz. Dinsel tören için ise kanlı veya kansız kurban şarttır. Kanlı kurbanların başında ise at kurban etmek vardır. Kansız kurbanlar ise; saçı, yalma (ağaçlara veya Şaman davuluna bağlanan ip, bez vs.) ateşe yağ atma, şarap serpmeye türünden kurbanlar kansız kurbanlardır. Kansız kurbanların en önemlisi ruhlara bağışlamak için serbest bırakılan hayvanlardır. Bu tür kurbanlara, “ıdık”, “ıduk” yani; salıverilmiş, gönderilmiş, Tanrı ya gönderilmiş, Tanrı ya bağışlanarak salıverilmiş hayvan vs. denir. Bu tür hayvanlara yük vurulmaz, sütü sağılmaz, yünü kırılmaz. Sahibinin adağı olarak saklanır. Bu gelenek Anadolu da yaşamaktadır. Evlerde kurban niyet edilmiş “kurbanlık koç”, “kurbanlık boğa” ya rastlamak mümkündür.

Altay Türklerinde ise ıdık tutulan hayvan, yani kurban olarak niyet tutulan hayvan uzun süre geçtikten sonra kurban edilir.

---

³³ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.398

³⁴ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.404

Kansız kurbanlardan saçıda Türk boylarında yaygındır. Saçı her kavmin kendi emek ürünüdür. Göçebelerde; süt, kıymız, yağ, çiftçilerde; buğday, darı, şarap, tüccarlarda; para vb. şeyler saçı olarak geçerlidir. Genel olarak Şamanistlerde kümes hayvanlarını kurban etmemekle birlikte, Doğu Türkistan'da şehirli ve çiftçi ailelerde Şamanlar kümes hayvanları da kurban ederler.

Altay Türk Şamanlarında, yapılan ayinin kısalığı ve uzunluğu her ruha ve Tanrı ya göre değişir. Şamanlıkta bu büyük törenler dışında birçok özel ve küçük törenler de yapılır. Bunlar hastalığı geçirme, hastalığı başka bir hayvana veya nesneye geçirme gibi törenlerdir.

Yakut Şamanlarında özel ayinlerden biride ev yapmaktır. Ev yapmak isteyen önce hayırlı arsa arar. Yapılacak evin hayırlı olması için, ocağın sürekli yanması, neslin çoğalması, hayvanların ve ürünlerin bereketli olması için dualar edilir. Şaman, ev sahibinin dualarından sonra ocaktaki ateşe bakıp dua eder. Tanrıdan hemen hemen sormadığı şey kalmaz. Uzun uzun dua eder, kaşığı havaya atar. Fal iyi çıkarsa ev sahibi derhal kaşığı kapar ve cebine yerleştirir.

1.4. TÜRK KÜLTÜRÜNDE GÜNÜMÜZDE DEVAM EDEN ŞAMAN İZLERİ

Kültürel özellikler toplumların karşılıklı iletişimi ile yaşanmaktadır. Etkileşim hiçbir zaman tek yanlı gerçekleşmemektedir. Farklı kültürler birbirlerinden etkilenmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabul etme sürecinden önceki ilk dini görülen Şamanizm'in izleri de bir kültür birikimi olarak Türklerin İslami kabulünden sonrada günümüze kadar devam ederek bir kültür yansıması ve gelenek şeklinde sürmektedir.

Şamanlık günümüzde İslam dinine rağmen kültür olarak hala toplumumuzdaki yerini korumaktadır.

Türklerin İslamiyet'i kabulünden bugüne, yaklaşık on yüzyıl geçmesine karşın, bugün günlük yaşamımızdaki birçok kültürel öge İslam'dan önceki kültür izlerini, Şamanlığın izlerini taşıyor.

Şamanlığın izlerini sürmeye devam edecek olursak, görürüz ki bu adetlerin en mühimleri kadınlar arasında ve bilhassa lohusalık devrinde, çok küçük çocukların bakımında, hastalıklarda, cenaze olaylarında ve yağmur duası gibi adetlerde görürüz.

Yağmur dualarında çakıl taşlarını suya atmak, bu güne kadar devam etmiş bir adettir. Namazların akabinde tespih çekmek ve tespih kullanmak âdeti de Türklerden gelmektedir. Bunun gibi, eski tekkelerde gördüğümüz raks, zil, def ve saz hep Türk adetlerinin devamıdır. Bunlardan başka genel bazı ananeler vardır ki, kökeni tamamı Şamanizm'e dayanır.

Kurşun dökmek, kor söndürmek adetleri, ölüm olayından sonra lokma pişirmek ve ölünün vefatını takip eden günlerdeki adetler, onun ruhunun eve geleceği hakkındaki korkular, cadı ve hortlak fikri köken itibariyle Şamanizm'e dayanır.³⁵

Şamanizm'de "Süneysi geldi" inancı vardır. Bu ölmüş bir kimsenin bir yıl kadar bir süre zarfında ruhunun yakınlarının yanına gelip gitmesi inancıdır. Ruh bu hallerde geldiği evinden mal, davar, yemek gibi şeyler isteyebilir. Ruhun bu gelip gitmesinden rahatsız olunuyor ise büyük Şamanlara dua ettirilir. Anadolu'da ölünün 3'ünde, 7'sinde, 40'ında, sene-i devriyesinde okutulan Kur'an-ı Kerim, Cuma'ya ya da Arife günleri helva kavrulması, lokma ve pişi kızartılıp koku çıkarılmasındaki amaç, geçmiş ruhların mutlu döndüklerine veya mutsuz olabildiklerine inanılır.

Şamanizm'de ailesinden biri ölen kadın veya erkek muhakkak başını örtmek zorundadır. Saçın yere düşmemesi için özen gösterilir. Kadın ve erkek hiçbir yerde kesilmiş veya dökülen saçı bırakmaz. Ölü evinde evin sahibi başını açık bırakır, saçının yere düşmesini önleyemez. Ve ölünün ruhunun o saçı almasına ilgisiz kalır ise, kısa süre zarfında o şahsın da öleceğine inanılır. Anadolu'da kadının saçının dökülüp saçılması kesinlikle istenilmez saçlar taraktan alınır bir kâğıda sarılır duvar

---

³⁵ Yusuf Ziya Yörükkan, **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**. Yol, Ankara, 2005 s.34

deliği veya döşemesinin arasına atılır. Şamanist Türkler, ruhlara sunu olsun diye evin dört bir yanına araka(rakı) saçarlar.³⁶

Şamanizm’de köpek ruhun yaklaştığını uzaktan acı ulumayla haber verebilmektedir. Sıradan bir kişi bu ruhu görürse bu onun pek yakında öleceğine işaret sayılır. Anadolu’da günümüzde köpek uluması uğursuz sayılmaktadır. Köpeklerin bazı olayları önceden algıladıklarına ve bunu uluyarak anlattıklarına inanılır. Köpekler duyular dışı algılamalarıyla nasıl ki depremleri önceden haber veriyorlarsa bir evden ölü çıkacağını da önceden hissedebilmekte ve uluyarak duyurabilmektedirler.

1.4.1. İçki içilmesi

İçki içilmesi eski Türk kültüründe çok yaygın bir alışkanlıktır. Sadece düğün gibi kutlamalarda değil, ayinlerde, de içki, toplantının kutlamanın ayinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Bu gelenek bugün değişik biçimlerde sürer; ama mutlaka kültürümüzün vazgeçilmez bir parçasıdır. Düğün, bayram, açılış, doğum ve yaş günü ile her türlü toplantı içki veya başka bir şeyle ama mutlaka bir şeyler içilerek kutlanır. Şaman ayinlerindeki dinsel toplantılarda içilen kımız, şarap vs. bugün Anadolu’da bazı dinsel içerikli toplantılarda varlığını “dem” olarak sürdürüyor.

1.4.2. Mezar taşı

Bu adet de eski Türk ve Orta Asya Mezopotamya kültürlerinden kalmadır. Eski Türkler ölen insanın mezarına sevdiği eşyaları, atını, eyerini, yatağını vs. koyarlarmış. Bu gelenek bugün bile yaşıyor. Örnek vermek gerekirse; Edremit Tahtakuşlar Köyü’nde mezar taşının yanına ölen kişi seviyorsa şişe ile içki, meze vs. konur. Mezarlar çok temiz ve bakımlı tutulur. Mezarlar süslenir, çiçeklenir. Gelin ve kız mezarları tel, duvak ile süslenir.

---

³⁶ Sinan Anadol, **Şaman Türkler, Tuva ve Hakasya**, Atlas Dergisi, Ocak–2000, sayı:82, s. 51

Ölüme inanılmadığı için, ölüm kelimesi kullanılmaz. Ölen kişi için; “dünya değiştirdi”, “göçtü”, ”don değiştirdi”, “Hakka yürüdü” vs. terimleri kullanılır.

1.4.3. Taşlara olan saygı

Anadolu da en büyük yerleşmeden en küçük yerleşme olan mezra ve komlara kadar her beldenin taşlarla ilgili yoğun inançları bulunuyor. Her köyün, mezranın en yüksek dağ tepeleri kutsaldır, ziyaret yeridir. Hayatta iken sevilen, sayılan kişiler vefat edince yüksek dağ tepelere defnedilir ve o tepe kutsal mekân haline gelir. Bütün bu ve benzeri inançlar İslam öncesi kültürden kalmadır. İslam da bu tür inançlar puta tapma olarak ifade edilir ve yasaktır.

1.4.4. Mum yakılması

Mum yakılması ve ateş yakılması da eski Türk inançlarındandır. Bunun kökeni ateşin kutsal kabul edildiği dönemlere uzanır bu inançta Türklerin Şamanizm’e olan inancından kaynaklanmaktadır. Ateşe, suya, taşa, türbeye dua edilmesi, buralardan medet beklenmesi eski inançlardan kalmadır.

1.4.5. Güneşe ve aya olan niyaz

Anadolu’da orta yaşın üstündeki insanlar güneşin, ayın ilk görünmesi sırasında diz çöker niyaz ederler, kutsarlar. Buda yine eski Türk inancı olan Gök tanrı inancından kaynaklanmaktadır ve günümüzde hala Türk Şaman inancının bir uzantısı olarak Anadolu’nun birçok bölgesinde kültür olarak devam etmektedir.

1.4.6. Mevlit okutulması

Şamanlıkta müziksiz ayin yapılmaz. Ayinde Şaman davulu veya kopuz olmadan Şaman töreni olmaz.

1.4.7. Kümbetler

Anadolu'da yaygın mimari yapılardan biriside kümbetlerdir. Bunların mimarisine dikkat edilirse, bu kümbetler karşıdan çadıra benzemektedirler. Yani göçebe kültürü olan çadırın mimariye taşınmasıdır. Bu kümbetler ayrıca Gök tanrı inancından gelen Gök kubbelerdir. Göğün mimariye gök kubbe olarak taşınmasıdır. Renk verilirken de kubbelerin gökyüzü biçiminde ve gökyüzüne bakan kısmı mavi olur. Buda yine İslam öncesi Şamanizm'in uzantısı olarak Gök tanrı inancının mimariye yansıması olsa gerektir.

1.4.8. Eşiğin kutsallığı

Eşiğin kutsal olduğu, kapıdan içeri girerken eşiğe basılmaması inancıda eski Türk dini olan Şamanlıktan kalma bir semboldür.

Eşik kapıdır. Kapı ise yeni dünyalara açılmadır. Bu nedenle saygındır ve kutsaldır. Anadolu, Balkanlar ve Türkistan'daki din büyüklerinin yattığı yatırlar halkın akın akın aktığı mekânlardır. Bu ulu kişiler ziyaret edilirken eşikleri niyaz edilir. O kapıdan şefaet beklenir. Bu gelenek günümüzde de yaşamaktadır. Kapıdan içeri girilirken sadece kabul edilen mekânlar değil, evlerin de eşikleri çiğnenmez. Anadolu' da düğün ile evlenip yeni evine gelen gelin, yeni evine girerken evin eşiğini niyaz edip öyle eve girer.

1.4.9. Düğün, evlenme

Anadolu'da eğlencesiz, kız isteme, nişan, söz kesme, düğün düşünülemez. Eski Türklerdeki gibi bu günlerde günlerce müzikli, içkili eğlenceler sürer. Kurbanlar kesilir, davullar, zurnalar çalar, sınırsız içki içilir ve yaşlı genç, kız erkek herkes bir şölende olduğu gibi doyasıya eğlenilir.

1.4.10. Halı desenleri

Eski Türk dini olan Şamanlıktaki din adamı üstündeki giysiye yılan, akrep, çıyan, kunduz vs. yabani hayvan şekilleri çizerek onların kaçırılacağına inanırdı. Bugün Anadolu da Türkmen köylerinde yapılan halı, kilim gibi örgüler adeta Şaman giysilerini andırmaktadır.

Türkmen halı ve kilimleri üstündeki akrep, yılan, kırkayak gibi hayvan resimleri eski Türk geleneklerinden kalma özelliştir. Bunların amacı ise zararlı hayvan olan resimdeki hayvanları kaçırmak olması muhtemeldir.

1.4.11. Nazar

Bakış anlamına gelen Arapça nazar kelimesi, kimi insanların bakışlarında ki zararlı güç ve bu nitelikleriyle, bir kişiye, bir hayvana ya da bir nesneye bakmakla, canlı üzerinde ki hastalık, sakatlık, ölüm nesne üzerinde sakatlanma, kırılma gibi olumsuz bir etkinin meydana gelmesi anlamını taşır.

Anadolu'da halk arasında “nazar” olgusu çok yaygın bir inançtır. Bazı insanların olağandışı özellikleri olduğu ve bunların bakışlarının karşısındaki kimselere rahatsızlık verdiği, kötülük yaptığına inanılır. Bunun önüne geçmek için “nazar boncuğu”, “deve boncuğu”, “göz boncuğu” v.s. takılır. Nazarlıklar pasif büyü araçlarıdır. Nazar degecek gözden gözle korunmak amaçlandığından nazar boncuklarının çoğu göz şeklindedir.

Nazarlık bir yönüyle kötü gözlerin ve kıskançlık duygularının sebep olabileceği hastalıklardan, sakatlıklardan koruyucu niteliğiyle muskanın işini görür. Ama adından da anlaşılacağı üzere onun asıl görevi kötü gözlerden korumadır. Nazar olgusu da eski Türk inançlarındandır. Yine, istenmeyen bir olay duyulduğunda tahtaya el ile tokmak gibi üç kere vurulması da, kötülükten korunmak, kötü ruhların duymasını önlemek amacıyla yönelik eski bir Şaman inanışıdır.

Kurşun Dökme de Şaman geleneklerinden kalan bir âdettir. Şamanlar bu ritüele “Kut Dökme” anlamına gelen “Kut Kuyma” adını vermişlerdi. İnsana musallat olan kötü ruhların olumsuz etkisini ortadan kaldırmaya yönelik olarak çok eski dönemlerde uygulanan sihir kökenli bir ayindi. Kurşun dökme, obsesyondan kurtarma yöntemlerinden biri olarak kullanılmış ve günümüzde de Anadolu’da halk gelenekleri arasında yaşamaya devam etmektedir.

1.4.12. Öldürme şekli

Eski Türk Şaman inancında bıçak ve kılıç ile yani kan dökerek, akıtılarak hayvan ve insan öldürmek yoktur. Kan akıtılarak öldürmek şiddetle kınanır. Kan akıtılarak öldürmek, Türklere İslamiyet ten sonra girmiştir. Ama buna karşın eski Türk geleneği olan kan akıtılarak öldürmemek Osmanlı Sarayı’nda bile varlığını sürdürmüştür. Osmanlı da taht kavgaları sırasında bile olsa; şehzade, hanedan, padişah öldürmelerinin kan akıtılarak öldürme yerine, boğdurma ile öldürülme biçimi bu gelenekten kaynaklanıyor.³⁷

---

³⁷ Cemal Şener, **Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm**, AD Yayıncılık, İstanbul, 1997 s.85-86-87

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ERKEN ÇAĞ ORTA ASYA TÜRK ŞAMANLIĞINDA HAYVANLAR

Şamanizm'e göre doğadaki her şey canlıdır ve içinde kendi erkini ve bilgeliğin taşır. Bu yüzden her hayvan Şamanist uygulamaların vazgeçilmez ögesidir. Şamanın atıldığı her tehlikede adeta onun şans ve koruyucusu gibidir. Buna dayanarak da, Şamanlar herkesin bir erk hayvanı olduğuna ve bu hayvanın gücünü ve bilgeliğini o kişiye aktararak onu hastalıklardan ve kötülüklerden koruduğuna inanırlar. Her insan bu koruyucu erk hayvanlarının en azından bir kaçına sahiptir, aksi durumda insan çocukluğundan çıkamaz.

Şamana göre eğer bir erk hayvanı kişiyi terk eder ve yerini başkası almazsa, o kişi hastalıklara ve talihsizliklere açık duruma gelir. Şamanizm'e göre hayvanların insanlara sundukları yetenekler, kültürden kültüre değişiklik gösterse de, bazı belirli hayvanlar vardır ki, bunlar insanlarla paylaştıkları yetenekleriyle kişiye özgü bir ileti verir.

Şamanist kültüründe hayvan esas unsurdur. Şaman hayvanına saygı duyarak hem onun yardımını kabul ettiğin ona bildirir hem de böylece onunla derin bir bağlantıya geçmiş olur. Hayvanlara duyulan saygı ifadesi bir teşekkürle olabileceği gibi, onu simgeleyen bir nesneyi günlük hayatının akışı içinde onu rahat görebileceği bir yere koymasıyla da olabilir. Şamanizm'e göre doğadaki her şeyde insanoğlunun öğreneceği ve hayvanların bize sunmaya hazır olduğu zengin bilgelik kaynakları vardır ve bunlar bizi korur.

Burada bir örnek vermek gerekirse; Şamanlar Şamanist ayin sırasında sözgelimi bir ayının postuna bürünerek, ayının sahip olduğu gücü kötü ruhları kovmada kullanır. Durum böyle olunca hayvan bir kutsallık mertebesine yükselir ve

onun söz gelimi pençesini veya dişini bir süs aracı olarak kullanıp bu gücün sürekli onunla olmasını sağlar.³⁸

Ayrıca Türk Şaman Geleneğinde Tanrılar ve Ruhlar âlemiyle somut ilişki içine giren Şaman, birçok Ruha sahip olur. Çoğunlukla hayvan biçiminde düşünülen bu ruhlar; ayı, kurt, geyik, tavşan, çeşitli kuşlar (özellikle kartal) baykuş, karga suretinde görülebilir. Şaman kültüründeki da hayvanların Şamanizm'deki önemini farklı bir inançla görebilmekteyiz.³⁹

Şamanlara yardım eden yedi yardımcı hayvan ruhu genellikle; ayı, geyik, kurt, at, yılan, balık veya kuş şeklinde görünür. Kuş şeklindeki ruhlar, kuzeye doğru gidildikçe kartal ve baykuş şeklinde kendini gösterir. Sahillere yaklaştıkça, bu hayvanlar, Şaman'ın su altındaki seyahatine yardım eden çeşitli deniz hayvanları şeklinde görülürler.⁴⁰

Türk kavimlerinde Şaman için Kam adı kullanılırken, Orhan Gazi'nin çağdaşı, "bir geyik üzerinde atmış okkalık kılıçla cenk ettiği" söylenen Geyikli Baba'nın geyiklerle yürümesi ve bir geyiğe binmesi motifi; Anadolu kültürünün önemli adlarından Hacı Bektaş Veli'nin bir şahin olup uçması, Şaman hayvanlarının bizim kültürümüzde de hatırı sayılır bir yere sahip olduğunu gösterir.

Türk Şaman Geleneğinde hayvanların kürek kemikleriyle ve koyun tezekleriyle de fal bakılır. Türkistan da Timurlular ve Özbekler devrinde yazılan eserler de "yad taşı" ndan bahsedilir. Bu taş Yakutlar a göre at, inek, ayı, kurt gibi hayvanların içinde bulunur. En kuvvetli taş ise kurdun karnından çıkarılan taştır. Kırgız Şamanların inancına göre ise bu taş koyun karnında bulunur.⁴¹

---

³⁸ Gary Buffalo-Sherry Firedancer, **Şamanların Erk Hayvanları**, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2007 s.14-15

³⁹ Ahmet Dalkıran, **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, Konya, 2008 s.371

⁴⁰ Yrd.Doç. Dr Ahmet Ali Aslan, **Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru**, Selçuk Üniversitesi eğitim fak.

⁴¹ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.354

Altayca “töz, tös” Moğolca ise “ongon” olarak nitelendirilen putlar Türk ırkına mensup Şamanlarda çok yaygındır. Bazı hayvanlar da ongon sayılır. Bunlar ise Tilek, Kozan (tavşan), Aba (ayı), Bürküt (kartal), Tiyin (sincap), As (kakum) olarak hayvanlarla isimlendirilen putlardır.⁴²

Şamanların hayvanlara duydukları saygı ve önem kıyafetlerine, eşyalarına da yansımıştır. Şamanın kendisine güç depoladığı malzemelerden biri olan Şaman elbisesi de genel olarak hayvan kalıntılarından oluşur. Bahaeddin Ögel’in belirttiği gibi Şaman elbisesinin tek ve öz gayesi, bir hayvan atayı kendisiyle sembolleştirmek ve o hayvanı temsil etmektir. Hiç bozulmamış ve orijinal Şaman elbiselerine bıraktığı baş süslerinden, ayakkabı süslerine kadar aynı hayvanın belirtileri ve işaretleri görülür. Elbise, bütünü ve tam manasıyla bir tek hayvanı temsil eder. Elbise üzerine asılan çingiraklar ve süsler de, yine aynı hayvanın derileri ve kemiklerinden yapılır. Hayvan atanın kemikleri ve tüylerini kendinde toplayan elbiseler kutsaldır.⁴³

Şaman giysilerindeki resimler genellikle bilinen hayvanları sembolize etmektedir. Bunlar yaşayan hayvan olduğu gibi masal yada mitolojiden hayvanlarda olabilir ve Şamanın koruyucu hayvanı olarak kabul edilir. Şaman giysisinde cübbesinde çeşitli ruhları temsil eden sincap, ayı, ren geyiği, kuş, ağaç kakan, kara bezden yapılmış kurbağa, kartal tüyleri, kartal pençeleri, ayı ayakları vardır. Giysi hangi hayvanı sembolize ediyorsa giysi üstüne o hayvanın tüyleri, boynuzları kemikleri vs. takılır. Omuzlarında sekiz demet halinde bulunan tüyler dinsel tören sırasında Şamanı kurban ile gökyüzüne taşıyan kartal veya şahini sembolize eder.⁴⁴

Şaman kendi canının bir hayvanda, kurtta, ayıda tecessüm ettiğine inanır. İje kil ‘ikurt ve ayı olan Şamana “böröölöh eseleh oyun” denir. Bu hayvanın hayatı ile Şamanın hayatı bağlıdır. İje kil ölürse Şamanda ölür. Kırgız –Kazakların inancına göre yalnız baskıların değil büyük adamlarında arvak’ı bulunur.⁴⁵

---

⁴² Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1972, s.45

⁴³ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı 2007 Elazığ s.20-21

⁴⁴ Cemal Şener, **Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm**, AD Yayıncılık, İstanbul, 1997 s.43

⁴⁵ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**, TTK- Ankara, s. 81.

Anadolu Türkmen dervişlerinden Orhan Gazi'nin çağdaşı geyikli Baba'nın geyiklerle beraber yürüdüğü ve geyiklere bindiği, "Bektaş Veli'nin şahin kıyafetine girerek uçup gitmesi", "Karaca Ahmet Ağaoğlu Hacı Doğrul'un doğan kuşu suretine girmek istemesi, güvercin suretine giren Sultan Hacim'i yakalamak istemesi" gibi efsanelerin hepsi arvak ve ije kil menşeli Şamanizm unsurlarıdır. Hele Geyikli Baba'nın binerek gezmesi hakkındaki menkıbe Altaylı Şamanların okudukları dualarda "bindiğim hayvan geyik-sığın" sözlerini hatırlatmaktadır.⁴⁶

Kırgızlar'ın tarihi Manas Destanı'nda da Şamanın, bir hastayı tedavi ederken yardım istediği bazı hayvanların özelliğini taşıyan destan kahramanlarının varlığını görüyoruz. Manas'ın 40 delisinden bazıları, Şamanın hastasını iyileştirmek için yardımına baş vurduğu bazı ulu ruhları taşıyan hayvanların adları ile anılmaktadır. Manas, 40 delisine ad vererek onları tanıtırken, onların neler yapmaya kadir olduklarını da tek tek açıklar. Manas'ın 40 delisinden Türsün ve Tailak gece karanlığında bile bir tilkinin izini sürecektedir kadar mahir, Kaman ve Yapur ise, karanlık gecede bir kurdun izini gözden kaçırmayacak kadar büyük güce sahiptir.

Manas'ın 40 yiğidinden bazıları, Şaman geleneğine bağlı olarak ve gizli ruhlarla bağ ve köprü yaratan hayvanların isimleri ile anılmaktadır. Bu hayvanlar doğrudan doğruya Şamanizm'de adı çok geçen hayvanlardandır. Manas'ın 40 yiğidinden bazılarının adları, Kurt, Yaban Domuzu, Altın Kartal olarak anılmaktadır. Manas'ın tek başına bir Şamanda olması gereken bütün unsurların var olması, onun Ulu bir Şaman olduğunu ortaya koymaktadır. Manas'ın üstünlüğünü Er Kökçö ile gökte yaptığı dövüşte galip gelmesinde görürüz. Aynı zamanda Manas, Er Kökçö'nün atının belini, kurbanlık bir atın beli gibi kırar. Bunun yanında Manas'ın öldükten sonra defalarca dirilmesi, onun Şaman olarak gücünü ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Manas'a bazı hayvanların yardım etmesi, Şamanizm geleneğine bağlı olarak, onun hayvanlar âleminde yaşayan varlıkların ruhları ile yakından kurmuş

---

⁴⁶ Abdülkadir İnan, **Tarihte ve bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**, TTK- Ankara, s.83

olduğu ilişkiyi gösterir. Buna misal olarak, Manas'a yardım eden güçlü canavar, "Ayidaar"ı göstermek mümkündür.⁴⁷

Şamanlığın yapılmasında davulun bütün hallerde sekiz ritim üzerinde kurulduğunu görmek mümkündür. Burada ise yine hayvanlar devreye girerek yılandan kaplana kadar olan sekiz çokırına (enerji kaynağı) uygun gelmektedir. O.Dikson'un kitabından yararlanmak suretiyle bu ritimleri aşağıdaki gibi sistemleştirmek mümkündür:

- a- Yılan Ritmi:** Davula vurulan üç yavaş vuruştur ki, kararlılık elde etmek ve yeni bir şeye nail olmak dış kaynaklardan faydalanmakla iç gücü toparlamaktır.
- b- Geyik Ritmi:** İki yavaş iki hızlı vuruş ile yapılır. Bu ritim uğurla hamile kadınların doğurması, varlıkların paylaşılması, tecrit etmedir.
- c- Kaplumbağa Ritmi:** Bir vuruş, iki hızlı vuruş, bir vuruştan ibarettir. Bu barışıklığı uyumu sağlamak, yeni bir üretim için temel oluşturmaktır.
- d- Boğa Ritmi:** Bir vuruş ve dört hızlı vuruştan oluşur. Bu düşmanları püskürtme, maddi kalkınma ve fiziki gücün bir araya yığılmasıdır.
- e- Balıkçıl Kuşu Ritmi:** İki hızlı, iki de yavaş vuruştan ibarettir. Bu amaca ulaşma yolunda karşıya çıkan engelleri aşmak sevgiye yardım etmektir.
- f- Örümcek Ritmi:** İki hızlı, bir normal ve yine iki hızlı vuruştan ibarettir. Bu manevi cihetten karşı koyabilmedir, tartışmalı durumlarda yenebilmektir, üreticilik gücünü doyuncaya kadar kullanmak, negatif enerjiden temizlenmektir.

---

⁴⁷ Yrd. Doç. Ahmet Ali Aslan, **Türk Şamanizminin Kaynağına Doğru**, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, s.53

g- Ayı Ritmi: Dört hızlı ve artı bir vuruştan oluşur. Bu elde edilen bir mevkii korumak, kendi ile diğerleri arasında olan engelleri kaldırmak içine gömülmektir.

h- Kaplan Ritmi: Sadece altı hızlı vuruştan ibarettir. Bu güç, kuvvet elde etmektir, fedakârlıktır; kendini gösterebilmek imkânıdır, başkalarını iyileştirmede ve eğitmede topladığı enerjisini harcamaktır.⁴⁸

Bütün bu Şaman davul vuruşlarının anlaşılacağı üzere hayvan isimleriyle nitelendirilerek, adını aldığı hayvanın özellikleriyle bağdaştırılmıştır.

2.1.1.Hayvan Ana

Şaman statüsünde önemli rol oynayan ve adayın canı ile eşleşen, Şamanlık gücünün ruhu şeklinde tasarlanan “hayvan ana” olgusu, Şaman sistemini oluşturan bütün öğelerin başında gelir. Hayvan ana, Şamanın yeniden oluşmasına sağlayan bir öğedir. Bir dizi Şaman memoratlarına bakılırsa Şamanları dünyaya getiren bu hayvan anadır. Şekil değiştirerek demir kanatlı kartala dönüşen bu hayvan ana dallarında yuvaları olan çam ağacının yanına gelir ve yuvalarından birinde kuluçkaya yatar. Kartal kuluçkaya üç yıl yatarsa, doğan Şaman güçlü, iki yıl yatarsa orta, bir yıl yatarsa güçsüz olur.

Hayvan ananın kartal olarak tasavvur edilmesi, Yakutların ilk Şamanlarının Tanrı'nın göndermiş olduğu kartaldan doğduğu inancıyla bağdaşmaktadır. Bu kartal, Yakut geleneğinde iki başlı olup “toyon keter” (kuş ağa) adlanır. Bazı mitolojik görüşlere göre iki başlı kartal Yüryüng Ayı Toyon'un kendisidir. İki başlı kartal, sekiz dalı olan ve her dalında da gelecek Şamanların ruhlarının terbiye aldığı yuvalar bulunan akkavak ağacının başında oturur. Şamanlar, bu iki başlı kartalın tahtadan figürlerini yapar, ona saygı gösterirler.

---

⁴⁸ Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006, s.224

Ayrıca yakut Şaman efsanelerine göre ilk Şaman da kartalla kadının ilişkisinden doğmuştur. Şamanların göklere uçabilmesi de onun kartal oğlu olmasıyla ilgilidir. Yine Şaman memoratlarına göre her bir Şamanın hayvan anası veya ilk hayvan sıfatı vardır ki, buna Yakut Şamanları, İye-Kul/İne-Kul veya Kep-Kıl, derler. Bu hayvan yukarıda da söylendiği gibi çoğu zaman demir kanatlı kartal veya kanatlı rengineyiği, çok az olmakla birlikte ayı ve öküz olarak da tasarlanır. İye-Kıl'ın güçsüz Şaman ruhu olarak köpek donuna girdiği de görülmektedir. Şamandan ayrı gezen bu hayvan ana, Şamanın görme gücünü, yani geçmişe ve geleceğe dalmasını, aydınlanmasını, kehanette bulunmasını simgeleyen bağımsız ruhudur. Kısacası İye-Kıl veya İne Kul, Şamanın hayvanda tecessüm eden canıdır. Hayvan ananın aynı tasavvur edilmesinden başka bir şey değildir.

Şamanlıkta ilgili çok sayılı literatürde hayvan ananın menşei meselesi en az araştırılmış konudur. İlk kez bu meseleye A.Popov değinmiş, Yakut Şamanlarının görüşlerine göre Şamanın hayvan görüntüsünü açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. İnanışa göre her Şaman, hayvan anasını bütün yaşamı boyunca üç defa görür; Birincisi ilk Şamanlık zamanı, ikincisi ömrünün ortasında, üçüncüsü de ölümünden öncedir.

Şaman savaşlarında, Şamanın evde oturduğu halde ruhunun başka bir yerde başka bir Şaman ruhuyla savaştığı da bu hayvan ana olgusuna bağlanmaktadır. Nitekim savaşan Şamanın kendisi değil hayvan anasıdır. Bu sebeptendir ki Şamanlardan bazılarının boğa, bazılarının kartal, bazılarının da tek gözlü varlığa dönüşmesi, hayvan ananın nasıl tasavvur edilmesi ile ilgilidir. Ayrıca hayvan ananın değişik donlara girebilmesine de inanılmaktadır. Hayvan ananın yaralanması ve ölmesi, benzer şekilde Şamanın da yaralanması ve ölmesiyle sonuçlanır.

Şaman literatüründe de görüldüğü gibi ruhların hayvan şeklinde tasviri, hayvan ananın çevrilmiş Şaman ruhu olabileceği düşüncesini doğurur. Nitekim Şamanlıkta Şamanın hayvan anası olarak bilinen varlıkta tecessüm eden ruhu İye Kıl/ İne Kıl (Şamanın hayvan anası) çok zaman rengineyiği veya sadece boğa şeklinde gezer.

Şaman efsanelerinden edinilen bilgilere göre hayvan ana olarak betimlenen koruyucu ruh yalnız Şamanı korumak ve ona hizmet etmekle kalmayıp aynı zamanda onun için bir başka benlik ya da bir başka bir ben olan ruhsal bir varlık, bir enerji kaynağıdır.⁴⁹

2.1.2. Avcılık ve Av Hayvanları

Av ve avlanma Erken Devir insanının yaşantısında çok büyük yeri ve önemi olan olaylardandır. Mağara ve kaya resimlerinden anlaşıldığı gibi, av öncesi yapılan bir takım törenlerin amacı, avın başarılı geçmesini sağlamak olmuştur.

Şamanizm'in düşüncesine göre avlandığı hayvanı yemek onun gücünü ve becerisini benimsemek demektir. Aynı şekilde hayvan kılığına girmek, onun gibi hareket etmek, o hayvanın kudretine kavuşmak anlamına geliyordu.

Av Şamanlar için bir ritüeldir. Yaşamın devamını ve sonsuzluğu temin eden paralelinde çok sayıda sembolik anlam taşıyan uygulamalar gerektiren bir ayindir. Ava gitmeden önce yapılan işlemler arasında temizliğe büyük önem verilir, avcı karısıyla ilişkide bulunmaz, büyü bozulmasın diye kimseyle konuşmaz, av dönüşüne kadar ailesinde oyun, eğlence yapılmazdı.

Altay Türk Şamanlarında orman ve ağaç ruhlarının avın verimli geçmesinde büyük payı olduğuna inanıyorlardı. Şor Şaman Türklerinde ise orman ruhlarının hikâye dinlemeyi sevdiklerine inanıyor ve ruhları memnun etmek için ava, avdan eşit pay alan usta hikâyeciye götürüyorlardı.

Şamanlarda yer altı dünyadan gelen kötü ruhlarla av zamanı karşılaşma konusu da geçmektedir. Bu ruhları taşıyan veya onlara hizmet eden hayvanlar yer altı dünyasına, yani ölüme sürüklerler. Bazen de tam tersi, avcıya yol gösteren, onu zor

---

⁴⁹ Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006 s.100-101

durumdan kurtaran av hayvanları motifi karşımıza çıkar, örneğin, Oğuz Kağan destanındaki Bozkurt gibi.⁵⁰

Resim 1 : Kubadabad Sarayı'ndan alçı avcı kabartması, Beyşehir. Konya.
İnceminareli Medrese Müzesi

Şamanizm de avcılık kutsaldır. Avın kutsallığının nedenlerinden biri de av tanrısının varlığına olan inançtır. Şayet av başarısız geçmişse mutlaka av tanrısı memnun edilmemiş ve onu kızdıracak yasaklardan biri ihlal edilmiştir.

Av sadece bir öldürme ve yok etme töreni değildir. İnanç sistemi içerisinde taşıdığı önemli değerler vardır. Bu nedenle ava çıkmak ve avlanabilmek belli bir ritüelin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Hayvanların özellikle avlanan ve avcı olarak kullanılan hayvanların büyük bir kısmı simgesel olarak göksel değerler taşırlar. Bu simgesel değerlerden hayvanların “ulu anası” düşüncesi göksel değerlerin ifadesidir. Şamanlar ancak hayvanların ulu anasından izin aldıktan sonra ava çıkabilir ve av hayvanları ile beslenebilirler.

---

⁵⁰ Lale Avşar İskenderzade, **Dede Korkut Hikâyelerinin Türk Plastik Sanatlarına Yansıması**, s.328

Avcı ve savaşçı topluluklar koruyucu ruhlarının bulduklarına inandıkları çeşitli mekânlar, silahlar ve hayvanlar olduğuna inanırlar. Özellikle hayvan ruhların ataların ruhu olduğu inancına rastlanmaktadır. Ruhlar hayvan şekline girerek kendilerini insanlara özellikle Şamanlara gösterirler. Bu nedenle ava ayrı bir önem ve özen gösterirler.

Resim 2: Moğolistan Gobi ölu Bölgesinde bulunan bu kaya resimlerinde de gördüğümüz gibi Şaman av sahneleri resmedilmiştir.

Şamanizm de avlanan veya kurban edilen hayvanın kanı içilerek onun ruhuna girilir. Hayvanın ruhuna girme esrimenin önemli unsurlarından biridir. Vahşi hayvanların kanlarının içilerek başlarının yenmesi bir av ritüeli ve eski Türk inanç sisteminin dini bir seremonisidir. Bir tür esrimeye işaret eder. Bilindiği gibi Şaman esrimelerinde hayvan taklidi yapılarak ırlamalar vardır. Bu ırlamalar ve esrimelerin sonucunda yırtıcı hayvana dönüşme söz konusudur. Kan içme veya baş yiyerek kutsal olduğuna inanılan ve büyük bir kısmı töz olarak kabul edilen hayvanların ruhuna girme veya o hayvanların yeteneklerini, güçlerinin kazanıldığına inanılmaktadır. Avlanan hayvanlar sadece besin değeri olan varlıklar olarak düşünülmezler. Onlar yardımcı ruhlardır. Şaman mücadelesinde ona yardım edecek bütün iyi ruhlar hayvan donundandır.

Resim 3: Moğalistan Mandal Hayrhan Bölgesine ait kaya resimlerinde Şamanı ok ve mızrağıyla bir dağ keçisini avlamaya çalışırken tasvir edilen yorumlarını görmekteyiz.

Şaman Türklerinde av ve av hayvanları ile ilgili anlatımlar, sahneler, avın kuralları, yasakları ve av hayvanlarının inanç sistemi içerisindeki sembolik değerleri tüm Türk dünyasında olduğu gibi Başkurt Türklerinde de avın değerini ve önemini ortaya koymaktadır. Bu anlatımlarda avcılığın sadece beslenme ve yaşamda kalma için bir öldürme olmadığı anlatılmaya çalışılır. Avcı-savaşçı topluluklarda av, bir yaşam biçimidir ve belli kurallar çerçevesinde yapılır. İnanç sistemi içindeki değerleri ile yok oluştan ziyade yeniden dirilişi ve yaşamı sembolize eder.⁵¹

2.1.3. Hayvanlar

2.1.3.1. Aslan

Aslan Türk mitolojisinde gücün, yiğitliğin ve ergenliğin sembolüdür. Aslanın güç ve yiğitliğin sembolü olması ilkel devirlerden günümüze kadar kullanılmaktadır. “Hayvan mücadele sahnelerinde aslan gök unsuruna uygun olarak zafer kazanan konumdur ve iyi-kötü aydınlık-karanlık gibi kavram çiftlerinden olumlu olan tarafa karşılık gelmektedir. Dolayısıyla birçok hayvan için geçerli olduğu gibi aslanda savaş zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudret simgesi olmuştur.⁵²

⁵¹ Yrd. Doç. Dr. Sedat Adıgüze, **Ural Batır Destanı'nda Av, Av Hayvanları ve Bunların Sembolik Özellikleri** 1 s.5-10

⁵² Çoruhlu 2002 s.136

Resim 4 : Konya İnce Minareli Medrese Müzesi, av sahnesi, taş işçiliği, Konya.

Ural-Batır Destanında da gençliğin, gücün, zaferin ve iyinin sembolü aslana yüklenmiştir. Destanın çeşitli bölümlerinde aslan bu özelliği ile sık sık geçen bir hayvandır.⁵³

2.1.3.2. Balık

Türklerde dünyanın yaratılışının sembolüdür. Bazen de Erlik ile beraber yer altı dünyasının hatta ölümün simgesidir. Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olarak görülmüştür. Türk kozmolojisinde gök gürültüsü unsurunun hayvan biçimli timsalidir.⁵⁴

⁵³ Yrd. Doç. Dr. Sedat Adıgüzel, **Ural Batır Destanını'da Av, Av Hayvanları ve Bunların Sembolik Özellikleri** s.6

⁵⁴ Dr. Süheyla Sarıtaş, **Türk Mitolojisinde Hayvanlar** , s.17

Resim 5: Altay Şamanlarının zaman diski

2.1.3.3. At

Türk folklorunda mukaddes bir varlık derecesine vardırılan at, göçebe Türk medeniyetinin vazgeçilmez sembolüydü. Daha milattan önceki Hun Türklerinde bu kült, devlet savaş ve savunmasında, bütün değeri ile mevcut olmuştur.⁵⁵

Resim 6: Kirgizistan Kazarman Saymalıtaş Bölgesinde bulunan kaya resmi.

⁵⁵ Ahmet Caferoğlu, **Türk Onomastiğinde At Kültü**, Türkiyat Mecmuası, C. 10, İstanbul, 1953, s. 202.

Esas itibariyle at figürlerinin sembolizmini Şamanist veya eski Türk dini ile ilgili çeşitli tasavvurlar, destanlar, efsaneler, masallar, kozmolojik, astrolojik ve mitolojik düşünceler meydana getirmektedir. Şamanist törenlerde atın yeri tamamen semboliktir. Bu dini törenlerde at, Şamanın gökyüzüne çıkacağı binek hayvanlarından biri olarak ve kurban hayvanı olarak sembolik manasını kazanmaktadır.

Resim 7 : Moğolistan Gobi Çölü Bölgesinde bulunan kaya resminde bir elinde davulu ile önde atın kafasını tutan arka tarafta ise atın kuyruğunu tutarak tasvir edilen resimde Şamanların kurban merasimini görmekteyiz.

Bu seremonilerde at bazen Şamanın kendisinin, çoğu kez de Gök Tanrı'nın timsali olarak kabul edilmektedir. Zira Orta Asya ve İç Asya'da Şamanizm ve çeşitli dini tasavvurlar ile ilgili yapılan araştırmalarda, Altay Türk Şamanlarının davulunun at olarak adlandırıldığı tespit edilmiştir.

Öte yandan Türk mitolojisinde at ölümün mistik bir sembolüdür. Çünkü mistik yolculuk sırasında ölünün cesedini taşıyarak bu dünyadan ötekine geçirir.⁵⁶

⁵⁶ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 98, İstanbul, 1995, s. 171.

Resim 8 : Moğolistan Bölgesine ait at ve şaman ilişkisinin tasvir edildiği kaya resmi.

Yapılan araştırmalarda Şamanın gökyüzü seyahatini çeşitli şekillerde gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Bu vecdi seyahatlerde çoğu kez at da yerini alır. Ancak bu değişik şekillerde olabilir. Tertibine göre bu iş için bir sıra çam ağacı seçilir. Beyaz at yelesinden yapılan çelenkler bu ağaçlara asılır. Üzerlerine kuş tasvirleri yerleştirilir. Bu tasvirlerin üzerine göğe giden yolu temsil eden bir ip sarılır. Ve neticede Şaman bu yolu kullanarak gökyüzüne çıkar.⁵⁷

Atın Türk boyları tarafından kurban olarak kullanılışı Çin kaynaklarında da zikredilmektedir. Bahaeddin Ögel'e göre Türklerin hayatı her çağda avcılığa dayandığı için, hayvanları her türlü sakıncalara karşı uğurlu, kutlu ve arı olmalıdır. Bundan dolayı konuşma esnasında sürüler de bu aklık sıfatıyla tanıtılırdı. Dolayısıyla anlaşılacağı üzere kurban edilen beyaz at "ululuk, temizlik, arılık" sembolü olarak kabul edilebilir. Ve bu haliyle at kurbanı ancak Gök Tanrı'ya sunulabilir.⁵⁸

Orta ve İç Asya'da yapılan prehistorik ve arkeolojik kazılar, mezarlarda yüksek miktarda at kalıntılarının bulunduğunu göstermiştir. Özellikle bozkır

⁵⁷ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin ABC'si**, İstanbul, 1998, s. 118.

⁵⁸ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi**, s. 172

kültürünün ortaya çıktığı çağlardan itibaren kurganlarda atlarında kurban edilerek ölüyle birlikte gömüldükleri anlaşılmaktadır. Ölüm sembolizmi ile ilgili bu durumda atların ölen kişiye öteki dünya da hizmet edeceklerine veya ölüm sembolü olarak cesedi öteki dünyaya taşıyacaklarına inanılmış olmalıdır.

Resim 9: Moğolistan Bölgesine ait çizgisel olarak tasvir edilmiş at figürü.

Altay Türklerinde at kurbanı iyilik ve yaratılışın sembolü olan ve göğün en büyük ruhu olan Ülgen'e sunmak içinde yapılır. Akşam yapılan hazırlıklardan sonra tören başlanır. Tören yeri, تنها bir ormandaki çadır olup Şamanın seçtiği kurbanlık at ile ilgili olarak göğün dokuzuncu katına çıkar ve Ülgen'in tasvibini alır. Bu işlemden sonra kurban kesilir. At kurbanı Proto-Türk ve Hun devrinde olduğu gibi aynı veya benzeri sembolik manaları ihtiva edecek şekilde Göktürk devrinde de söz konusuydu. Bu devirde özellikle av sırasında ok ile vurularak "ak at" kurban edilirdi.

At figürlerinin sembolizminde bir diğer husus da yas, alamet, savaş ve yiğitlik sembolü olarak atların kuyruğunun kesilmesi, bağlanması veya örülmesi olayıdır. Arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkan kurganlarda, atların kuyrukları mezar dayatan kahramanların hatırasını yâd edecek şekilde kesilmiş ve düğümlenmiştir. Rudenko'nun yaptığı kazılarda Pazırık kurganlarında bu şekilde kesilmiş ve bukleler halinde örülmüş atkuyrukları ele geçirilmiştir. Bazen örülmüş kuyruklar düğümlenmiş bazen de ortadan altınlı bir bant ile bağlanmıştır. İslamiyet

ten önce ve sonra önemli birisi öldüğü vakit dul kalmış sayılan atının kuyruğu kesiliyor ve ya örülüp bağlanıyordu. Bahaeddin Ögel'e göre çadırda evlerde, mezarların üzerinde dağ başlarında asılan atkuyrukları devlet sembolü olan yak öküzü kuyruğundan tuğları hatırlattığı gibi at ruhlarını da akla getirir. Yine ona göre atkuyruklarını sembolleştirme günlük hayat geleneklerinin doğurduğu bir davranıştır. Örneğin ölen bir kahraman atının kuyruğunun mezarına asılması bir yiğitlik ve savaş sembolüdür.⁵⁹

Şaman davulunun üzerinde tasvir edilen at resmi uzun mesafeyi almaya yardımcı olmayı temsil eder. Şamanizm de davulun ruhlar âlemine giden Şamana eşlik ettiğine inanılır. Bu anlamda davul “Şamanın atı” diye de isimlendirilir. Şaman ayin sırasında büyüsel şarkı söyleyerek “yerin kudretli öküzünü”, “stepin beyaz atını” vb. isimlendirdiği hayvan ruhlarını çağırır. Onlardan yardım ister birtakım sorular sorar ve cevap alır.⁶⁰

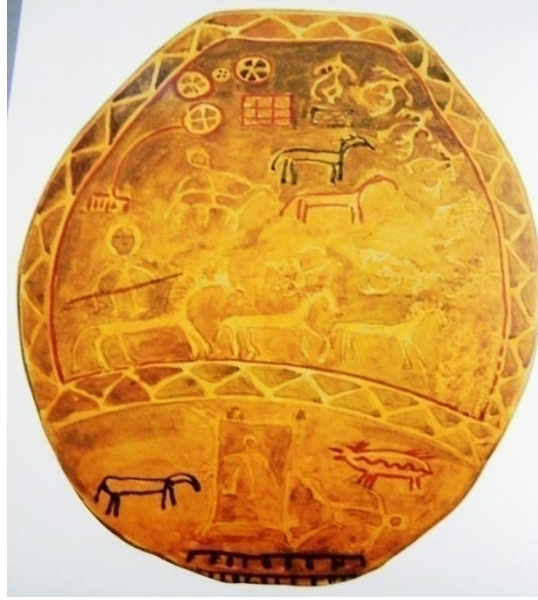

Resim 10 : Altay Bölgesi Möndür Sokkon Köyü Müzesinde bulunan Şaman davulunda at tasvirini görmekteyiz.

⁵⁹ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.22-23

⁶⁰ Cemal Şener, **Türklerin Müslümanlıktan Önceki Dini Şamanizm**, AD Yayıncılık, İstanbul, 1997 s.43

Ayrıca Şaman davulunun üstündeki at kırmızı ve beyaz olmak üzere iki şekilde renklendirilir. Kırmızı renkli at yer altı dünyasını, beyaz renkli at ise, gök âlemine gidişi temsil eder.⁶¹

Resim 11: Rusya Gorno Altay Müzesi'nde bulunan Türk Şaman Davulunda ki inanışlar doğrultusunda belirttiğimiz gibi insanların ve hayvanların renkleri ve tasvir şekli görebilmekteyiz.

Hayatı at sırtında geçen bir topluluğun insanların at ve Türklük birbirinin tamamlayıcısı gibi görünür. At hakkındaki eski görüşlerin izleri, halk inanışları şeklinde hala da yaşamaktadır. Azerbaycan Türklerinin inancına göre, eğer birisi, güneş doğmadan, boz ata binip, bir dereyi yedi kez geçerse ona hiçbir sihir etki etmez.

Atı uğur getireceğine olan inanç, kendisiyle beraber başka inançların doğmasına da vesile olmuştur. Örneğin at, evin önünde, başı eve doğru bağlanırsa, o eve bereket getireceğine, atın nefesinin hastalıkları gidereceğine ve at olan eve şeytanın girmeyeceğine inanılırdı. Bu inançların etkisiyle, nazardan korunmak için, bazı evleri çatısına atın kafatası asılırdı. Atın kuyruğunu kesmek Türklerde matem işareti sayılmıştır. Türk destan geleneğine göre, uykuda birinin bindiği atın kuyruğunu eksik veya kesik olarak görmek, ata binen adamın öleceğinin habercisi gibi yorumlanırdı. Atlar, ruhlar dünyasıyla bağlantıda bir araç olarak düşünülmüştür.

⁶¹ Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006 s.208

Şamanların defterine bazen, “Şaman atı” denilmiştir. Atların ölenlerin ruhu öbür dünyaya götürdüklerine inanılmıştır.

Resim 12: Rusya Lena kaya resimlerinden bir örnek olarak sunduğumuz bu tasvirde at üstünde avlanmaya çıkan Şaman figürünü görmekteyiz. Bu tasvirle Şamanın başta ön planda vurgu olarak olmak üzere geyikler ve ceylanlarla birlikte doğayla yakın teması vurgulanmaktadır.

Şamanlar, ayin zamanında dua ederken, ne yapılması gerektiğini öğrenmek için, atlardan yardım isterler.

Şaman danslarına genel bir bakış olarak, Şamanın biniş itibariyle simgelediği hayvanlardan biride attır. A.Sagalaev ve İ.Oktyabrskaya da oyunun tabiat kodunu aygır kişnemesi ile açmaya çalışırlar. O halde oyun, insanla doğa arasında bir iletişim aracı rolünü üstlenmiş olur. Hayvan kodunun yardımı ile Şamanın çıkardığı oyun, yatay ve dikey dünya modelini simgesel bir biçimde seyircilere aktarmaktadır.⁶²

2.1.3.4. Kurt

Orta Asya'nın bozkır, orman ve çöllerden oluşan coğrafi örtüsü ve bu coğrafyanın sunduğu hayat şartlarının, İslamiyet'ten evvelki Türk Sanatında büyük etkisi vardır.

⁶² Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006, s.219

Kıtanın kuzeyine doğru artan soğuk ve daha çetinleşen hayat şartları, daha sonra güneye inen Türklerde karakteristik izler bırakmıştır. Türkleri ve çevrelerindeki toplulukları ruhi bakımdan da etkileyen bu hayat birtakım dini tasavvurların doğmasına sebep olmuştur. Çetin tabiat şartlarının tabii sonucu olarak, dini inanç ve ayinlerde hayvanlarda önemli oranda yer almıştır.

Şamanist tasavvurların bazı olumsuz psikolojik durumların neticesinde ortaya çıktığını savunan A. Ohmarks'ın görüşü, arktik tabiatın insanlar ve cemiyet üzerindeki etkisinin ne derece ağır olabileceğine işaret etmektedir.

Böylesine zor şartları ihtiva eden sosyal bir alanın meydana getirdiği çoğu kez ilah olarak kabul edilen hayvanlardan birisi de kurttur.

Kurtlar Orta ve İç Asya'nın hayvancılık ve avcılıkla geçinen topluluklarının en çok korktuğu hayvanlardan biriydi. Fiziki kuvvetleri nedeniyle bu hayvanlara tabiat üstü güçler atfedilmiş ve onlar korkuyla karışık bir saygıyla anılmıştır.⁶³

Kurt Türklerde rehber olarak da görülüp, kurtarıcı misyonuna da bürünmüştür. Ergenekon'dan çıkışta Türklere yol gösteren kurt onların batıya, Anadolu'ya gelişlerinde en önde giderek yine rehberlik etmiştir¹⁵⁸. Türklerde kurtla ilgili efsanelerde kurttan türeme motifi de yaygındır. Hiyung-nu hükümdarlarından birinin, çok güzel bir kızı varmış. Bunların tanrı ile evlenmesi için yalvarmış. Bir kule yaptırmış. Kızlarını oraya koymuş. Kulenin önünde bir kurt gece gündüz ulumağa başlamış. Nihayet kızlardan birisi kurtla evlenmiş. Çocukları olmuş¹⁵⁹ denilmektedir.⁶⁴

---

⁶³ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Seyran, İstanbul, 1995, s.101

⁶⁴ Cahit Öztelli, **Eski İnançların Bugünkü İzleri**, I.Uluslar Arası Türk Folklor Kongresi, C. 4, Ankara,1976, s. 241

Resim 13:Moğolistan Bayan Ülgey Küçük Uygur Bölgesi kurt ve Şaman tasviri

İnsanların doğal çevreyle ilişki kurması, doğada yaşayan farklı canlıları gözleyerek onlardan bir şeyler öğrenmesi toplumlardaki “ kutsal hayvan” fikrinin doğmasının nedenidir. Kurttan avlanmayı öğrenen insan onu kutsar. Kutsal törenler kurt postuna girmiş Şamanlar tarafından yapılır. Büyük süre avları öncesinde yada sonrasında Şamanlar kurt postu giyerek törenleri yönetirler. Türk Şaman kültüründe kurt kültürünün çok önemli yer tutmasının nesnel sebebi de budur, doğa karşısında var olma savaşında avlanmayı kurttan öğrenmiştir.⁶⁵

Kurtla ilgili olarak zamanla gelişen hayvan ata kavramı devlet, hükümdarlık vb. unsurların simgesi olmuş; gök ve yer unsuruyla alakalı çeşitli anlamlar kazanmıştır.

6.-13. yüzyıllara ait doğu Türkistan’daki Türk fresklerinde kurt başlı gönder tasvirlerine rastlanmaktadır. Bu tarz tasvirlerle İslam sonrası minyatürlerde de rastlanmıştır.

Orta Asya Türklerinin yıldızlarla ilgili inançlarında, göklerde kurtların atları nasıl kovaladıkları malumdur. Yakut Türklerinin efsanelerinde bunun birçok örnekleri vardır. Kurt, Yakut Türk Şamanlarının en önemli afsun hayvanlarından

⁶⁵ Servet Somuncuoğlu, **Taştaki Türkler**, Fotoğraf Sergisi Katalog, s15

biridir. Daha sonraki zamanlar da ise en kötü hayvan köpek ile beraber kurt olmuştur. En yüksek ruhları taşıyan hayvan ise kartaldı.

Görülüyor ki Yakut Türk Şamanlarda zamanla kurt önemini kaybetmiş ve yerini kuşlara bırakmıştı. Öyle anlaşılıyor ki yüksek seviyedeki Türk toplumları sembol olarak daha ziyade avcı kuşlara doğru meyletmışlerdir. İçtimai seviyeye yükseldikçe kurt v.s. gibi hayvanlar unutuluyor ve onların yerlerini av avlayan yırtıcı kuşlar alıyordu. Altay ve Yakut kabileleri ile Oğuz boylarının sembollerinin kuş olması, bunu bize açıklayan bir delil olarak görülebilir.⁶⁶

2.1.3.5. Kuş

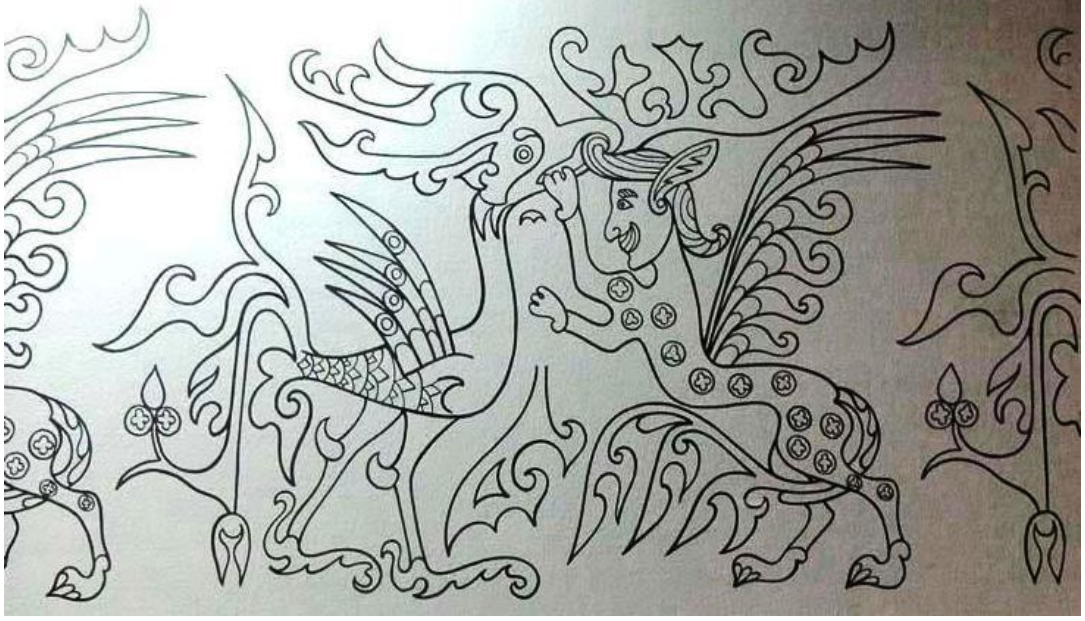
İslam öncesi Türklerde kuş tasvirleri ruh sembolü olarak ele alınmıştır. Kuşun ruh sembolü olduğu Orhun abidelerinden de anlaşılmaktadır. O, aynı zamanda ölümün ve cennetin sembolü de olmuştur.⁶⁷ Orhun kitabelerinde bu açıklamayı destekleyen metin şöyledir: "Babam kağan böylece ili, töreyi kazanıp uçup gitmiş", "babam kağan uçtuğumda küçük kardeşim Kültigin yedi yaşında kaldı...", "değerli oğlunuzdan, evladınızdan çok daha iyi beslerdiniz. Uçup gittiniz...", "o bilmenden dolayı, kötülüğün yüzünden amcam kağan uçup gitti", "bu kadar kazanıp babam kağan köpek yılı, onuncu ay, yirmi altıda uçup gitti", "Bilge Kağan uçtu"⁶⁸

Kuş sembolleri Şaman ayinlerinde, Şamanın biçimine girdiği hayvanlar arasında yer almaktadır. Kaz, karga, kartal, baykuş, kuğu şeklinde tasarlanan bu yardımcı kuşlar, gökyüzü seyahati sırasında şamana yardımcı olurlar. Adeta bu ruhlar şamana gökyüzü seyahati sırasında yol gösterirler. Şaman bazen onların biçimini alır; bazen onları bineği olarak kullanır. Şamanlar bu hayvanlar vasıtasıyla yeraltına da inebilir.

⁶⁶ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.22-23

⁶⁷ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Yırtıcı Olmayan Kuşların Sembolizmi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 102, İstanbul, 1995, s. 53.

⁶⁸ Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, İstanbul, 1976, s. 25-45-46.

Resim 14 : Türk mitolojisine ait fantastik bir kuşun tasvir edildiği keçeden yapılmış bir halı yada duvar örtüsü Pazırlık Kurganı

Kaz motifi Radloff'un derlediği Altay yaratılış destanında da yer alır. Burada yaratılış esnasında, kara kaz insan ve yaratıcı tanrıyı simgelemektedir: "Evvelce ancak su vardı; yer, gök, ay ve güneş yoktu. Tanrı (Kuday) ile bir kişi vardı. Bunlar kaz şekline girip su üzerinde uçuyorlardı".

Benzer şekilde Altay yaratılış destanında tanrı Ülgen kuş biçimindedir. Öte yandan bir Yakut yaratılış efsanesinde, suyun altından toprağı çıkarmak üzere kırmızı boyunlu balıkçıl ile bir yaban ördeği görevlendirilir.⁶⁹

Bilindiği gibi kuğu ve kaz gibi bazı kuşlar Orta Asya'da ve Çin'de çok eski çağlardan beri kutsal sayılıyordu; örneğin bıldırcın yiğitliğin, sülün güzellik ve iyi şansın, saksagan iyi haberin, turna ölümsüzlüğün ve uzun hayatın, altın ya da kırmızı karga güneşin, karakarga şeytanın ve kötülüğün, ördek mutluluk ve refahın, tavus güzellik, itibar ve şeref, güvercin uzun hayatın, kaz erkekliğin, evliliğin ve başarının simgesi olmuştur. Kaz ve kuğu gibi kuşlar Türklerde ayrıca kut ve beylik timsali olmuştur. Ağaçkakan da yardımcı bir ilah olan Suyla'nın ruhunun simgesi ve tanrının elçisi sayılıyordu. 568 yılında istemi kağana elçi olarak giden Bizanslı

⁶⁹ Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, C. I, s. 432,433,499

Zemarkhos, hükümdarın tahtını tavus figürlerinin taşıdığından bahsettiğine göre, tavus kuşu taht simgeçiliğiyle ilgili olmalıdır. Sözü edilen ve yahut edilmeyen birçok kuşla ilgili çeşitli hususlar kahramanlar içinde geçerlidir. Manas destanında düşmanın saldırısını gören Semetey'in nişanlısı Ay Çörek, kahraman Semetey'e haber verebilmek için, kuğu kuşu suretine girip havalanır ve Talas'a doğru uçar. Öte yandan Altay masallarından altın Kuspınan masalında, altın kuğu şeklindeki ilahlar, koruyucu unsur olarak, masaldaki çocuğu Solbon Mergenden kurtarmaya çalışır. Masalın devamında da bu çocuk Ay Merger olur. Öte yandan Altın Köl yazıtından turnanın zenginlik, servet, refah simgesi olduğu, Irk Bitig'de süksük kuşu ve kuğunun olumlu simgeler olarak düşünöldüğü görölmektedir.

Resim 15: Keçe halı üzerinde kuğu işemesi

Başka bir yönüyle de bazı Şaman elbiselerinin bütünü ile bir kuşu temsil ettiğı görölr. Omuzdan sarkan ve puhu kuşu tüyleri takılı olan bir deri ve kumaştan püsküllerde Kanada benzer. Cübbenin bel hizasından başlayarak arka tarafta bütün alt kısmı teşkil eden ip veya püsküller, kuşun kuyruğudur. Bazen de omuz başına puhu kuşu tüyleri dikilir. Cübbede ifade edilmek istenen kuş tasavvuru, kuş pörük denilen başlıkta da kendini gösterir. Başlığın ucunda da yine puhu kuşu tüyleri bulunur. Bu ifadelerden şaman elbisesini giydiğinde bir puhu kuşu şekline girdiğı anlaşılır. Şamanın kuş kılığına girmesi bu kuşun ruhu ürküttüğüne inanıldığındandır. Bu

nedenle bazı yerlerde hastalanan çocuğu iyileştirmek için bir puhu kuşu beslenir ve bunu hastalığı tevhit eden kötü ruhları kovacağına inanılır.⁷⁰

Resim 16 : Şaman kıyafetinin bir parçası olan kuş pörük başlığı.

Tuva Şamanlarının kıyafetlerinde ise arka tarafında kuyruğa benzer kumaş dikilmiştir ki, bu da Şamanın, zayıf ışıklandırılmış odada dans ederken kuşun kanat açması izlenimini bırakır. Bu başlıklara kuş tüyü, özellikle kartal, puhu kuşu ve bazen de karatavuk tüyü takmak Şamanlıkta yaygın bir olaydır. Şaman giysisiyle giyilen ve kuşu simgeleyen bu başlığa ‘‘kuş pörük’’ denilir.⁷¹

Diğer bir görüş olarak ise Ohlmarks’a göre kuş biçimindeki elbise Şaman için alelaide elbiseden daha mühim olup onun ruhu ile bir kuş gibi göğe uçtuğu tarzındaki tasavvurdan doğmuştur. Şaman yeni bir vücuda girer gibi giydiği bu elbise sayesinde yardımcı ruhlarla birlikte kolayca uçabilir.

⁷⁰ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.55

⁷¹ Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, İstanbul, Ötüken, 2006 s.183

Resim 17 : Çeşitli kuş tüyleri ile giyen şamanın kuşun ruhuna girdiğine inanılan Şaman kıyafeti.

Kaşgarlı Mahmut'un ünlü eseri *Divan-ı Lûgat-it Türk*'te kuşlar genel olarak beylik, kut ve talih simgesi olarak anılır. Kaşgarlı Mahmut'a göre kerkes kuşu gibi bazı kuşlarda uğursu olup ölüme işaret ederler.⁷²

Şaman giysilerinde kuş tüylerinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Dahası bu giysilerin tasarımı ve yapısı da bir kuşun biçimini elden geldiğince taklit etmeye çalışır. Örneğin, Altay Şamanları, Minusinsk Tatarlarının, Teleütlerin, Soyotların ve Karagasların şamanları giysilerini baykuşa benzetmeye çalışırlar. Soyot giysisinin tam bir kuş görünümü olduğu bile söylenebilir. Özellikle kartala benzemeye çalışılır.⁷³

2.1.3.6. Kuğu (Akkuş, Huma)

Türk mitolojisinde ve Şamanizm'de de akkuş(kuğu) göksel unsurlarla alakalandırılan ve önemli tözlerden biridir. Şaman (ak şaman) gökyüzüne çıkarken kaz ya da kuğuya biner ve onların uçuş hareketlerini taklit ederek gökyüzündeki tanrıların yanına varır.

⁷² Yaşar Çoruhlu, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, s. 152–153

⁷³ Zekiye Tunç, *Şamanizm Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.55

Ural Batır destanında da akkuşun mitolojik anlamları ile örtüşür bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Yenbirzi ve Yenbike oğullarıyla birlikte çıktıkları ilk avlarında akkuşu avlarlar. Akkuş gökyüzüne ait bir varlıktır ve Samrav padişahın güneşten doğan kızıdır. Göksel semboller taşımaktadır. Ural Batır destanında da Akkuş, Ural'ın ölümle yaptığı mücadelede onun en önemli yardımcısıdır.

Resim 18 : Altay-Türk davullarının üst bölümündeki şekil ve semboller.

Kuşların bu yardımcı özellikleri ve taşıdıkları göksel simgeler Şamanizm'de de oldukça geniş yer bulmuştur. “Bir hayvanla özellikle kuşla, bu özdeşleşme olayına Şamanların giysilerinden ve sihirli uçuştan söz ederken de rastlayacağız. Kuşlar ruhgüdedir. Kuşa dönüşmek veya bir kuş tarafından eşlik edilmek, daha hayatta iken göğe ve öbür dünyaya esrimeli yolculuğa çıkabilme yeteneğini gösterir.” Ural'ın Akkuş ile olan ilişkisi, Akkuş'un ilk avdan sonra Ural'ın ona iyi davranmasından dolayı, yardımcıları bu göksel anlamlar bakımından önemlidir.

Akkuş Ural'ın aradığı ölümsüzlüğün sırrını bilmektedir. Ural'ın mücadelesinde en büyük yardımcıları olan Akbozat ve Polat kılıcın asıl sahibi Huma'dır. Kuş donundan çıkarak Ural'la evlenir. Ural ölünce Akkuş donuna girer ve bir daha çıkarmaz o günden sonra Akkuşun avlanması yasaklanır ve kutsal bir varlık olarak kabul edilirler.

2.1.3.7. Horoz ve Tavuk

Proto Türk ya da Hun devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan eserler arasında deriden kesilmiş ya da lahitler üzerine oyulmuş ya da elbiselerde yer almış bir şekilde karşımıza çıkan horoz- tavuk figürleri büyük olasılıkla kötü ruhları kovan, koruyucu simgelerdi. Özellikle Şaman günün ağarışını haber vermesiyle bu anlamı ifade eder.⁷⁴

Resim 19 : Hun Devrine ait Pazırık kurganlarından çıkarılan tahta parçada horoz figürünün farklı bir şekilde tasvirini görmekteyiz.

Türklerde ve Çinlilerde horoz ve tavukla ilgili inanışlar ve sembolizm ortaktır.

Horozun güneşin doğuşu esnasında ötüşü veya tabut üzerinde yer alışı kötü cinlerden ve hayaletlerden kurtulmayı sağlıyordu.

⁷⁴ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Görülen Horoz ve Tavuk Figürlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 91, İstanbul, 1994, s. 26

Resim 20 : Rusya Altay Özberk Bölgesinde bulunan Şamanlarında zaman diski olarak değerlendirdikleri On iki Hayvanlı Türk Takviminde tavuk tasvirini kabartma şeklinde görmekteyiz.

Tavuk, oniki hayvanlı Türk takviminin yıl sembollerinden biriydi. Horozun ise cesaret, savaşçılık, dürüstlük, nezaket, şeytanı kovma gibi özellikleri, onun bu kavramların sembolü gibi algılanmasına yol açmıştır.⁷⁵

2.1.3.8. Ayı

Hakas Şamanları ile Tuva Şamanlarında koruyucu ruh olarak ayı yaygın inançlar arasındadır. Hatta Hakaslar ‘‘Aba tös’’ dedikleri ayının tasvirini yapar ve onu ayı pençesi, demir halka ile süslerler. Şamanın koruyucu ruhu olan Aba tös, inanca göre evden kötü ruhları kovmak görevini de yerine getirir. Ayrıca sidik kanalındaki hastalıkları da iyileştirdiğine inanılan Aba tös merasimi de güneşin batmasını, eski ayın bitimine doğru yapılır. Tuva Şamanlarının ‘‘Adıg eeren’’ diye adlandırdıkları ayı, Şamanları yabancı hücumlardan ve kötü gözlerden koruyan ruh olarak bilinir. Tuva Şamanları onun tasvirini ya siyah kumaştan ya da avlandıktan sonra ön pençeleri üzerinde soyulan ayı derisinden yaparlar. Tuva Şamanları, ayının tasvirini yurdun sağ köşesinden asarlar.⁷⁶

⁷⁵ Dr. Süheyla Sarıtaş, **Türk Mitolojisinde Hayvanlar**, s.23

⁷⁶ Prof. Dr.Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul,2006,s.149

Resim 21: Moğolistan Bölgesine ait kaya resminde ayı figürünü görmekteyiz.

Anadolu Türkmen şamanlarında ayıya “Karaoğlan” dedikleri malumdur. Şamanistlere göre ayı orman tanrısı ruhunun timsalidir, adı da tabudur. Şamanistler bilhassa ormanlarda, ayının adını söylemekten korkarlar.⁷⁷

“Başkurtlar ayıyı ata olarak kabul etmektedirler. Başkurt gibi bazı Türk toplulukları ata saydıkları ayıdan türediklerine inanıyorlardı.”Şaman giysisinin üzerinde yer alan ve Şamanın yaptığı yolculuklarda bedenine girdiği hayvanlardan biride ayıdır.⁷⁸

Ayı, Şaman elbisesinin çeşitli süslemelerinin bir simgesi olarak ayı kullanılmıştır. Elbise üzerinde ayının muhtelif yerlerinden alınmış kemikler dikilir ve bu suretle Şaman kendisinin bir ayıyı temsil ettiğini göstermek ister. Çizmelerinin ise burnu ve topuğu tıpkı ayı ayağına benzetilmiştir. Ayının bacağından kesilen parçalarda yine çizmenin münasip yerlerine dikilmiştir. Şamanın elindeki alet ve sopalarda ayı kemiğinden yapılır. Şaman bundan başka ellerine ayı pençelerini andıran demir eldivenlerde takar.⁷⁹

⁷⁷ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.268

⁷⁸ Sedat Adıgüzel, **Ural Batır Destanında Av, Av Hayvanları ve Bunların Sembolik Özellikleri**, 2006 s.6

⁷⁹ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.59

2.1.3.9. Koyun, Koç, Keçi

Koyun ve özellikle beyaz koç, eski Türklerde Gök Tanrıya sunulan kurbanlar arasındadır. Yine, günümüz Şamanist topluluklarında Beltirler göğe kurban törenlerinde beyaz koyun veya oğlak kurban ederlerdi. Bu nedenle gök unsuruna atfedilen bütün özellikler koyun, koç ve keçiler için de söz konusudur. Ancak (beyaz dışında bir renkten) koyun ve keçi zaman zaman yertanrısının hayvanı da sayıldığından özellikle matem törenlerinde yere kurban edilirdi.

Resim 22 : Moğolistan Argangay Bölgesinde bulunan kaya resminde bu dünyada hayatın devamını sağlayan öte dünyada ise hayatın devamına bir destek olarak görülen dağ keçisi figürünü tasvirini görmekteyiz.

Bu hayvanlar ataların ruhları için veya kötü ruhlardan korunmak için de kurban edilirdi. Ayrıca koyun on iki hayvanlı takvimin yıl sembollerinden biridir. Zıt kavramların mücadelesini gösteren hayvan mücadele sahnelerinde koyun vedağ keçileri yenilen, yani olumsuz bir unsur olarak yer almıştır. Koç ise daha çok gökle ilgili sayıldığından ongun olarak kullanılmış, güç ve kuvvet ya da Alplik sembolü olmuştur. Öte yandan koç ve ya dağ keçisi şekli, bazen hanedan arması olarak da

kullanılmıştır. Bunu en güzel, Kültigin yazıtının doğu yüzündeki dağ keçisi şeklindeki sembol ifade etmektedir.⁸⁰

Resim 23: Rusya Altay Bölgesi Möndür Sokkon Köyünde bulunan müzede koçbaşı heykeli varlıklı olmayı, zengin olmayı temsil etmektedir.

Koçun Ti'e-le boyları ordugâhlarını ve savaştıkları yerleri kötü ruhlardan temizlemek için güz mevsiminde törenler yaparlar ve yere bir koç gömerlerdi. Koç kemikleri bir deri üzerinde toplanır ve bir kadın şaman bunları başı üzerinde taşırdı.

Beyaz ve kara koçun farklı manaları sembolize ettiğine dair inanışları Narh destanlarında tespit etmek mümkündür. Narh destanlarında, kahraman Sosuruk düşmanları tarafından dipsiz bir kuyuya atılır. Burada kavga eden biri kara diğeri beyaz iki koç görür. Beyaz koçun boynuzlarına tutunabilirse yeryüzüne çıkabilecektir. Kara koçun boynuzlarına tutunursa yerin yedi kat altına götürülecektir. Burada koç sembolizminde beyaz koçu Ülgen ile kara koçu ise Erlik ile nitelendirmek mümkündür.

---

⁸⁰ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, s. 150.

Resim 24 : Rusya Hakasya Abakan Bölgesi müzesinde bulunan kaya resminde koç figürünü kuyruğunda ayrı bir koç başı tasvir edilmiş olarak görüyoruz. Buda bize Türk Şaman kültüründe hayvanların önemini farklı tasvir ve insanın varoluşunda bulunan estetik güzellik anlayışıyla nasıl birleştirdiğini göstermektedir.

Türkler gök tanrının yanı sıra yere de koç ve koyun cinsinden kurbanlar sunuyorlardı. Türkler özellikle matem merasimlerinde öküz ve koç cinsi hayvanları canlı olarak ve gömerek kurban ederlerdi.

Koyun Şamanizm ile ilgili çeşitli koruyucu veya kötü vasıflı ruhlara (şerrin denemin olmak için) da kurban ediliyordu. Koyunun yer unsuru ile alakalı veçhesi onun aynı zamanda hayvan mücadele sahnelerinde yenilen hayvan (kötülüğün, karanlığın, ayın, düşmanın v.s sembolü) olarak yer almasını gerektirmiştir. Aslında bu konu yerin yeraltı veçhesiyle ilişkilidir. Hayvan mücadele sahnelerinde dağ koyunu veya dağkeçisine en erken devirlerden itibaren rastlanır. Bunların en erken ve en güzel örnekleri arasında Pazırık kurganından çıkarılan sanat eserleri üzerindeki tasvirler zikredilebilir.

Şamanların giyim ve kuşamlarında, dualarında koç/ koyun motifi oldukça önemli yer tutmaktadır. Şaman külahlarının tepe kısmı beyaz koyun, yününden örülmüş kalın kaytanlarla doldurularak zikzak şeklinde dikilirdi. Altay Türklerinin orbu, Yakutların bulaayah dedikleri şaman davul tokmakları ya kayın ağacından ya da

sıgunveya dağ tekesi boynuzundan yapılırlardı. Kırgız- Kazak bakşılarının dualarında koçkar/koç, veli veya evliyalarda arasında zikredilirdi. Bu bakşılardan birinin adının Baykuzubakşı olması da ilginçtir.

Balballara benzer şekilde, eski Türklerde görülen koç/ koyun, at v.b gibi resim, heykel ve şekiller kurban merasimlerinin hatıralarıdır. Göktürklerde kurban olarak sunulan at ve koçların başları sırlıklara çakılır ve mezar etrafına dikilirdi. Daha sonraki dönemlerde ortaya çıkarılan at ve koyun heykeli mezar taşları bu törenin gelenek halini almış bir şeklidir. Balballar şeklinde oluşturulan koç boynuzlarının Türkmenler arasında güç ve kuvveti ifade ettikleri ve bu tarz şekillerin Türkmen keçeleri, dokumaları ve tahta sütun başlıklarında kullanılan bir motif olduğu görülür.⁸¹

2.1.3.10. Boğa (Öküz, İnek)

Şamanın en önemli koruyucu ruhu, Şaman mitolojisine göre boğa şeklinde tasavvur edilen ruhtur. Tehlike anında boğa değişik şekillerde hatta iğneye bile çevrilebilir. Şamanların savaşlarında boğalardan birinin ölümcül yaralanması veya ölmesi, benzeri şekilde Şamanın zarar görmesi ve ölmesi demektir.

---

⁸¹ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.22-23

Resim 25: Rusya Novosibirsk Akademgorodok Müzesi'ndeki kazıma şeklinde uygulanan boğa tasviri.

Merasim zamanı Şamanın boğa gibi sesler çıkarması ve hastalık getiren ruhlarla yine boğaya dönüşerek savaşması bellidir. Ayrıca Yakut Şamanlarının Kamlık sırasında boğa gibi böğürdüğü ve başına boğa boynuzu taktığı da gözlemcilerin anlatmalarından beldir.⁸²

Boğa genellikle yer unsuru içinde değerlendirilmekle beraber, bazı anlamları açısından gökle de ilişkilendirilmiştir. Daha önce bazı kavimlerin türediği bir hayvan olduğundan söz edilmiştir. Eski Türklerde, özellikle boğa veya öküz Alplik ongunu veya simgesiydi. Erken devir Türklerinde savaş tanrısı sayılmış Ch'ih-yo'nun başı kaplan, ejder ve yabani boğayı andıran ve koruyucu ruh sayılan bir maske olarak da kullanılırdı. Nitekim Kültigin mezar külliyesinin batı kısmının duvarlarında bulunan maskelerin bu maskeye benzediği de gözden kaçmamaktadır.

---

⁸² Prof.Dr.Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, İstanbul, Ötüken, 2006, s.147

Resim 26 : Ulan-Bator Müzesinde yer alan kaya üstü resimlerinde Şamanların tasviri olan alt kısımda büyük boğa figürü olmak üzere üst kısımda ise daha küçük boyutlarda değişik yorumlanarak resmedilen boğa ve geyik figürlerini görmekteyiz.

Boğa ve onun yüksek bölgelerde yaşayan tüylü cinsi olan kotuz, kuvvet ve kudret simgesi olduğundan, hükümdar veya hükümdarlık simgesi ya da ongunu da sayılmıştır. Tonyukuk yazıtında hükümdarın yağlı, semiz bir boğa ile kıyaslanması bu konuyu desteklemektedir. Öte yandan yak öküzü veya kotuz kuyruğu egemenlik simgesi olarak tuğlarda da kullanılıyordu. Özellikle bu tip durumlarda boğa göğe bağlı(gök boğa) olarak düşünülüyordu. Ancak çoğu kere o yer unsuruna girer. Nitekim olarak öküz ve koç cinsi hayvanlar gömülerek yere kurban sunuluyordu. Bazen yer altı tanrısı Erlik bir boğanın sırtında gösterilmiştir. Kara boğa aynı zamanda Erlik'e kurban olarak sunulur.⁸³

⁸³ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s 53

2.1.3.11. Köpek

Türk kültürünün bütünü göze alındığında köpeğin daha ziyade yer/yer altı unsurunun temsil ettiği niteliklere sahip olduğu görülüyor. Kudretli şamanlar köpeği sadece yeraltı dünyasına inmek için kullanırlardı. Türk kozmolojisinde ölüme işaret eden unsurun zoomorfik timsallerinden birisi köpek idi. Bazı Türk topluluklarında ölüye köpek ve at kurban edilmesi gibi hususlar bu düşünceyi kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Göktürk hükümdarı Bilge Kağan'ın Çin elçisi ile görüşürken Tibetlileri "köpek soyundan geldikleri" şeklinde aşağılaması, kurdu göğe ait bir sembol sayan Göktürk hükümdarının köpeği zıt anlam ifade eden yer/su ilkesi için değerlendirildiğine işaret ediyor.

Resim 27 : Kırgızistan Saymalıtaş Bölgesinde bulunan kaya resminde Şamanın köpek ile birlikte tasvirini görmekteyiz.

Bununla beraber köpek bazı gelişmemiş Türk topluluklarında diğer kültürlerden gelen etkiler neticesinde bazı durumlarda ve özellikle av ile ilgili olarak önemli sayılmıştı. Ancak bu hususu onun gök unsuruna dâhil olan niteliklere sahip olduğunu göstermektedir.⁸⁴

⁸⁴ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s 53

Resim 28 : Rusya Novosibirsk Akademgorodok Müzesi'nde bulunan Şaman davulu üzerinde köpek tasvirlerini görmekteyiz.

Köpek sembolünü Teleüt Şaman davulunda kara ve ala renkli olarak bekçi görevini yerine getiren ve kötü ruhların yaklaştığını Şaman'a haber veren varlıklar olarak tasvir edildiğini görüyoruz.⁸⁵

2.1.3.13. Tilki

İslamiyet ten önceki devrede tilki figürünün sembolizmi ile alakalı bazı hususların Türkler ve Çinlilerde benzeri şekilde yer aldığı anlaşılmaktadır. İslamiyet'ten önce Türklerde tilki sembolü de gök-yer-su atalar dini inançlarına dayanmaktadır. Altay ve Yakutların tözlerinin içinde tilkinin de yer alması onun eski zamanlardan itibaren ata simgesi olduğuna kanaat getirtmiştir.

⁸⁵ Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006, s.208

Resim 29 : Moğolistan Gobi ölu'nde bulunan kaya resimlerinde Şaman ve tilki figürünün tasvirini görmekteyiz.

Türklerde de hilekâr ve kurnaz bir hayvan olarak tanınıyordu. Tilkinin bazen kahramanların koruyucu ruhlarından sayıldığı da anlaşılmaktadır, bu koruyucu ruh öldüğünde kahramanın da öldüğüne inanılmıştır.⁸⁶

Şaman başlığında boncuklar, ipler ya da kuş tüylerinin yanı sıra tilki postunun da yer alması, onun Şamanist törenlerde yer alan hayvanlardan biri olduğunu göstermektedir.⁸⁷

---

⁸⁶ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Görülen Tilki Figürlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 96, İstanbul, 1994, s. 52.

⁸⁷ Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, s. 157

Resim 30 : Şaman kıyafeti üzerinde tilkiye ait parçaları görmekteyiz.

Tilkinin şaman törenlerinde iyi anılmasının yanında kötü anlamıyla da ele alındığı görülmüştür. Birçok hikâye ve efsanede avcıları yeraltına çekmek isteyen kötü ruhlardan söz edilir. Bu kötü ruhlardan birisi de kara tilki olarak tasavvur edilmiştir ve bu tilki motifi kötülüğü, yeraltının karanlık güçlerini ve ölümü temsil etmektedir. Zira onu kovalayan avcıyı bir kaya da yer alan kapıdan içeriye sokabilirse avcı ölecektir. Ancak genellikle bu kovalama sırasında tecrübeli bir ihtiyar ortaya çıkarak avcıya öğüt verir ve avcı bahsedilen kapıdan içeri girmez.⁸⁸

2.1.3.14. Yılan

Yılan Türk Şamanizm in de yeraltı ilahı Erlik ile alakalı bir semboldür. Yılanın genellikle karayılan olarak anılmasının sebeplerinden birisi yine Erlikle ilgiliydi. Çünkü Türk mitolojisinde ak veya gök renk gök tanrıyı kara renk ise yeri ve yeraltı tanrısı Erlik'i simgelemekteydi. Erlik bazı şaman dualarında karayılandan bir kamçıya sahip olarak tanıtılmaktadır: "...Bindiği (at) kara küheylan/dizgini kara ipekten/kamçısı karayılan...". Böylece Erlik'in sembollerinden biri olan karayılan,

⁸⁸ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.57

aynı zamanda onun temsil ettiği karanlık dünyanın, ölümün ve kötülüğün sembolü olarak da kabul edilebilir. İnsanlar Erlik'ten sakınıp ona kurban sunar ve ondan yardım dilerlerdi.

Resim 31 : Kırgızistan Saymaltaş Bölgesinde bulunan kaya resimlerindeki genel tasvirlerin içinde yılan figürünü de görmekteyiz. Şamanın kendisiyle birlikte yakın ilişkili olarak görülen yılan figürü en basit ve temel olarak çizgisel, soyut bir şekilde tasvir edilmiştir.

Bu nedenle Sibirya'daki topluluklarda buna benzer şekilde, yılan gibi tehlikeli ve korkutucu hayvanların figürlerini yapar, kendilerine yardım edeceğine inandıkları için saklarlardı.⁸⁹

Öte yandan bazı şamanlar yılan biçimine girerler. Tören esnasında onun hareketlerini taklit ederler. Bu nedenle şaman elbiselerinde yılanın işaret eden nesnelere yer alır. Altay şaman elbiselerinde bazen yılanın başı ve çatallı kuyruğu belirgin bir şekilde gösterilmiştir.

Yutpa adı verilen bu çatalkuyruklu, dört ayaklı yılan yer altı canavarını temsil eder. Şamanın külahının ön kısmında da birkaç sıra yılanbaşı yer alır. Ayrıca şaman davulunun derisi içinde diğer tasvirlerle birlikte yeraltı denizinde yaşadığı varsayılan bir yılan resmi bulunmaktadır.

---

⁸⁹ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Görülen Yılan Tasvirlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, S. 96, İstanbul, 1995, s. 38.

On iki hayvanlı Türk takviminin yıl simgelerinden biri olan yılan Radloff'un tespit ettiği Altay yaratılış efsanesinde yer alır. Burada yılan Erlik'in sözüne aldanan bir hayvandır; çünkü yılan ve köpek yenilmesi yasak olan dört daldaki meyveleri korumakla görevliydi. Erlik ilk insanlar olan Törüngey ve Ejeyi yasak meyveyi yemek için kandırmaya çalışırken, yılan ağaca çıkarak elmayı ısırır. Bu arada Erlik'in sözlerine kanan ve yılanın yaptığını gören Eje de elmayı ısırır ve ısırarak istemediği halde Törüngeyin ağzına sürer. O anda her ikisinin tüyleri de dökülür. Yaratıcı Ülgen bu işin sorumlusunun kim olduğunu sorduğu zaman yılan, köpek, Törüngey ve Eje suçu birine atarlar. Bu nedenle hepsini cezalandıran Ülgen yılanı: "Şimdi sen körmös (şeytan)oldun. Kişiler sana düşman olsun, vursun, öldürsün" der. Sonunda Törüngey ve Eje dünyada, şeytanda yeraltında yaşamaya mahkûm edilir.

Resim 32 : Oniki hayvanlı Türk takviminde aylardan birinin simgesi olan yılan tasvirini görmekteyiz.

Anadolu'da bugün yaşayan ve kökü eski tasavvurlara dayanan halk inançlarında yılan bazen kötü, bazen iyi bir yaratık olarak kabul edilir. Yılan evin sahibi, koruyucusu, definelerin bekçisidir. Anadolu'da Orta Asya'daki Türk ve Çin inançlarına benzer şekilde yılan bir koruyucu ruhtur.⁹⁰

⁹⁰ Zekiye Tunç, **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.58

2.1.3.15. Geyik

Geyik Türk mitolojisinde simgesel olarak geniş bir kullanıma sahiptir. Şaman ve şaman ayinlerinde, giysilerde ve şaman davulu üzerinde yer alan bir hayvandır. Türk topluluklarında totem olarak ta kullanılmıştır. Geyik de aslan gibi gök ve gök unsurları olarak değerlendirilmiştir. “Kurtta olduğu gibi olasılıkla çok erken devirlerde totem sayılmış olan geyiğin bu özelliği, Pazırlık kurganlarından birinden çıkarılmış atların başlarında geyik maskelerinin bulunuşundan da anlaşılmaktadır.”

Resim 33 : Geyik boynuzu şeklindeki at maskesi Altay Kurgan

Bazen ruhlarına sahip olmak amacıyla geyikler kurban da edilmiştir. Geyik şamanın biçimine girdiği hayvanı veya şamanın kendisini temsil eder. Geyiğin, ebedi hayatın, ölümsüzlüğün sembolü olması Göktürk devrine kadar uzanır.

Resim 34 : Moğolistan Argangay Bölgesinde bulunan kaya resimleri üzerindeki geyik tasvirlerinin Şamanların geyiğe verdikleri önemi vurgulamaktadır.

Türklerde kutsal olan geyik Türk efsanelerinde daha çok kutsiyetini dişi geyik olarak gösterir. Bunlarda tanrı ile ilgisi olan birer ilahe, dişi tanrı ve daha doğrusu bir dişi ruh durumundadırlar.

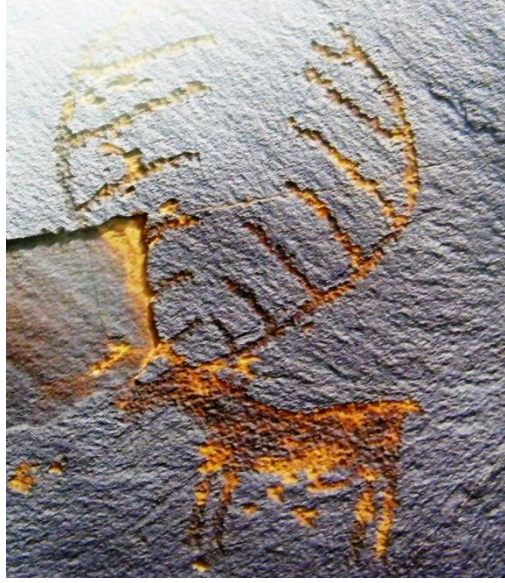
Orta ve İç Asya'da özellikle beyaz geyiğin önemli olduğu görülmektedir. Al ya da kahverengi geyikler ise daha çok yer ya da yeraltı unsurlarıyla ilgilidir. Altay inanışlarında önemli yer tutan geyik, bu çevrelerde Şamanların dualarında "bindiğim hayvan geyik- sığın" şeklinde betimlenmekte olup, gök ve yer arasındaki işlevini geyik için aşikâr yapmaktadır.

Resim 35 : Türk Şamanların günümüzde de hala kültür birikimi olarak devam eden güneşe olan saygı ve önemin uzantısıyla beraber insan figürünün güneş olgusuyla baş tasviri olarak birleştirilmesi ve Şaman dualarında da belirtildiği gibi göğe çıkış, yere iniş sürecinde bindiği hayvanlardan birinin de geyik olduğu tasvirini görmekteyiz.

Şamanizm inanışlarında ve pratiklerde koruyucu niteliği ön plana çıkan geyik sembolizminin hastalık iyileştirmek için yapılan ayin esnasında, şaman önce geyik taklidi ile ayine başlar ve göğe çıktığını ifade eder. Eliyle güneşten korunuyor gibi davranması geyiğin göğe çıkışındaki ilk aşamadaki rolüne olduğu kadar şamanın binek hayvanı olmasına da açıklık getirmektedir. Göğe ulaştığını ifade eden şaman daha sonra gökte bağlar ve sonra atmaca olur.⁹¹

⁹¹ Zekiye Tunç, Şamanizm Üzerine Bir Araştırma Yüksek Lisans Tez, 2007, Elazığ, s.47

Resim 36 : Kırgızistan Kazarman Saymalıtaş Bölgesine ait kaya resimlerinde Şamanların geyiğe verdikleri önem ve boynuzlarının görkemli bir şekilde tasvirinden anlaşıldığı gibi gücün simgesini vurgulanmaktadır.

Geyik, Ural-Batır destanında da Türk Mitolojisinde taşıdığı bu anlamları ile yer almıştır. Yenbirzi çocuklarının erginleşmeden ava çıkmalarını yasakladığında onların aslan yerine geyiğe binmelerini ister. Kötülükler padişahının oğlu Zerkum Samrav padişahın güneşten olan kızı ile evlenebilmek için on iki boynuzlu bir geyiği tek hamlede yutup yılan donundan kurtulması gerekmektedir. Bu iki anlatımda da geyik masumiyet ve günahsızlık sembolü olarak kullanılmıştır.

2.1.4. Yırtıcı Kuşlar

Şaman inancına göre yırtıcı kuşlar şaman anasıdır. Şamanların doğumlarında ve ölümlerinde, ruhların temizlenmesinde, yeraltına ve gökyüzüne seyahatlerinde önemli bir yere sahiptir.

Şamanın gücü yırtıcı kuşun yuvasında saklıdır ve şamanın sırta erme törenlerinde yırtıcı kuşların fonksiyonları oldukça fazladır. Şamanın ölümü ve onun tekrar dirilmesi gibi erginliğe ulaşmasının aşamalarında yırtıcı kuş veya onun ruhu şaman yardımcı olur.

Resim 37 : Yırtıcı kuşların çeşitli şekillerde farklı olarak aynı form üzerinde yorumlandığı tahta paçayı görmekteyiz.

Şamanın tanrılar tarafından insanlara ölüm ve kötü ruhlarla mücadele etmesi için gönderdiğine ve ilk Şamanın bir kartala bir kadının ilişkiye girmesi sonucu doğduğuna inanılır. Bundan dolayı kartal, doğan ve şahin gibi yırtıcı kuşlar kutsal olarak kabul edilir.⁹²

2.1.4.1. Kartal, Karga (Kuzgun)

Türk Şamanlarda en çok önem verilen kuş türü kartaldır. Türk Şaman inancına göre ilkbahar ve güz mevsimleri kartalın temsil ettiği ruhun iradesine bağlıdır. Kartal bir defa kanatlarını sallarsa buzlar erimeye başlar, ikinci defa sallarsa ilkbahar gelir.”ilkbahar yılın gelişi” adını verdikleri bahar türküsü, eski devirlerde kartal namına söylenen ilahilerin kalıntısı olduğuna şüphe yoktur.Bazı şaman kabilelerinde ise kartalı koruyucu ruh sayarlar. En korkunç and ise kartal adıyla içilen andır. Kartal adıyla yana yere and içenlerin “ocağı söner”, yani nesli, tohumu kesilir. Birisi evinin yanında bir kartal görürse ona et ziyafeti vermeyi kendine borç

---

⁹² Sedat Adıgüzel, **Ural Batır Destanında Av, Av Hayvanları ve Bunların Sembolik Özellikleri**, 2006 s.8

sayar. Hazır eti bulamazsa bir hayvan kesmekten çekinmez. Biri yanlışlıkla kartal öldürürse güçlü bir şaman çağırarak törenle bu kartalı gömdürmek zorundadır.⁹³

Resim 38 : Hayvan Ana olarak düşünülen kartal motifi.

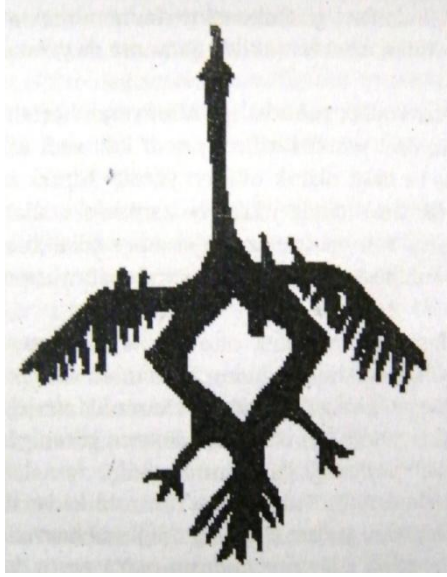
Bahsettiğimiz gibi Erken Çağ Türk Toplumlarından beri, kartal ve kartal cinsinden yırtıcı kuşlara, tanrı sembolü oldukları için kurbanlar sunuluyordu. Bu kurbanlar dolayısıyla göğe verilmiş sayılıyordu. Erken devirden itibaren görülen kurban törenlerinin izleri günümüzde dahi Şamanist Türkler arasında tespit edilmiştir. Minusinsk kazasının Yenisey vilayetinde yaşayan Beltir'lerin kurban törenlerinde kartal tüylerinin asıldığı bir Üldürbe yapılıdır. Ayrıca bir ucunu bir şahsın tuttuğu, Çilipağ denen ve üzerinde kartal tüyleri bulunan bir ipin diğer ucu bir kayın ağacına bağlanır. Anlaşılacağı üzere verilen kurban kartal vasıtasıyla Gök Tanrı'ya ulaşmaktadır.

Şaman göğe yükselirken Dünya Ağacı'nı vasıta olarak kullanır. Bahsedilen bu dünya ağacının üzerinde kuşlar ve tepesinde kartal bulunur. Bazen bu ağaç uzun bir sırtık şeklinde düşünülür. Sırtığın tepesinde genellikle Gök Kuşu denilen kartal veya çift başlı kartal bulunmaktadır. Tasavvura göre göğe kadar ulaşan bu sırtığın üzerindeki kartal Gök Tanrı'nın kuvvet ve kudretini temsil eder. İlk şaman yaratıldığı zaman, yaratıcının çocuklarının bulunduğu yedi dallı bir Huş ağacı ilahi bir mesken olarak kurulur. Bunun dışında üç ağaç daha dikilir. Bu kozmik ağacın tepesinde de

⁹³ Wilhelm Radloff Türklük ve Şamanlık, Örgün, İstanbul, 2009 s.337-338

yukarıda bahsettiğimiz sırığın tepesinde olduğu gibi, Gök Tanrı'nın bir biçimi olan kartal yer alır. Kartalın yanındaki kuşlar ise, geleceğin kamlarının ruhlarını temsil ederler.

Resim 39 : Şamanların koruyucu ruhu olan Emeget.

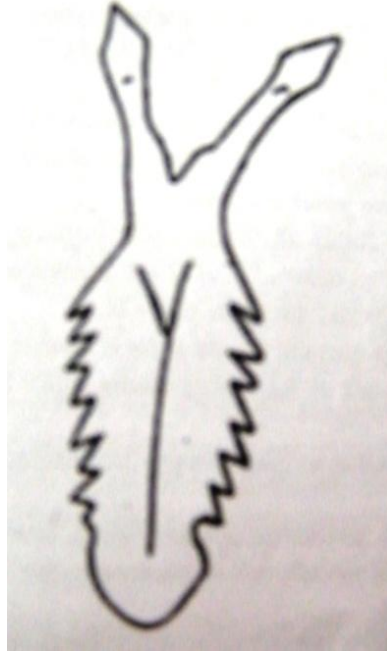
Kartal Şamanın elbisesi üzerinde de çeşitli şekillerde temsil edilir. Kartal tüyleri ve kartal pençeleri bu temsili öğelerdendir. Bunlar dolayısıyla göğe olan vecdi seyahati sırasında şamanın, kartal biçimine girebileceğini göstermektedir.⁹⁴

Hastaya çağrılan şaman hastanın kartal öldüğü için hastalandığını ruhlardan öğrenirse çürük ağaçtan bir kartal sureti yapar, güneydoğuya karşı açılan pencereye döner kartal adına, kürek kemikleri üzerinde beyaz leke bulunan yağız at kurban kesilir. Şaman hazırladığı suret üzerine kurbanın yürek kanıyla göz, ağız gibi resimler çizer. Dualarında hastanın kartala saygı göstereceğine dair söz verir. Şaman tarafından yapılan kartal sureti içine hastanın öldürdüğü kartalın ruhu konulup, evin bir köşesine asılır. Ayın tamam olduktan sonra bu suret ormana götürülüp bırakılır.

Bunun dışında kısır kadınlar çocuk vermesi için kartala başvurup yalvarırlardı. Bundan sonra dünyaya gelen çocuğa “hotoy törütteh” (kartaldan türemiş) denirdi. Kartal kültürle ilgili geleneklerden anlaşıldığına göre eski

⁹⁴ Yaşar Çoruhlu, **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Seyran, İstanbul, 1995 s.74

zamanlarda bu kuş güneş ve Gök Tanrı'nın sembolü sayılır. Kartal yalnız bir “nişan” değil ormanın ruhunu izini sahibini temsil eden bir “töz-ongon” dur.⁹⁵

Resim 40 : Yüryüng Ayın Toyon'u simgeleyen iki başlı kartalın tahtadan yontulmuş tasviri.

Yakut Şaman inancına göre ise Şamanların ortaya çıkması da kartalın rolü öne çıkmaktadır. İlk Şaman, yeryüzüne bir kartal tarafından getirilmiştir. İnanca göre Şaman olacak bir çocuğun ruhu doğmadan önce kartal tarafından yenilir. Çocuğun ruhunu yiyen kartal uçarak güneşin ışıklarının sönmediği, büyük bir çayırlıkla kaplı bir bölgeye gelir. Bu çayırların ortasında kırmızı bir çam ile gürgen veya kayın ağacı vardır. Kartal yumurtasını bu ağaçlardan birinin üzerine bırakarak gider. Ağaçların üzerinde bir süre kalan yumurta kendiliğinden yarılr ve içinden çocuk çıkar. Çocuk, yumurtadan çıkan gibi ağaçların altında bulunan beşiğe düşer ve orada büyümeye başlar.

Mitolojik inanca göre iyi Şamanlar kırmızı çam ağacının üzerindeki yumurtadan, kötü Şamanlar ise gürgen ağacının üzerindeki yumurtadan çıkarlar. İster iyi, isterse de kötü Şaman olsun, kartal ana bütün yaşamı boyu korunur.⁹⁶

⁹⁵ Wilhelm Radloff, **Türklük ve Şamanlık**, Örgün, İstanbul, 2009 s.337-338

⁹⁶ Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006, s.156

Resim 41 : Dizgin alını için dekoratif disk/ Pazırık- Altay 1. Tuekta Kurganı

Radloff (1976) kartal konusunda: Şamanlığın rahibi olan ve Türk halkları tarafından kendisine "Kam" denilen Şaman, insanla ruhlar arasındaki iletişimi sağlar. Bu atalar ve ruhlar, genellikle bir hayvan ile özdeşleşir, böylece bir hayvan-ata kültü oluşur. Şamanizm de kartal, böyle bir hayvan-ata olarak kabul görür diyerek açıklık getirmektedir. Ayrıca kartal, Altay mitolojisinde de en büyük Tanrı sayılan Ülgen'in yedi oğlundan birisidir.⁹⁷

Şaman dünya görüşünde karga (kuzgun), ruhların, kartal ise maddi dünyanın veya maddi olanların koruyucusudur. Ona göre de Altay mitolojisinde karga, insanlar için Ülgen'den ruh ister. Ancak Türk Şamanlık geleneğinde hem kartal hem de karga ilk Şaman olarak bilinmekte ve bu sebeptendir ki, Şamanın hayvan anası olarak işlevleşmektedir. Şamanı, Yakut Türklerinde kartal, Altay Türklerinde ise karga terbiye eder. Bu farkın sebebi coğrafi özelliğin yanı sıra etnik etkileşimin de canlı olmasına dayanmaktadır. Ancak kartal gibi karga da güneşin, başka deyişle ışığın, sıcaklığın simgesidir.⁹⁸

⁹⁷ Ahmet Dalkıran, **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı:25, Konya, 2008 s. 371-390

⁹⁸ Prof. Dr. Fuzuli Bayat, **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken, İstanbul, 2006, s.148

2.1.5. Erken Çağ Orta Asya Şaman Geleneğindeki Hayvan Tasvirlerinin Yorumları

Erken Çağ Orta Asya Şaman geleneğinin çıkışı olarak Altay ve Tanrı Dağları çevresinde milattan önce birinci bin yılda ortaya çıkan ‘‘hayvan üslubu’’ paralelinde hayvan sembolizmini de oluşturmuştur.

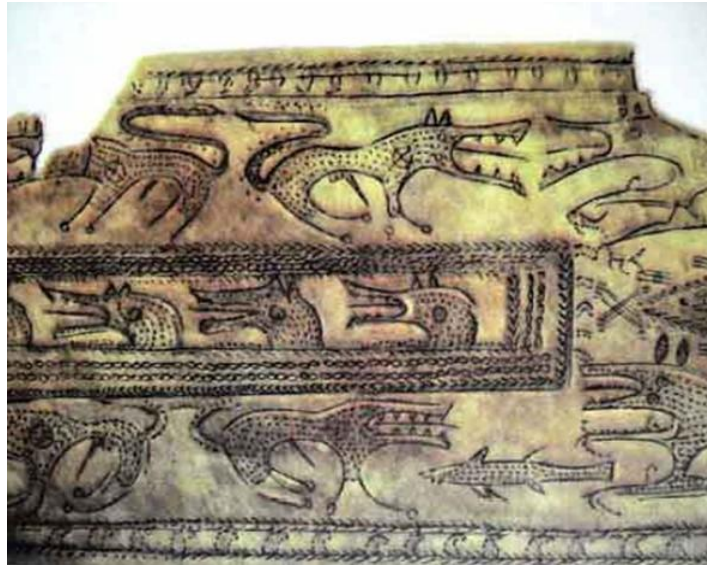
Hayatlarını avcılık ve hayvancılıkla geçiren insanlar doğada bulunan tüm canlı ve cansız varlıkların ruhları olduğuna inanır ve onları kendi lehine davranmaya, en azından etkisizleştirmeye çalışırlardı. Bu karmaşık sistemde kendi yerini belirlemeğe çalışan insanoğlu, Şamanlığın getirdiği inanç sistemiyle bağlantılı olarak zor doğa şartlarına en iyi şekilde uyum sağlayabilen hayvanların yaşamını yakından izleyebiliyor, onlara korku karışık hayranlıkla bakıyordu. Dikkatli gözlem sonucu farklı hayvanların doğadaki davranışlarını, yaşam tarzlarını ve karakterlerini öğrenen insan, bu canlı varlıklara sembolik manalar yüklemeye başlamıştır. Zamanla bu düşünceler gelişerek kalıplaşmış biçim almışlar. Böylece, aslan kuvveti ve kudreti, kartal gökleri simgelemekte, kurt o coğrafi mekânda en korkulan hayvan olduğundan yol gösteren, türeyiş destanlarında ata kültü ile ilintili simge haline gelmiş, beyaz geyik göklerin ruhunu yerde yaşatan canlı, ejder bereket, kaplumbağa bilginlik ve uzun ömürlülük simgesine dönüşmüşler.

Türk hayvan sembolizminde karşımıza gerçekçi (kartal, geyik, aslan, at, kurt, yılan, balık) ve hayali yaratıklar (siren, gri fon, ejder, melek) çıkmaktadır. Bu canlıların her birinin sözlü, yazılı gelenekte ve görsel sanatlarda belirgin semgesel anlamları, kozmolojik ve mitolojik boyutları vardır.

Resim 42 : Konya İnce Minareli Medresesi Müzesinde bulunan aslan, geyik, kuş ve farklı hayvan, bitki tasvirleriyle işlenmiş taş kabartma.

İslam öncesi Şaman geleneğindeki hayvanın önemini günümüze kadar süregelen Türk sanatında hayvan üslubunu Türklerin kullandığı tüm eşyalar üzerinde görebiliriz. Gündelik hayatta istifade ettikleri kap kaçak, halı, kilim, süs eşyaları ve takılar, elbiseler, at koşum takımları, mobilya üzerinde ve hatta vücutlarında hayvan betimlemeleri ile karşılaşırız.

Resim 43 : Azerbaycan'ın Gazah bölgesinde bulunmuş tunç kemer. Üzerinde kurt ve balık tasvirleri dövülerek yapılmışlar. "Kurt yüzü mübarektir"

Resim 44 : Süslü eğer kenarı. Kemikten yapılmış bu mezar armağanı Doğu Altay'da bir kurganda bulunmuş ve 6-7. yüzyıllara tarihlenmektedir.

H= 22,5 cm. Detay.⁹⁹

Erken Çağ Türk toplumlarının günümüze kadar süregelen birçok farklı inançlar içerisinde buldukları bilinmektedir. Maddi yaşantıları dışında manevi değerlere büyük ölçüde bağlanırlar ve bu değerlere ancak sihir, büyü ve tılsımla ulaşabileceklerini sınırlarlardı.

Şamanlar henüz bu inançların yaygın olduğunu farkında değillerdi. Bununla birlikte yemeğin açlığı, uykunun yorgunluğu giderdiğinin farkına varmışlardı. Buna benzer kendine öz bir mantık düzeninde bütün güçlükleri, her derde deva olan sihir ve tılsımla halletmeye çalışmışlardır. Bir insan ya da hayvan onlara fenalık yaptı ise ve eğer onlar da öc almak istiyorlarsa, düşmanına ait bir şey ellerine geçirirler, bununla bir biçim meydana getirirlerdi. Bu biçimi, ya da deseni, dini bir merasimle imha ederlerdi. Büyünün kuvveti ile dini merasimin tabiatüstü unsurlarının, düşmanlarına gerçekten bir fenalık getireceğine inanırlardı. Hislere kitaben büyü, başlangıçtan bugüne kadar avcılarının hayatında önemli bir rol oynamıştır. Bazı ilkel topluluklar geyiklerin ve yabani domuzların kemiklerini evlerine asarlar ve böylelikle kemiklerin içindeki ruhların yaşayanları kendine kendisine çekeceğine

⁹⁹ Lale Avşar İskenderzade, **Dede Korkut Hikayelerinin Türk Plastik Sanatına Yansıması**, s.323

inanırlardı. Böyle bir uygulama Orta Asya'nın "Hayvan Uslubu" sanatının orjini bakımından önemlidir.

Resim 45 : Kızıl-Tuva Bölgesinde kutsal hayvanlardan sayılan geyiğin boynuzlarının inanç doğrultusunda evin duvarında yer aldığını görmekteyiz.

Hislere hitap eden büyüden ve bu düşünceyi aksettiren sembollerden dolayı, hayvanların kendilerine öz davranışlarını, insanlara geçirdiklerine inanırlardı. Yırtıcı bir hayvan, çobanın sürüsünü imha etmiş ve bu olayda çoban kendi canını kurtarmakta büyük güçlük çekmiş ise, o yırtıcı hayvanın biçimini yapar ve üzerinde taşırdı. Bu belki kendini düşmanı ile bir görmek, hayvan kuvvet ve kudretinin kendine geçmesini ümit ederek yapılmış bir davranış olabilir. İlkel insan, büyüün etkisi ile hayvan kılığına geçeceğine inanırdı, bu insanların hayvan maskeleri takıp, danslı ayin yapmaları dünyanın en eski sanat davranışı sayılır.¹⁰⁰

Hayvan üslubunun ortaya çıkışı dini inanış ve anlayışlarda saklıdır. Bütün bunlar Gök-Yer-Su ve atalarla ilgili oluşturulan dini sisteme dayanır. Zamanla Şamanizm de önemli bir kaynak olmuştur. Bunlara bağlı gelişen mitoloji ve kozmoloji hayvan tasvirleri yapılmasına etkendir. Böylece hayvanların, insanların türediği hayvan-ata veya hayvan-ana olarak kabul edilmesi, koruyucu ruh olduklarına inanılması, kalıntılara saygı gösterilmesi gibi hususlar, hayvan tasvirleri yapılmasına ve zamanla bu yöne ağırlık veren bir sanatın doğmasını sağlamıştır.

¹⁰⁰ Prof.Dr. Nejat Diyarbekirli Prof. Dr. Oktay Aslanapa, **Türk Tarihi**, Yaygın Yükseköğretim Kurumu, Ankara, 1977 s.78

Resim 46 : Halı üstüne işlenmiş güçlü bir boğa tasviri.

Gündelik yaşamda kullandıkları eşyalara işledikleri süsler bozkırda beraber yaşadıkları hayvanların tabiata dönük ya da üsluplaşmış figürleridir. Gün yüzüne çıkartılan buluntuların sancak ve tuğ sopalarının ucunda da takılı olması Şamanist Türk inancında koruyucu bir anlam taşıdıklarının da göstergesidir

Daha önce de belirtildiği gibi Şaman'ın doğaüstü dünya ile ilişkiye geçerek, halkın çeşitli sıkıntı ve isteklerine çare bulmak için yukarı ve aşağı dünya yolculuklarında kendisine, kartal, ördek, kaz, geyik, at, ayı, kurt gibi çeşitli hayvanlar yardımcı olmaktadır. Şaman bunların yardımıyla veya onların biçimine bürünerek gökyüzüne çıkarak tanrılardan, ruhlardan, Gök Tanrı'dan ya da Ülgen'den gerekli şeyleri alır ve insanların yardımına koşar, dertlerine çare bulur ve hastalıklarını iyileştirir. Bu hayvanlardan biri mutlaka Kamın koruyucu ruhudur.

Resim 47 : Kurt ve yılan mücadelesi altın kemer tokası

Bu yardımcı ruhlardan birisi olan Kurt'a ait figür, en eski dönemlerde ait koşum süslerinde, kılıç kabzalarında, kamçılarda, bele takılan sarkıntılı kemerlerin madenden yapılmış plaka ve tokalarında karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca yine Şamanlığın etkisiyle Ordos bölgesinde maden den birçok kemer süslemelerinde, hayvanlar hareketli gruplar ya da teker teker sakin halde görünür. Bunlar arasında hayvan mücadele sahnesi olarak isimlendirilen, yırtıcı hayvanın bir başka yırtıcıya saldırışı sık sık tekrarlanmıştır.

Resim 48 : Dağ keçisine saldıran grifon tasvirli eyer örtüsü

Resim 49 : Geyik figürlerinin tasvir edildiği ayna

Şamanlık da hayvan ana/ata kült'ünün bir yansıması olarak herhangi bir kahramanın, din adamının ya da önemli bir kişinin bir hayvan eşinin olduğu kabul edilir. Öyle ki bu kahraman öldüğünde onun koruyucu ruhu olan hayvan da ölmekte veya hayvan öldüğünde kahraman da ölmektedir.

Bununla ilgili olarak bir Sagay menkıbesinde Topcan adlı bir Şaman, bir ayini gerçekleştirirken bir gök ve bir kara boğanın birbirleri ile mücadele ettiklerini görür. Topcan hayvan donuna (kılığına) girerek gök boğaya saldırır. Yenilen gök boğa kurt biçimine girerek kaçır; dolayısıyla Topcan hayvan eşi olan kara boğaya yardım etmiş olur. Bu menkıbeyle Şamanizm hem biçim değiştirme hem koruyucu ruh teması hem de hayvan üslubunun en önemli sahnelerinden olan hayvan mücadele tasvirlerine değinilmektedir.

Şamanlık inancında sadece insanların değil hayvanların ruhları da önem teşkil etmektedir. Bunun örneğini de av esnasında Şaman'ın rolünü açıklayarak verebiliriz; Kadın ya da erkek Şaman av esnasında avı gözlemekte ve öldükten sonra ruhunun insanlara zarar vermemesi için hayvanın ruhunu ele geçirerek yatıştırmaktadır. Ruhunu ele geçirirken de hayvan kılığına girerek onunla mücadele etmektedir. Tabi ki bu mücadele tamamen Şaman'ın ayin sırasında beyninde yaşadığı bir olay olduğu için olanları sadece o bilmektedir. Bildiklerini resmetmek de onun görevi olsa gerektir.

Resim 50 : Konya İnce minareli Medresesi Müzesinde bulunan farklı hayvan tasvirleri

Hayvan mücadele sahnelerinde görülen hayvanlardan birinin ya da her ikisinin birden grifonolmasının, kanatlı aslan vb. mitolojik bir görsellik sergilemesinin de; Şamanın biçim değiştirerek yeryüzü, yer altı (aşağı dünya) ve gökyüzün de (yukarı dünya) kuş şeklinde uçuşması, ayrıca savaştığı hayvanı (hayvanın ruhu; Şamanizm de ruhlar hep hayvan şeklinde tasavvur edilmiştir) alt edebilmesi için her ortamda hareket edebilme düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir.¹⁰¹

Resim 51 : Hayvan uslubunun yansıması olarak hala günümüzde kültür şeklinde devam eden kullandığımız ve süs eşyası olarak nitelendirdiğimiz birçok şeyde hayvan tasvirlerini gördüğümüz gibi örnek olarak sunduğumuz resimlerde görüldüğü üzere insan bedeni üstünde de dövme şeklinde işlenerek oluşturulan farklı hayvan tasvirlerini ve mitolojik hayvan sahnelerini görmekteyiz.

Dövme sanatında hayvan figürlerinin Şamanizmin temel prensiplerinden olan hayvanlara verilen önemin ve onlara yükledikleri inanç sistemi doğrultusundaki anlamların günümüzdede kültür birikimi olarak uygulanarak devam ettiğini görmekteyiz.

¹⁰¹ Ahmet Dalkıran, **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı:25, Konya, 2008 s. 371-390

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. ERKEN ÇAĞ ORTA ASYA TÜRK ŞAMAN GELENEĞİNDE HAYVAN FİGÜRLERİ VE SANATÇI ÇALIŞMALARI

3.1.1. Sanatçılar

3.1.1.1. Adrian Arleo

Sanatçı Özgeçmişi

Eğitim:

1986, Dışişleri Bakanlığı SERAMİK, Rhode Island Tasarım Okulu, Providence, RI

1983-1984, Lisansüstü Eğitim, University of Massachusetts, Amherst, MA

1983, BA SANAT ve Antropoloji, Sanat Onur, Pitzer College, Claremont, CA

1982 Yaz Hoko Nehri Arkeolojik Alan Okulu, Washington State Üniversitesi, Pullman, WA

Güz 1981, American University of Rome, Roma, İtalya

Burs ve Ödüller:

1995, Montana Sanat Konseyi Bireysel Bursu

1993, Virginia A. Groot Vakfı, İkincilik Ödülü, Evanston, IL

1992, Virginia A. Groot Vakfı, Teşvik Ödülü, Evanston, IL

1991, SHIMPO Mükemmellik Ödülü, NCECA KİL ULUSAL, Tempe, AZ

Seramik Sanatları Eğitimi Ulusal Konseyi (NCECA) Cincinnati, OH, 1990, "GELİŞMEKTE OLAN YETENEK" sunum

Kişisel Sergiler:

2007, ADRIAN ARLEO: YENİ BRONZ VE SERAMİK HEYKEL, Grover / Thurston Galerisi, Seattle, WA

2005, ADRIAN ARLEO: YENİ İŞ, Pacini Lubel Galerisi, Seattle, WA

2004, ADRIAN ARLEO YENİ HEYKEL, Eserleri Galerisi, Philadelphia, PA

2003 ADRIAN ARLEO: VEREN SİĞİNMA ", Çağdaş El Sanatları Galerisi,
Portland, OR
2002, ADRIAN ARLEO YENİ İŞ, Galeri Materia, Scottsdale, AZ
2000, ADRIAN ARLEO YENİ İŞ, Eserleri Galerisi, Philadelphia, PA
1999, ADRIAN ARLEO: YENİ HEYKEL; Doğa Çalışmaları
Trinity Galerisi, Atlanta, GA
1997, ADRIAN ARLEO: YENİ HEYKEL
Projeler Oda David Beitzel Galerisi, New York, NY
1996, ADRIAN ARLEO, SON HEYKEL, MIA Galerisi, Seattle, WA
1996, ADRIAN ARLEO: SON İŞ Missoula, MT, Sanat Müzesi
1994, ADRIAN ARLEO, KÖPRÜ III
, Çağdaş El Sanatları, Pittsburgh, PA için
Derneği 1992, ADRIAN ARLEO, HEYKEL, MIA Galerisi, Seattle
WA 1991, ADRIAN ARLEO,
HEYKEL Güzel Sanatlar Galerisi, Cheyenne,
WY 1990 , SON SERAMİK HEYKEL, Maveety Galerisi, Portland, OR
1982, Sketchbook: Resim ve Roma, İtalya Çizimler; Barbara Hinshaw Galerisi,
Pitzer College, Claremont, CA

Seçilen Koleksiyonlar:

Dünya Seramik Fuarı Vakfı, Icheon, Kore, Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal
Bilimler, Macon, GA, Güzel Sanatlar, Racine, WI, Yellowstone Sanat Müzesi,
Billings, MT, Microsoft, Seattle, WA, WA Üniversitesi Charles A. Wustum Müzesi
Müzesi. Seattle, WA, Portland Community College, Portland, OR, Archie Bray
Vakfı, Helena, MT, Greenwich House Çömlekçilik, New York, NY, Arlene
Schnitzer, Portland, OR, Candace Groot, Chicago, IL, Ruth Kohler, Kohler, WI ,
Pasifik Enterprises, Los Angeles, CA, Gloria ve Sonny Kamm, Los Angeles, CA,
David Beitzel, New York, NY, John Dalma, Detroit, MI, Dr. Judith S. Schwartz,
New York, NY, Dr. Ron Porter Columbia, SC

Sanatçı Beyanı

Amacım on beş yıldan uzun bir süredir, çeşitli yollarla insan ve hayvan görüntülerini birleştirerek seramikler ve heykeller yaratmak olmuştur.

Bunlardan bazılarında vurgulanmaya çalıştığım anlayış, insanlar ve hayvanlar âlemi arasındaki yakın ilişkiyi ve bağlantıyı açığa çıkarmaktır. Diğerlerinde ise insan figürleri, hayvan yüzleri, kol ya da bacak gibi tasvirlerle karakter ya da kişinin ilkel doğa ile ilgili gizli oluşumlarını ortaya koymaktır. Diğer özelliklere sahip petek görünümlü heykellerim ise doğa öğeleri ile insan formu harmanlanarak oluşturduğum başka bir çeşittir.

Kullandığım malzemenin kalitesi hakkında ise bana hitap eden, aynı anda hem büyüyen hem de kötüleşerek istediğim görüntüyü vermeye yardımcı olmasıdır. Mumun etkisiyle elde ettiğim bu çalışmalarım, dokusal, görsel, ve koku alma duygusuna hitap eden arılar tarafından oluşturulan taze bal peteği gibi malzeme olarak mumda etkisini bulduğum en yakın yoldur.¹⁰²

---

¹⁰² <http://www.mudfire.com/adrian-arleo-workshop-20080816.htm-jsauergallery.com/sagemoon/artistPages/AArleo.htm>

Adrian Arleo çalışmalarından rnekler :

Resim 52 :“Turtles and Transitions” 2009, 30*30*6,5 cm, Adrian Arleo

Resim 53 :“Two Bas, Console and Consort” 2007, 23*32*9 cm, Adrian Arleo

Resim 54 : “Horse of 1000 Hands” 2005, 24*31*12 cm, Adrian Arleo

**Resim 55 :“Honey Comb Girl, Pasture Metamorphosis”, 181*22*13 cm,
Adrian Arleo**

3.1.1.2. Beth Cavener Stichter

Sanatçı Özgeçmişi

Eğitim ve Ödüller:

- 2006 Konut ve Burs Sanatçı, Çömlekçilik Kuzeybatı
- 2005 Virginia A. Groot Vakfı Hibe Programı, Birincilik Ödülü
- 2004 Residence Sanatçısı, Clay Studio
- 2003 Gelişen Sanatçı, Grant Alıcı, Amerikan El Sanatları Konseyi
- 2002 Residence Sanatçısı, Öğretim Görevlisi, Archie Bray Vakfı
- 2000-2002 Dışişleri Bakanlığı Seramik, Öğretim Görevlisi, Ohio State Üniversitesi
- 2002 Edith Fergus Gilmore Malzeme Hibe Alıcı
- 2001 Edith Fergus Gilmore Hibe Alıcı
- 1996-1997 Post-Bakalorya Portföy Gelişimi, El Sanatları Appalachian Center For
- 1995 Lisans, Heykel Haverford Üniversitesi
- 1994 Burs, Heykel Öğretim Görevlisi, Cecil Akademisi Sanat, Floransa, İtalya

Kişisel Sergiler:

- 2009 Claire Oliver Galerisi, New York, NY "Açık İhale Hooks"
- 2008 "müdafaa" Sanat Ruh Galerisi, Coeur d'Alene, ID
- 2006 "A Modest Proposal" Garth Clark Gallery, New York, NY
- G-2005 "kapsamında Wildness'in" Spot Galerisi, NCECA, Baltimore, MD
- 2004 Çağdaş El Sanatları Müzesi, ACC Hibe Sergi, Portland, OR
- 2003 "Hayvan Vücut, İnsan Space" Archie Bray Vakfı, Helena, MT
- 2002 MFA Sergisi, Columbus, "titremeye, titremeye" OH
- 2000 Acme Sanat Şirket, Columbus, OH

Seçilen Koleksiyon:

Smithsonian Enstitüsü, Washington DC, Chazen Sanat Müzesi, Madison, WI, Çağdaş Müzesi, Honolulu, HI, 21c Museum Hotel, Louisville, KY, Museum of Fine

Arts (Houston), Teksas Racine Sanat Müzesi, Racine, WI Arizona Devlet Üniversitesi Sanat Müzesi, Tempe, AZ Kuzeybatı Sanat ve Kültür Müzesi Spokane, WA Tennessee Eyalet Müzesi, Nashville, TN.

Sanatçı Beyanı:

Kendi derinliklerine gizlenen her hayvanın içgüdüleri vardır. Amacım, heykeller üzerinde hayvan formları aracılığı ile insan psikolojisi üzerine odak oluşturmaktadır.

Yüzeydeki rasyonalizm ile bu rakamlar sadece vahşi ve gerilimli yerli bireyleri gösterir. Yüzeyin altında ise toprağa olan arzu, saldırganlık etkileri, izolasyon ve zihniyeti somutlaştırmak yatar. Her ikisi de insan ve hayvan etkileşimlerini niyet ve motivasyon karmaşıklığını bilinçaltı jestlerinin kalıplarını göstermektedir. Söylenmemişlik nedeniyle terk edilen şeyleri birbirine yüksek sesle konuşan bir söyleyişle çok daha önemlidir. Ben göz, tek tek eller, omuz kaslarının sıkılaştırılması, başın eğimi, bir yürüyüş ritmi ve bilinçsiz ufak jestler ince işaretlerle anlam okumayı öğrendim.

Benim işim temel bir metafor olarak insanın psikolojik portreleri içine hayvan konularını dönüştürerek hayvan vücut diline güvenmektedir. İstedğim hayvan ve insan arasındaki o rahtsız edici garip kenarlıkları gözlemlemektir.

Rasyonalizmle bağlı bu rakamlar insan zulmüne yönelik eğilim ve anlayış eksikliğidir. İşte bu dolaşmış kendi iç ve dış mücadeleler içinde rakamlar korku ve çaresizlik konularıyla ilgilenmekteyim.

Bilinçli ve bilerek yapılan bir şey, jestleri ve ifadeleriyle yakalanır. Davetiye ve bir sitemdir.¹⁰³

---

¹⁰³ <http://www.followtheblackrabbit.com/resume.htm>

Beth Cavener Stichter Çalışmalarından Örnekler:

**Resim 56 : “The Melancholic” 2010,
77*14*19, Beth Cavener Stichter**

**Resim 57 : “ The Sanguine” 2010,
52*31*19 cm, Beth Cavener Stichter**

Resim 58 : “Megrim” 2005, 30*45*18 cm, Beth Cavener Stichter

Resim 59 : “Cornered Rabbit” 2003, 22*37*34 cm, Beth Cavener Stichter

Resim 60 : “Diminuendo” 2008, 18*24*8 cm, Beth Cavener Stichter

3.1.1.3. Roxanne Jackson

Sanatçı Özgeçmişi

Eğitim:

University of Nebraska – Lincoln, NE Dışişleri Bakanlığı

Humboldt State Üniversitesi, Arcata, CA

BS : Botanik Studio Art mezun oldu.

Burs ve Ödüller :

2011 NCECA ULUSLARARASI OTURMA SANATÇI, Çömlek Atölye

Jingdezhen, Çin

2011 GELİŞMEKTE OLAN SANATÇI BURS VE OTURMA, Socrates Sculpture

Park, Long Island City, Queens, NY

2010 SANATÇI-in-Residence, Zentrum für Keramik (Seramik Merkezi Berlin)),

Berlin, Almanya

2006 SANATÇI-IN-KONUT, Bemis Çağdaş Sanatlar Merkezi, Omaha, NE

2006 GELİŞMEKTE OLAN SANATÇI, NCECA Konferans, Oregon Convention

Center, Portland,

2004 SANATÇI-in-Residence, Sanat ve El Sanatları, Portland, Oregon College

2003 SANATÇI-IN-KONUT, Seramik Sanatları Merkezi Havza, Newcastle, ME

Kişisel Sergiler:

2012 THOMAS HUNTER PROJE GALERİSİ Değerli Nesne, Hunter College, New York, NY

2012 DUBHE Carreno GALERİ, Chicago, IL

2011 ARTCITE: Çağdaş Sanat, Sanatçı Çalıştır Merkezi Canavar , Windsor, Ontario, Kanada

2010 DUBHE Carreno GALERİ, Blindsight , Chicago, IL

2009 Minneapolis Institute of Arts, Biz Bazıları İnan şey Minneapolis, MN

2008 GALERİ HOMELAND bul , Truth Must , Heykel Kurulum, Portland, OR

2007 PORTLAND SANAT MERKEZİ, Kayıp Bilgelik , multi-medya kurulum,
Portland

2006 ŞEKER GALERİ, kas Bellek , heykel enstalasyonu, Portland, OR

2004 EISENTRAGER-HOWARD GALERİ In Between , Lincoln, NE

Seçilen Koleksiyon:

Kent Müzesi, Aveiro, Portekiz, Aveiro, Portekiz

Robert ve Karen Duncan, Duncan Havacılık, Lincoln, Nebraska

Bemis Çağdaş Sanatlar Merkezi, Omaha Nebraska'da

Sandford M. Besser, Santa Fe, New Mexico

Ron Porter, Columbia, Güney Carolina

Jay Coogan, Başkan: Minneapolis Sanat ve Tasarım Koleji, Minneapolis, Minnesota

Amy Ray (Indigo Girls)

Seramik Sanatları Eğitimi Ulusal Konseyi

Sanatçı Beyanı:

Ben güzelliğini keşfetmek, orada, grotesk bir diyalog ve bilinçdışı gölgeler karşı karşıya olmaktan endişe duyuyorum. Doğamızın dualiteleri dramatize etmek için aşırı aksiyomları ile anlaşma olarak işimin ürkütücü ve duygusal; bu kutup yönleri içimizde yaşayan ve güvenlik açığı ve gücü, ışık ve karanlık, insan ve insanlık dışı içerir.

Sezgisel çalışma süreci arketipsel formları kökleri; bu göze çarpan görüntüler, genellikle insan ve hayvan davranışlarıdır. Hayvanlar dünyanın hiyerarşileri büyüledi, hem de yırtıcı ve av rolleri düşündürdü. Çağdaş toplum, sınıf, toplumsal cinsiyet ve ırk kendi hiyerarşileri vardır; daha az ayrıcalıklı olan merdivenin en alt basamağında kalır.

Bilinçaltının ve hayvan dünyasının ayrılmaz bağlantı bir araştırma, insan durumu hakkında bazı gerçekleri ortaya çıkarabilir. Evrimsel teorileri ve korku filmleri de benim iş bilgilendirmek, ikincisi bize korkularını ifade etmek için eski

sağlar, bize hayatta odaklı özelliklerin öğretir. Köklü panteizm ve batıl gelenekler, korku filmi, insan doğasının karanlık bir tarafı gösteriyor. Yırtıcı bir kurt adam gibi mutasyona uğramış canlılar, kolektif bilinçaltının karanlık derinliklerinde oluşturulur. Bu görüntüler, hayvan ve insan, içgüdü ve akıl, bilinç ve bilinçaltı arasındaki psikolojik bir benzetme kışkırtmak.

Bana göre, psikolojik ve manevi olgunlaşma ifade duyguların genişliğini sergilemek keşfetmek tezat. Duygular gömülü ve çoğu insan için ulaşılmaz olduğundan ben bazen endişeleniyorum. Onlar acı, korku ve ayırma bulunmaktadır. Bu duygular ile yüzleşmek bizim gelişimi önündeki engelleri erir bir katalizör olarak hizmet edebilir. "Yutan Anne" bir köpek ağzında bir parçabulanık bir insan kafasından çıkar; özellikleri yumuşak ve belirsizdir. Hayvan ağzını bir manastırda uyuyan varlığının serbest kırmak için bu köstekleyen, duyguları ifade etmek için ihtiyacımız sembolize eder.

Malzeme aynı zamanda benim çalışmamda sembolik bir rol oynar. Kullanılan diğer maddeler, kil, genişletilebilir köpük ve cam pişirilir. Sentetik saç ve kürk, akın lifleri ve giysi kalıntıları, daha fazla insan ve hayvan paradoks mevcuttur; Simon Critchley'in belirttiği gibi, " insan hayvan olduğunda, daha sonra etkisini iğrenç bir hayvan, insan olma konusunda büyüleyici bir şey yoktur."

Bu araştırma, insanlık ve dürüstlüğü ortaya koymaktadır. İnsanlık durumunun "gölge tarafı" daha yakından bakarak, kendimizi tüm yönleriyle kucaklayan girişimim gerçeği keşfetmektir. Bu gerçeği kusurları kabul etmek ve insancılığı tanımaktan (ve haysiyet) kaynaklanmaktadır. Dokunaklı bir anlam katmanı oluşan, izleyicinin kendini daha derin bir yüze bağlamak için ve insan olmanın ne anlama geldiğini düşünmek için davet ediyoruz.¹⁰⁴

---

¹⁰⁴ <http://www.roxannejackson.com>

Roxanne Jackson çalışmalarından rnekler:

Resim 61 : "Whale Loves Cockatoo" 2010, 27*16*19 cm, Roxanne Jackson

Resim 62 : "Hoof Heels" 2010, 9*11*4 cm, Roxanne Jackson

Resim 63 : “Lyuba Twins” 2009, 50*30*15 cm, Roxanne Jackson

Resim 64 : “Ouroboros” 2008, Roxanne Jackson

3.1.1.4. Kate Mac Dowell

Sanatçı Özgeçmişi

Eğitim:

1995 Brown Üniversitesi , Providence, RI - Öğretim Sanatlar Yüksek Lisans (MAT)İngilizce

1994 Brown Üniversitesi , Providence, RI - BA İngilizce ve Amerikan Edebiyatı

Burs ve Ödüller:

2010 Mesleki Gelişim Grant RACC, Portland, OR

2009 Zelli Porselen, Londra, Birleşik Krallık Best of Show Kil, Kahramanlık, Lincoln Sanat ve Kültür Vakfı, Lincoln, CA

2009 Seramik Hand-Built / Molded, Philadelphia, PA

2008 Visionary Mükemmellik Ödülü, Craft Forms, Grassmont College, El Cajon Orregon College, OR

Bob & Peggy Culbertson Bursu, Penland El Sanatları Okulu, Penland, NC

Fırın Tanrı Residency, Seramik Sanatları Havza Merkezi, Newcastle, ME

Kişisel Sergiler:

2008 Pancar Galeri, Portland, OR

Pencere Projesi II,Black Fish Galerisi

Sanatçı Beyanı:

Benim işim, seramiğin çevre üzerindeki çağdaş etkisi ile doğal dünya çatışmalarla bu romantik iş birliğidir. Parçalar iklim değişikliği toksik kirlilik ve gm ekinlerde dâhil olmak üzere çevresel stresin kısmen cevabıdır. Ayrıca efsane, sanat tarihi, konuşma rakamları ve diğer kültürel mihenkler ödünçtür. İnsan figürünün bazı yönlerini kendimiz için sabit ve doğal dünya ile mevcut ilişkilerini göstermek, bazen üzücü bazen esprili dönüşümler dışındaki hareketidir.

Diğerlerinde ise, insan yapımı çevresel tehditlere karşı onları korumak için girişimi güvenlik ekipmanları verildiğinde hayvanlar antropomorfik niteliklerini anlamaktır. Her iki durumda da insan ve doğa arasında ki birliği, yıkıcı uygulamaları tarafından mağdur olmanın savunmasız olduğu rahatsız edici bir ima ile sürtünme ve rahatsızlık olarak göstermektedir.

Ben malzeme olarak porseleni kullanıyorum. Genellikle şekillendirdiğim kütlenin her bir parçasını boşaltıyorum. Daha çok aydınlık ve geçirgen, hayalet gibi niteliklerin yanı sıra gücü ve yeteneği ile ince dokuyu göstermek için porseleni seçtim. Bu ise paradoksal olarak, binlerce yıl sürebilecek bir malzeme olmaktan, ölmekte olan bir ekosistem doğal biçimlerin geçicilik ve kırılabilirlik vurgular ve tarihsel olarak yüksek statü ve değeri ile ilişkilidir.

Yakalan ve korunmuş bir örnek, nesli tükenmekte olan doğal biçimlerin özenli kayıt ve kendi suçluluk duygusuna yorum olarak ayrı ayrı oluşan bir parça gibi görüyorum.¹⁰⁵

---

¹⁰⁵ www.katemacdowell.com

Kate Mac Dowell çalışmalarından örnekler:

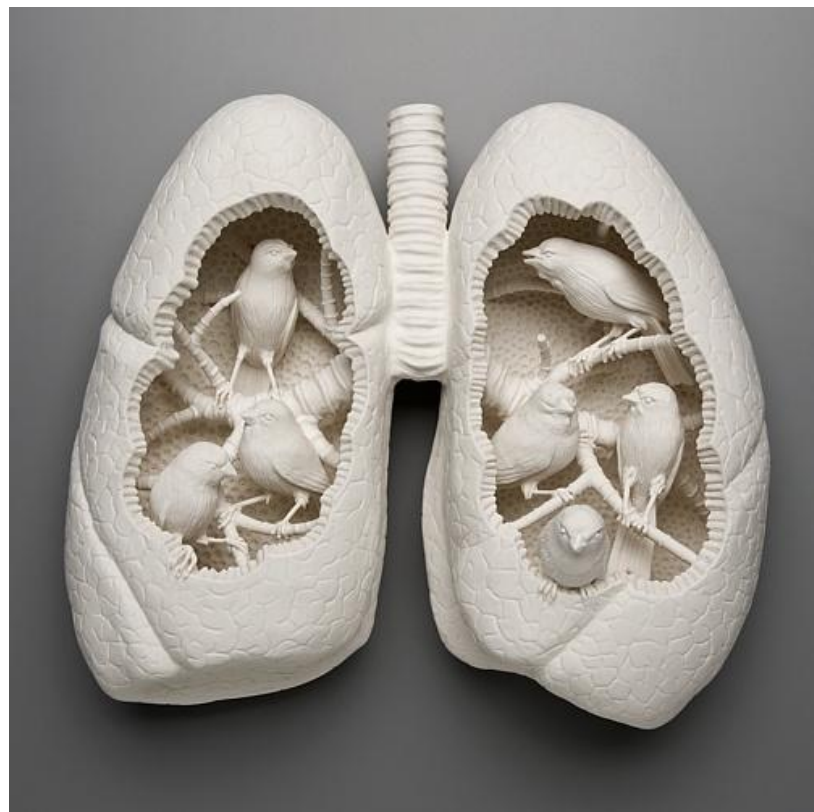
Resim 65 : “Assisted Living” 2011, Kate Mac Dowell

Resim 66 : “Outfoxed” 2011, 17*11*2,5 cm, Kate Mac Dowell

Resim 67 : “Badgered” 2010, 19*13*5 cm, Kate Mac Dowell

Resim 68 : “Canary” 13*12*6 cm, Kate Mac Dowell

3.1.1.5. Bethany Krull

Sanatçı Özgeçmişi

Eğitim:

2007 Güzel Sanatlar Fakültesi Yüksek Lisans, School for American Crafts, RIT,
Rochester, NY

2004 Güzel Sanatlar Fakültesi Lisans, State University College at Buffalo, Buffalo,
NY

Burs ve Ödüller:

2009 Langley H. Kenzie Ödülü, Burchfield Penney Sanat Gallerisi, Buffalo, NY

2007 School for American Crafts Alumni Scholarship, RIT, Rochester, NY

Louise Epstein Ödülü, RIT, Rochester, NY

Honorable Mention, Cheongju International Craft Biennial, Cheongju City, S Korea

2005 First Place Ödülü: Heykel, Allentown Sanat Festival, Buffalo, NY

2004 Deans Award for Creative Excellence, State University College at Buffalo,
Buffalo, NY

Öğrenci Ödülleri Finalist: Sculptural Ceramics, Niche Magazine

First lace Award: Heykel, Allentown Sanat Festival, Buffalo, NY

Kişisel Sergiler:

2011 Bethany Krull: The Meadows Museum, Shreveport, LA

2010 Bethany Krull: Dominance and Affection, The Burchfield Penney Art Center,
Buffalo, NY

2009 Bethany Krull: Dominance and Affection, Mulry Fine Art, Palm Beach, FL

2008 Signal: Sculpture by Bethany Krull, Genesee Center for Arts and Education,
Rochester, NY

2007 Bethany Krull: New Works in Clay, Dangenart Gallery, Nashville, TN

Manifestations of Nature (MFA) Canal Street Gallery, Rochester, NY

Seçilen Koleksiyon:

Burchfield Penney Art Center, Buffalo, NY

The Meadows Museum at Centenary College of Louisiana, Shreveport, LA

State University College at Buffalo, Buffalo, NY

Medialia, Rock and Hamper Gallery, New York, NY

Rochester Institute of Technology, Rochester, NY

The Archie Bray Foundation, Helena, MT

Mindy Solomon, Dunedin, FL

Gayle and David Levitt, Palm Beach, FL

Donna Long, Palm Beach, FL

Midge Golner, Pheonix, AZ

Sanatçı Beyanı:

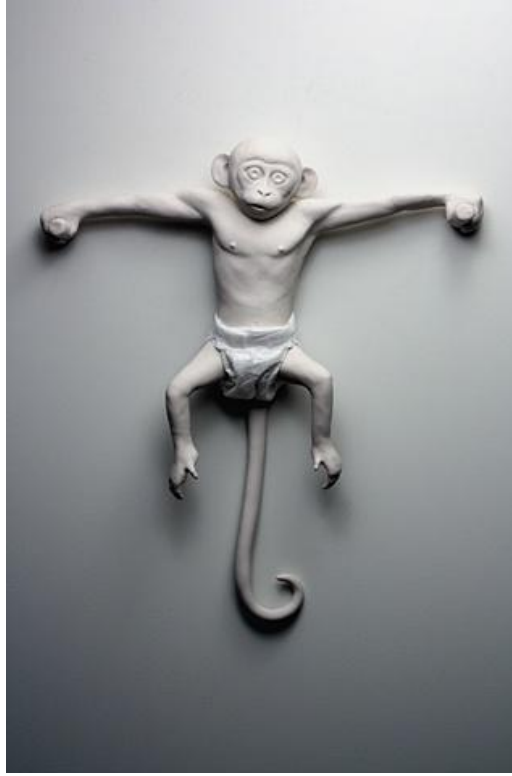
İnsan ve doğal dünyanın geri kalanı görülebileceği gibi, mevcut iş olarak “Hâkimiyet ve Sevgi” ; bu ikilinin keşfi etrafında döner. Günümüz giderek, doğadan yoksun bir toplumun, bizim en samimi bağlantımız olan, bitki ve hayvanlar ile kendimizi evcilleştirme süreci yoluyla büyük ölçüde değişmiş olduğunu gösterme eğilimindedir.

Vahşi ve tehlikeli hayvanları genetik heykel olarak onları tatlı, şirin bir hale döndürmekteyim. Hayvanlara yağdırılan sevginin miktarı olarak ilişkinin başarısı, kendi varlığının tüm yönleri üzerinde tam egemenliği yattığı gerçeğini silecektir.¹⁰⁶

---

¹⁰⁶ <http://bethhanykrull.com/home.htm>

Bethany Krull çalışmalarından rnekler:

Resim 69 : “Boat Show” 2011, 22*21*7cm, Porselen, Bethany Krull

**Resim 70 : “Blue Fly Deity” 2009, 14*10*9
cm, Bethany Krull**

**Resim 71 : “Sweatered Sfenks” 2011,
17*10*8cm, Bethany Krull**

3.1.1.6. Deniz Onur Erman

Sanatçı Özgeçmişi

Eğitim:

2001: Lisans; Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümünde lisans eğitimini tamamlamış, 3.lükle mezun olmuştur.

2003: Yüksek Lisans; Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü'nde "Çağdaş Türk Seramik Sanatında Birey-Toplum Konusunun Figüratif Olarak İşlenişi." konulu yüksek lisans tezini tamamlayarak, Yüksek Lisans programından mezun olmuştur.

2005: University Of Wales Institute (UWIC), School Of Art And Design, Seramik Bölümü'nde 'Porselen ve Yüksek Pişirim' üzerine M.A. Attachment programını tamamlamıştır. Cardiff, İngiltere.

2009: Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Seramik Bölümü'nde "Seramik Sanatında Kuş Figürü Üzerine Kişisel Uygulamalar" konulu sanatta yeterlik tezini tamamlayarak, Sanatta Yeterlik programından mezun olmuştur.

Burs ve Ödüller:

2002: İzmir Rotary Kulübü VII. Altın Testi Seramik Yarışması - Özel Ödülü.

2006: İzmir Rotary Kulübü IX. Altın Testi Seramik Yarışması - Birincilik Ödülü.

2006: Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİM, IV. Kültürel Hediyelik Eşya Tasarımı Yarışması –Toprak Grubu - Birincilik Ödülü.

2009: Ankara Barosu – "Avukatlık Mesleği ve Adliyeler" konulu Resim-Heykel-Seramik Yarışması - Mansiyon Ödülü.

Kişisel Sergiler:

2008: Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi "GSF Sanat Galerisi" Kavaklıdere, Ankara.

2009: "Bir Varmış Bir Yokmuş" Sanatta Yeterlik Seramik Sergisi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Beytepe, Ankara.

Seçilen Koleksiyon:

Sanatçının “Hikayeler-3” isimli eseri Mayıs 2005 tarihinde, Cardiff College / Coleg Glan Hafren tarafından okulun özel koleksiyonuna alınmış olup ‘The Parade’ Kampüsü girişinde halen sergilenmektedir.

Sanatçının “Kuşlar” isimli eseri Eylül 2005 tarihinden itibaren University Of Wales Institute (UWIC) tarafından koleksiyona alınmıştır.

Sanatçının “Baykuşlu Karo” isimli çalışması III. Arjantin Uluslararası Seramik ve Mozaik Bienali - Seramik Karo Yarışması Sergisi’ne katılmış ve etkinlik sonrasında Buenos Aires Kültür Merkezi özel koleksiyonuna alınmıştır.- Arjantin-Buenos Aires. Sanatçının -İsimsiz- eseri Uluslararası Taiwan Seramik Bienali’nde sergilenmiş ve daimi olarak Taipei County Yingge Ulusal Seramik Müzesi’nin özel koleksiyonuna katılmaya hak kazanmıştır.

Sanatçının “Tutsak” isimli eseri Haziran 2009 tarihinde, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü tarafından okulun özel koleksiyonuna alınmıştır.

Sanatçının -Savunma- isimli eseri Eylül 2009 tarihinde, Ankara Barosu tarafından kurum özel koleksiyonuna alınmıştır.

Sanatçı Beyanı:

Yaptığım formlarda kendimi model almam bir anlamda kendi soyutlamalarım diyebilirim. Yazları tatilde Türkiye’ye gelişim, kışları tekrar İngiltere’ye dönüşüm tek başıma ayaklarımın üstünde duruşum, özgür oluşum, özgürlüğümün kendi elimde oluşu gibi durumlar beni bu anlayışta formlar yapmaya itti ve bir seri halinde özgürlüklerini kendi ellerinde taşıyan kuş kadınlarımı yaratmaya başladım. Aynı konuyu elinde kafesi olan kendi kafesini kırıp parçalayan, kafesini arkasına gizleyen kuş formları işlemeye başladım ve hala da bu anlayışta çalışmalar yapmaya devam ediyorum.

Baykuş formları yapmamdaki en önemli etken evimde beslediğim ve devamlı hareketlerini gözlemlediğim baykuşum. Soyutlanmış baykuş formları, ellerinde, kollarında, kucaklarında baykuşlar olan stilize edilmiş kadın formları baykuşlu yüzey

seramikleri ve duvar tabakları gibi çalışmalarımı yaparken baykuşumdan çok etkilendiğimi söyleyebilirim.

Hayatta etkileşim olduğum her şey bana ilham verir. Yaşadığım şeyler, şahit olduğum bir olay, seyahatler, tanıdığım yeni insanlar, hayvanlar ve insanlaşmış hayvan davranışları, anlık bir görüntü, mutlu bir gün, üzücü olaylar kısacası yaşamın içinde yer alan beni etkileyen şeyleri hikâyeleştirip çamurdan hikâyelere dönüştürüyorum. Sonra biçimlendirdiğim formları sırlayıp ortalama 1280 derece seramik fırınında pişirip eserlerimi oluşturuyorum.

Deniz Onur Erman Çalışmalarından Örnekler:

Resim 72 : “İsimsiz” 2006, h:73cm, Deniz Onur Erman

Resim 73 :“İsimsiz” 2005, Deniz Onur Erman

Resim 74 : “Baykuş Dağında 15 Baykuş” 2007, h:34cm, Deniz Onur Erman

Resim 75 : “Flamingo'nun Düğünü” 2005 , h:54, Deniz Onur Erman

3.1.1.7. Aziz Baha Örken

Sanatçı Özgeçmişi

Eğitim:

2000 Lisans Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü

2010 Yüksek Lisans Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Seramik Ana Sanat Dalı

Burs ve Ödüller:

2007 İzmir Rotary Altın Testi Seramik Yarışması

2010 1.Uluslararası Katılımlı Genç Seramikçiler Karo Yarışması, TÜPRAG Ödülü

Kişisel Sergiler:

2012 “Sürüsüne Bereket” Seramik SergisiÇamurdan Sanat Atölyesi, Eskişehir

Sanatçı Beyanı:

Çalışmalarında insan ve hayvan bağlantısını kurmak için uzun zamandan beri insanlar beraber yaşayan evcilleşmiş ve insan gibi koloni şeklinde yaşam süren özellikle at ve koyun gibi canlıları temel aldım.

Popüler mizahın çizgi süper kahramanlarını seçerek formlarımın üzerine uyguluyorum. İleti olarak ta temel de aynı ancak sadece bir kostümden medet uman sürü psikolojisi içerisindeki insanı, koyun gibi, bir canlıyla bir tutarak kara mizaha uygun örnekler sunmayı amaçlıyorum.

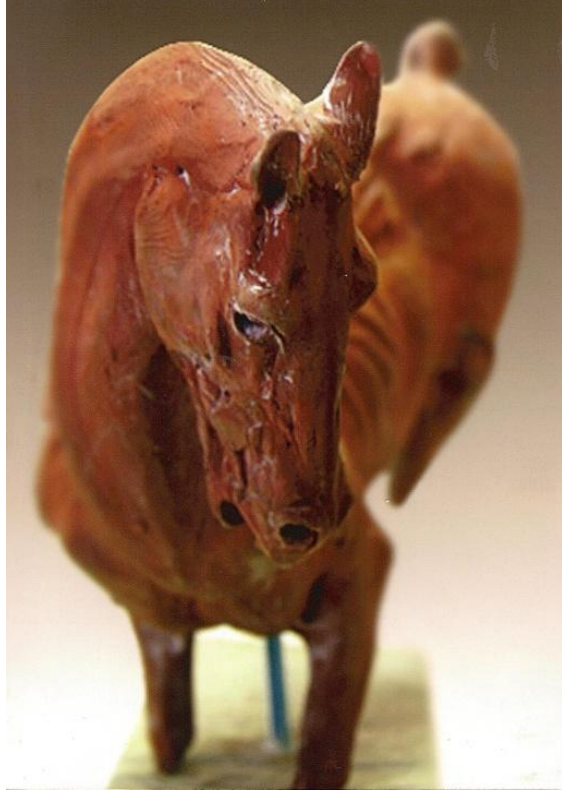
Aziz Baha Örken Çalışmalarından Örnekler:

Resim 76 :“ Koyun Gibi” 2007, 15*15*25 cm, A. Baha Örken

Resim 77 :“İsimsiz” 2006, 50*35*20 cm, A. Baha Örken

Resim 78 :“Pegasus”2006, 30*10*30 cm, A. Baha Örken

Resim 79 : “Gibi Bakmak” 2006, 30*10*30 cm, A. Baha Örken

EK 1 : UYGULAMALAR

Uygulamalarda ilk olarak şamotlu çamur ile plaka açılmıştır. Açılan plakadan ölçüleri belirlenen şeritler kesilmiştir. Şekillerin bazı kısımlarına beyaz astar uygulanmış ve simgesel motifler işlenmiştir. Kesilen şeritler belirlenen biçim kapsamında kalıp yardımı ile şekillenmiştir.

Şekillenen parçalar kalıp üzerinde kurutma işlemine bırakılmıştır. Tamamen kurduğundan emin olunan parçalara su ile karıştırılarak oluşturulan bakır oksit uygulanmış ve tekrar kurumaya bırakılmıştır. Kuruma işleminden sonra ise ince bir tabaka şeklinde şeffaf sır uygulanmış ve silinmiştir.

1150 derece ve 7 saat olarak programı yapılan elektrik fırında pişirme işlemi gerçekleşmiştir. Fırından çıkarılan yırtıcı kuşlar, geyik ve at figürleri betimlenen Şaman başlıklarına cam boncuk ve deri yardımı ile peçe görünümü verilerek süslenmiştir. Son aşamada ise çeşitli hayvan simgelerinin uygulandığı seramik parçalar çalışmaya eklenmiş ve tahta kaideler üzerine eklenen demir çubuklara asılmıştır.

Resim 80 : Şamotlu çamur ile plaka açılması.

Resim 81 : Açılmış olan plakadan belirlenmiş olan ölçülerde şeritlerin kesilmesi

Resim 82 : Kesilen şeritlerin kalıp üzerinde şekillendirilmesi

Resim 83: Verilen şeklin üzerine eklenecek olan hayvan motiflerinin şekillendirilmesi

Resim 84: Şekillendirilen hayvan motifinin biçimle birleştirilmesi

Resim 85 : Hayvan motiflerinin üzerine beyaz astar uygulaması

Resim 86 : Çalışmanın üzerine uygulanacak olan hayvanı simgeleyen çeşitli unsurların şekillendirilmesi

Resim 87 : Fırça yardımı ile bakır oksit uygulaması.

Resim 89 : bakır oksitin sür-sil aşaması

Resim 90 : Yapılan simgelerin üzerine bakır oksitle sür-sil işleminin uygulanması

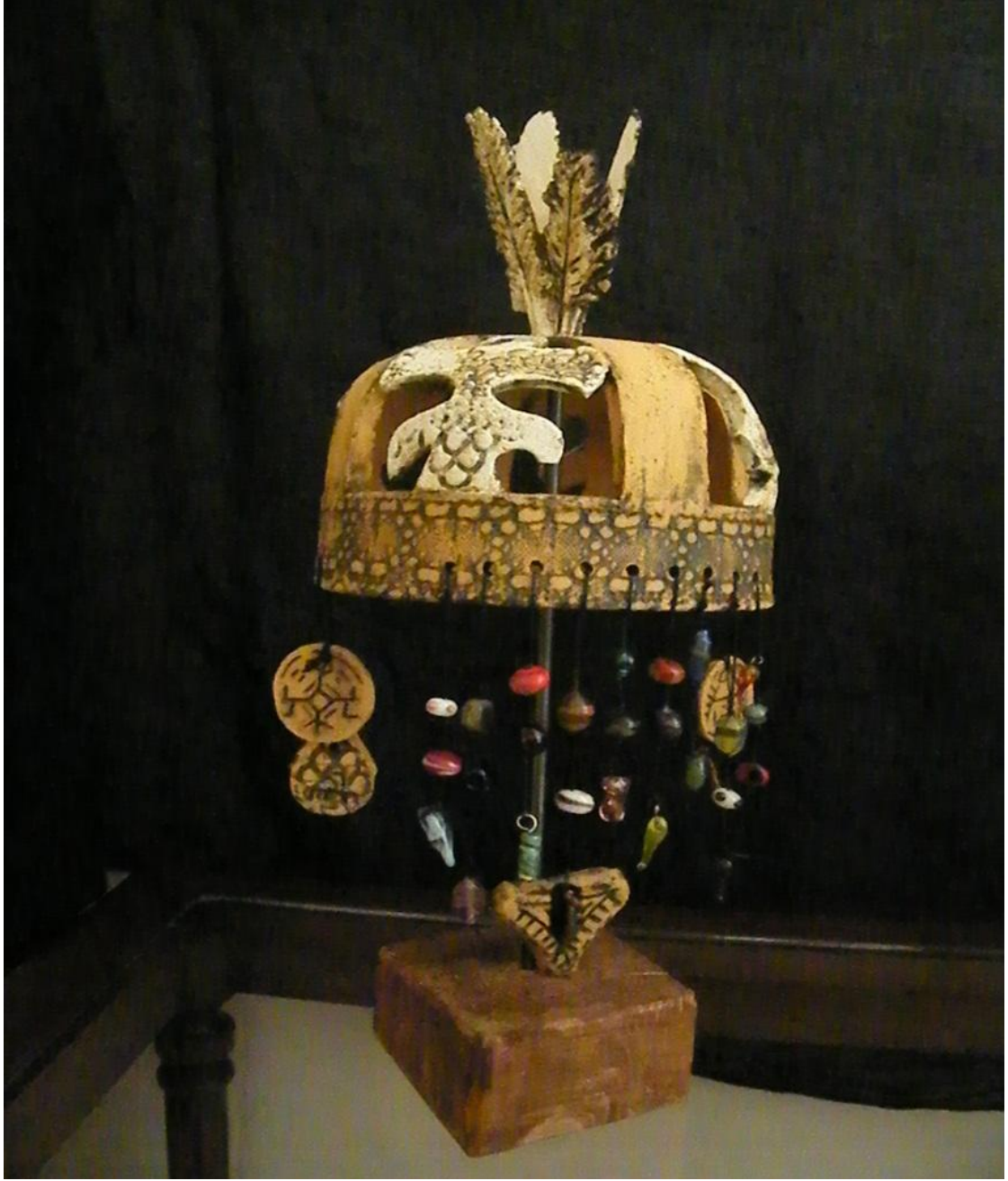
Resim 91 : Kompozisyon şeklinde sür-sil aşaması

Resim 92 : Elektrikli fırın ortamında 1150 derece de pişirilme aşaması

Resim 93 : Kullanılacak simgelerin pişirilme aşaması

Resim 94 : Yırtıcı kuşlarını işlendiği şaman başlığı şekli verilen çalışma

Resim 95 :Geyik figürlerinin işlendiği şaman başlığı şekli verilen çalışma

Resim 96 : At figürlerinin işlendiği şaman başlığı şekli verilen çalışma

Resim 97 : Kompozisyon şeklinde hayvan motiflerinin işlendiği seramik şaman başlıkları

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Afsun :Büyü, füsün, efsun, sihir.

Alaslama :İnsan ve hayvanların çevresinde ateş dolaştırmak suretiyle hastalıklardan korunmasını sağlamak için yapılan işlem.

Albastı :Albastı bir varlığın adından daha ziyade, neden olduğu hastalığı ifade eder. Alvastı veya Alpastı da denir. Albasmak (bazı Türk dillerinde Alvasmak, Alpasmak) fiili ile de kullanılır. Bu fiil Albastı olmak anlamına gelir. Albastı olan kişiye Albıstar adı verilir. Boğucu sıkıntı. Sara hastalığı. Lohusahumması denilen ve yüksek ateşle ortaya çıkan, temizliğe dikkat edilmediği için meydana gelen hastalık. Bunlara bağlı baygınlık. Bir çeşit korku halidir. Gebe kadın kan kaybetmeye başladığında değişik varlıklar görmeye başlar. En çok korktuğu şey gözünün önüne gelir. Bunun sonucunda bazen bayılır. Alkarısı o esnada göğsüne dizleriyle çökerek soluğunu keser. Hatta ölüme bile neden olabilir.

Bakşı :Baksı sözcüğü Türk, Altay ve Moğol mitolojisinde ve halk kültüründe genel olarak şaman anlamına gelir. Bahşı, Bağşı, Bahçı, Bakşı olarak da söylenir. Moğollar Böge veya Büge derler. Aslında Kam kavramından daha geniş kapsamlıdır. Halk ozanı, aşık, müzisyen yönü de kimi zaman ön plana çıkabilir. Geleneksel yöntemlere dayalı Halk Hekimliği yapabilir. Koşuklar okuyan bir Halk Şairidir. Büyülü sözlerle kötü ruhları kovar. Eren, kam, koca, bilge, ozan, aksakallı (veya aksaçlı), falcı, kahin, efsuncu gibi tüm unsurları tek başına bünyesinde barındırır.

Balbal :Eski Türklerde kişinin anılması için mezarının veya bazı kurganların etrafına dikilen mezar taşına verilen isimdir. Orta Asya Türklerinde, Şamanlık dininin geçerliliği yaygın olarak koruduğu dönemde, ölen savaşçıların kurgan denilen mezarlarının etrafına dikilmiş, savaşçının öldürdüğü düşmanları ve bu kişilerin öbür dünyada onun hizmetçileri olacağını simgeleyen, genellikle bir taş parçasının üzerine yontulmuş, bir elinde kılıç, figürlerinden oluşan heykellere verilen addır.

Boy : Ortak bir atadan tuediklerine inanan, birbirleriyle kan akrabalığı bulunduğuna inanarak evlenmeyen, geleneksel topluluğa boy denir.

Bulaayah : Yakut Şamanlarında Şamanın davulunun tokmağına verilen isimdir.

Don : Şamanlıkta bir hayvanın kılığına, Şekline girme anlamına gelir.

Erk : Saltanat, sızı ve buyruğu geğerlik, kudret, iktidar, gıcı yeterlilik.

Erlik :Günümüzde iblis olarak kullanılan bir tür cin olmasına rağmen kötülüğu simgeleyen bir tanrı ruhudur.

Esrime (extase) : Dinsel, büyüsel ve gizemsel uğraşı alanlarındaki din adamlarının, büyücülerin, dervişlerin, özellikle Şamanların tanrılarla, doğaüstü güçlerle, kutsal nesnelere özdeşleşmek; sayrıları sağaltmak, büyü yapmak, geleceği okumak için gövdesel devinimlerden, kutsal sözlerden, oruçlardan, müzikten ya da uyuşturucu bitki ve ilâçlardan yararlanmak yoluyla içine düştükleri geçici ruhsal durum.

Idık (Iduk) : Mitolojik anlamı olan bu sözcük, ‘saygı gösterilen, hürmet edilen, kutsal bilinen, kutsal yüzlü, kurbanlık’ anlamlarında kullanılır. HakaŐada ‘ızıh’, Tuva Türkçesinde ‘ıdık’, Saka Türkçesinde ‘ıtık’ Şekillerinde kullanılan bu sözcüğün, ‘gizli, esrarengiz, tedavi edici, uğurlu’ anlamları da vardır. ‘Iduk’ sözcüğu, M.Kaşgari’nin ‘Divan-ı Lügat-it Türk’ ünde de ‘kutlu ve mübarek yüzlü olan her nesne’ anlamında kaydedilmiştir. Burada kaydolunan ‘ıduk’, sahibinin kurbanlık için sakladığı, yük yüklenmeyen, yünü kırılmayan hayvan’ olarak gösterilir. Bu tanım, bu anlayışın eski, kutsal-mitolojik kült anlamsallığına da uygun düşer. Kaynağını kendi değerlerinden alan ve kutsallık bildiren ‘ıdık’, Tevrat’ta ‘Qds’, Kuran’da ‘Hrm’ ve ‘Tbrk’ ile ifade edilen anlayışa uygundur.

İye Kul-İne Kul : Yakutlar da Şamanın öbür dünyada yaşayan ruhunun adıdır. Şaman mitolojisinde baş koruyucu ruhun taşıdığı addır. Şamanın kendi ruhu, koruyucu ruhlarla aynı işleve sahipti. Şamanın yardımcı ruhları çok olabilirdi. Ancak

“İye Kıl” olanlara dâhil değildi ve Şamanın yaptığı merasimlere katılmazdı. Onun işi Şamanını sağlığının korumaktı. Adına “İne Kıl” olarak ta rastlanan bu ruh, Şaman efsane ve söylemlerine göre vahşi hayvan görünümündedir. Onların gerçek görünüşlerini Şamanların kendileri bile göremezler.

Kâhinlik (kehanet) : Çok eski uygarlıklardan beri var olan bir uzmanlık alanı olup, kısaca, meydana gelecek olayları birtakım yöntemlerle önceden bilmeye çalışma olarak tanımlanır. Eski uygarlıklar içinde kâhinlik çalışmalarına önem vermemiş bir uygarlık hemen hemen yok gibidir.

Kam : Türk halklarında eskiden “kahin, büyücü, şaman, tabip, alim, bilgi” gibi anlamlarda kullanılan bir anlayış, “Gam” ve “ham” şekillerinde Altay, Teleüt, Şor, Sagay, Koyboy, Kumandin ve diğer Türk topluluklarının dilinde kullanılmıştır.

Kandaş : Aynı kanı taşıyan, aynı soydan olan.

Kesiş : Hristiyanlık ta evlenmemiş, manastırda yaşayan rahip.

Körmös : Altaylar, yer altı dünyası sakinleri olan ruhlara “Körmös” (görmez) derlerdi. Onlar “Körmös”ü Erlik’in hizmetinde olan varlıklar olarak görürlerdi. Erlik’in bir adı da “Körmös Erlik” olmuştur. “Aruu Körmös” ve Yaman Körmös” denilen “Körmös”ler de vardır. İnsanları koruyan bu görünmez varlıklar, aynı zamanda iyiliksever temiz ruhlardan sayılırlar. İnanışa göre, insanların yaşadıkları yerleri, evleri ve aileleri korurlar.

Kült : Kült sözcüğü Türkçeye Fransızca culte’den gelir. Sözcüklerin temel kökü Latince cultusyonı “tapınma”dır. Kült, esas olarak “din” anlamında kullanılsa da, din ve sosyoloji bilimlerinde, çevrelerindeki kültür veya toplumun genel dışı gördüğü inanç, uygulama veya ibadetlere kendini adanmış bir birleşik insan topluluğuna verilen isimdir. Modern anlamda özellikle küçük ve yeni sayılabilecek dini hareketlere inanan insan toplulukları için kullanılmaktadır. Bu ayrı durumları yeni ve

değişik inanç sisteminden olabileceği gibi garip uygulama ve adetlerden genelin kabul ettiği kültürü benimsememelerinden olabilmektedir.

Kültür : İnsana ilişkin bir kavram olarak kültür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemidir. Bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları bir inançlar ve adetler sistemidir.

Kut : Orta Asya daki Şamanist, göçebe Altay uluslarında “yaşam gücü” anlamına gelen bir kelimedir. Kutsal yaşam gücü, bereket, hayat verici, mübareklik, canlılık gibi anlamları vardır. Yiğitler kut sayesinde ölümden kurtulur veya yaşama döner. Bu güç Tanrı’dan kaynaklanır. Tanrı bu gücü geri çekerse kağanlar tahtı ve yaşamlarını yitirirler. Padişahların ve soylarının kanı kutlu sayıldığından, hanedandan birisi idam edileceği zaman boynu kılıçla vurulmaz, yay kirişiyle boğularak öldürülür. İnsanın kutu doğmadan önce gökyüzünde yer alır. Şarap gibi akıcı, su gibi durudur.

Kut Kuyma (Kut Dökme) : İnsana musallat olan kötü ruhların olumsuz etkisini ortadan kaldırmaya yönelik olarak çok eski dönemlerde uygulanan sihir kökenli bir ritüeldir. Günümüzde kurşun dökme olarak nitelendirilen bu adet Şamanlar “Kut Dökme” anlamına gelen “Kut Kuyma” adıyla nitelendirilmektedir.

Pörük : Altay Şamanlarının ayin icra ederken giydiği elbisenin külahına verilen isimdir.

Ritüel : Başlıca konusu dünyanın yaratılması, çeşitli kuralları ve toplumsal ortak normların oluşması olup, yaratılış sürecini canlandıran arkaik ve geleneksel kültürel olay.

Sıgun (Ongun) : Sıgun, eski Türklerin Tengricilik inancında, içinde bir ruh'u barındıran bir cisime verilen isimdir. Diğer eski inanç sistemlerinde de bulunan Totem ile karşılaştırılabilir. Aynı Amerika yerlileri Totemleri gibi, eski Türk boylarının da her birisinin kendine özel bir Ongun'u vardır. Bu genellikle kendi

Boylarını koruduğuna inandıkları kutsal bir havyan türü ya da büyük bir atalarının ruhunu barındırdığına inandıkları bir cisimdir.

Tengri (Tenri) : Tengri, Eski Türkçede Tanrı, Gökyüzü; Eski Türklerin ve Moğolların inancı Tengricilik'de Gök Tanrı'sı(Kök Tengri), ya da Gök'ün yüce tını (ruhu) dir.

Tın : Eski Türklerden olan Göktürk ve Uygurlarda ‘’ruh, can’’ anlamında kullanılmıştır. ‘’Tın’’ın ‘’nefes’’ anlamıyla birlikte ‘’ruh, can’’ anlamı, M.Kaşgari'nin Divan-ı Lügat-it Türk'ünde ‘’er tını emrüldi’’ ve’’anın tını kesildi’’(onun canı çıktı) gibi ifadelerde kullanılmıştır ve bu şekilde Altay Türklerinin dilinde de korunmuştur. Altay efsanesinde ‘’tın’’, kahramanın güneş gibi parlayan ve bir ip gibi göğe doğru uzanan canıdır. Türklerin ruh ve can alemiyle ilgili zengin inanışlarını aktaran mefhumlardan biri gibi, Altay Türklerinin dilinde bu söze ‘’kutsal, dokunulmaz ruh’’ anlamını ifade eden ‘’aparu tın’’ şeklinde rastlanır.

Totemizm : Arkaik kültürlerle bağlı olup çeşitli aşamalı olan, kendine has bir tapınış sistemi. Totemizm, toplumsal ve ideolojik yapıya sahip karışık bir bütüncüdür.

Törüngey : Türk ve Altay mitolojisinde ilk insan. Adem. Törüngey olarak da bilinir. Yeryüzünde yaratılan ilk kişidir. İnsanların atasıdır. Gökte yaşamaktadır. Ne bir ulusa ne de bir boya (kabileye) sahip değildir. İlk önceleri eşi de yoktur. Sonradan yeryüzüne gönderilmiştir. Yeryüzüne gönderilirken Ulukayın (Uluana) veya tarafından kendisine Su, Ateş ve Demir verilmiştir. Karısının adı Ece'dir. Elli kapılı, kırk pencereli, çatısı otuz kirişli bir evi vardır. Öküzleri tarla sürmede kullanan kişidir. Köten (saban) sürmeyi bulan kişi de odur. Kımızı bulan da odur. Kımız içme töreni ona aittir. Bazen göklerden mi indiği yerden mi çıktığı belli olmayan kişi olarak betimlenir. Bazen de gökten düştüğü söylenir. Ateşi elde etmiştir. Ve kendisi yurdundan kovar, bu durum kovulma motifiyle de bağlantılıdır. İslam, Hıristiyanlık ve Museviliğin etkisiyle çamurdan yaratıldığı inancı yerleşmiştir. Karısıyla birlikte adları Ecey (Ece) ve Elley (Ele) şeklinde de geçer.

Töz (Tös, Ongon) : Sibiryada'daki Türk halklarının geleneksel dini görüşlerinde, ataların göstergesi olan bir varlık. Moğolların "ongon" Lamaizm'in etkisi altında kalmış Tuva ve Uryanhay Türklerinin "eren" Yakutların ise "tangara" ve "emeget" dedikleri putları, Yenisey ve Altay Türkleri "tös", yahut "töz" şeklinde adlandırılırdı. Bu soylarda geniş bir şekilde yayılmış olan bu anlayış, en çok da Şamanlarla ilintilendirilir.

Ülgen : Altay ve Şorların geleneksel dini mitolojik inanışlarındaki en ulu ruhlardan biri. Yaratılışın gök katını dolduran ışıklı ruhların lideri ve yaratıcısıdır.

Üzüt : "Ölmüş birinin ruhu, şer ruh, şeytan" gibi çevrilen bu kavrama Şaman efsanelerinde rastlanır. Bu efsanelerde ölmüşlerin ruhlarının olduğu yere yani "üzüt"lerin toprağına giden ilk ırmağın varlığından söz edilir. "Üzüt"ler Erlik'in yer altı saltanatında yaşayıp, ona hizmet ederler. Onlar aç gözlü varlıktırlar ve yiyecek ve içecek çalarlar. Teleutların inanışlarında, ölünün kırkına kadar mezarlıkta yaşayıp, ara sıra eve girmek isteyen bir ruhtur. Onu Şamanlardan başka hiç kimse göremez. Kasırgaya dönüşerek, insanları ziyarete gelen bu acıklı ruhlar, hastalık yayıp, insanların vücutlarına bile girerek onlara zarar verebilirler. Bu anlamda onlar "körmös"lerden farklı olarak maddi içerikli şeytani varlıklar şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Vecd : Vecit ya da ekstaz, kimi sözlüklerde «ruhun dünyevi realitelerden kurtulduğu kendinden geçme ve coşkunluk hali» olarak tanımlanmakta olup, kişinin bilinci ve hafızası yerinde olmakla birlikte kendisine (dünyevi-fiziksel varlığına, duyumlara) ilişkin hiçbir algılamasının olmadığı ve kişinin tümüyle kendisi haricindeki bir obje ya da varlıkla (imaj, hayal, ruh, ilah vs.) ilgi kurduğu nadir Parapsikolojide şuur hallerinden biri olarak ele alınan vecd, spiritüalist sözlüklerde ise "ruh ile beden ilişkisinin belirli bir dereceye kadar gevşediğı, dış dünya ile bağların kesildiğı özel bir hal, bir degajman hali" olarak tanımlanır. Şamanlar vecd tekniğini en iyi uygulayanlar arasında yer alırlar. Vecd haline daha çok, çeşitli gevşeme teknikleri kullanan Şamanlarda ve mistiklerde rastlanmakla birlikte, vecd hali histerik

afeksiyonlar, spazmodik hastalıklar, aşırı oruçlar, uzun tefekkürler, bazı bedensel egzersizler sırasında kendiliğinden de oluşabilir.

Yada Taşı : Türk halklarının inanışa göre, kurdun karnından çıkan şifalı bir taş. Ona bazen, ‘çada’, ‘yat’ veya ‘yay’ taşı da denir.

Yalma : Kaftan, kalın kaftan, yağmurluk.

Yula : Altay Türklerinin eski inanışına göre, ‘kut’ denilen canın değişik bir şeklidir. O, canlı insanın vücudunu geçici olarak terk edebilir. Maddi bir varlık olmadığı içinde göze görünmezdir. İnanışlara göre, ‘yula’nın yokluğunu, insan bazen hissetmeyebilir. Ancak onun ruhu hastalıklarla birlikte hissedilir. Onu, terk ettiği vücuda geri getirmek içinse Şamandan yardım istenirdi, maddi olarak betimlenemeyen bu can, bazen maddi bir şekle bürünür ve ‘sür’ denilen başka bir şekle düşer.

Yutpa : Türk ve Altay mitolojisinde Yeraltı Yılanı. Yeraltı Denizi'nde (Tengiz) yaşayan ve ejdere benzeyen devasa iki yılandan birisidir. Çatal kuyruklu ve dört ayaklıdır. Yeşil baldırlı, ak göğüslü, kayık gibi yassı çenelidir. Erlik'in sarayını korur. Diğer yılan ise Abradır ve ikisinin adı birlikte anılır. Bazı metinlere göreyse Toybadım Irmağı'nın kıyılarında yaşayan korkunç canavarlardır. Bir yağna'yi (fili) tek lokmada yutabilir. Ker Yutpa, Ker Abra, Ker Arat üçü birlikte anılır.Şaman giysisinde, cübbenin bir yanında yer alan, yeraltı canavarı olarak algılanan yılanı temsil edecek biçimde çatalkuyruklu ve dört ayaklı olarak tasarımlanan, kötü ruhlardan koruduğuna inanılan, siyah kumaştan şerit.

SONUÇ

Müslümanlıktan önce Türkler bazı doğal güçlere de inanmışlar. Dağ, tepe, kaya, ırmak, su, ağaç, orman, güneş, ay, yıldızlar, şimşek, gök gürültüsü gibi varlıkları ve öğeleri kutsal saymışlardır. Doğada birtakım gizli güçlerin bulunduğu inanan Türkler, bunları birer kutsal tanrı olarak bilmişlerdir.

Şamanlar doğa ile iç içe yaşayarak doğadaki her şeye saygı duymaktadır. İnsanların hayvanlardan öğrenecekleri çok şey olduğuna inanan Şamanlar aynı zamanda hayvanların, insanlara rehberlik ettikleri inancına sahiptirler. Hayvanlar hem insanlara birçok şey öğretmekte hem de onları korumaktadırlar. Şamanlar herkesin en az bir tane rehber hayvan ruhu olduğuna inanırlardı. Bu rehber ruh kişiyi korumakta, güç vermekte ve ona rehberlik yapmaktadır. Burada rehber hayvan kişinin bilinçaltını da simgelemektedir. Kişilik açısından benzerlik gösterdiğimiz hayvanların doğasını anlamak aynı zamanda kendimizdeki eksiklikleri ve sorunları da anlamamız anlamına gelir.

Her hayvanın bizimle paylaşacağı bilgiler ve bize sunacağı bir şifa vardır. Kişisel hayvan rehberiniz sizi korur, size güç verir, zor durumlarda size çıkışı gösterir ve bilgeliğini bize aktarmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

BAYAT Fuzuli; **Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı**, Ötüken Yanevi, İstanbul, 2006

BUFFALO Gary, FİREDANCER Sherry; **Şamanların Erk Hayvanları**, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2007

BULUÇ Saadettin; **Şamanizm, İslam Ansiklopedisi**, cilt: 11, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1970

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Mitolojisinin Ana Hatları**, Kabalca Yayınları, İstanbul, 2000

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Sanatında At Figürlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Araştırmaları Yayınları, İstanbul, 1995

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Mitolojisinin ABC'si**, Kabalca Yayınevi, İstanbul, 1998

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Seyran Yayınları, İstanbul, 1995

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi**, Seyran Yayınları, İstanbul, 1995

DIYARBEKİRLİ Nejat, ASLANAPA Oktay; **Türk Tarihi**, Yaygın Yükseköğretim Kurumu, Ankara, 1977

ERGİN Muharrem; **Orhun Abideleri**, İstanbul, 1976

İNAN Abdülkadir; **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1972

ÖGEL Bahaeddin; **Türk Mitolojisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, cilt: 1

ÖGEL Bahaeddin; **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, TDVA, İstanbul, 1998

RADLOFF Wilhelm; **Türklük ve Şamanlık**, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009

ROUX Jean Paul; **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**, TDVA Yayınları, İstanbul, 1998

ŞENER Cemal; **Türklerin Müslümanlıktaki Önceki Dini Şamanizm**, AD Yayıncılık, İstanbul, 1997

ŞEŞEN Ramazan; **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001

YÖRÜKAN Yusuf Ziya; **Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm**, Yol Yayınları, Ankara, 2005

Dergiler

ANADOL Sinan; **Şaman Türkler, Tuva ve Hakasya**, Atlas Dergisi, Sayı:82

GÖMEÇ Saadettin; **Şamanizm Eski Türk Dini**, PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:4

CAFEROĞLU Ahmet; **Türk Onomastiğinde At Kültü**, Türk Mecmuası, Sayı:10

ÇANDARLIOĞLU Gülçin; **İslam Öncesi Türk Kültür Tarihi ve Kültürü**, TDVA, İstanbul, 2003

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Şamanizminde Görülen Horoz ve Tavuk Figürlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı:91

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Sanatında Görülen Tilki Figürlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı:96

ÇORUHLU Yaşar; **Türk Sanatında Görülen Yılan Tasvirlerinin Sembolizmi**, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı:96

Makaleler

ADIGÜZEL Sedat; **Ural Batır Destanında Av, Av Hayvanları ve Bunların Sembolik Özellikleri**, Yayınlanmamış

ASLAN Ahmet Ali; **Türk Şamanizmin Kaynağını Doğru**, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, s.58

DALKIRAN Ahmet; **Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi**, s.37

İSKENDERZADE AVŞAR Lale ; **Dede Korkut Hikayelerinin Türk Plastik Sanatlara Yansıması**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Tezler

ERSÜREL Ülkü; **Türk Kültüründe Şamanizmin İzleri**, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009

TUNÇ Zekiye; **Şamanizm Üzerine Bir Araştırma**, Yüksek Lisan Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007

Ağ Ortamı

www.mudfire.com/adrian-arleo-workhop-20080816.html-
jsauergallery.com/sagemoon/artistPAges/AArleo.html

www.followtheblackrabbit.com/resume.htm

en.wikipedia.org/wiki/Beth_Cavener_Stichter

www.roxannejackson.com

www.katemacdowell.com

roxannejackson.com/wordpress/?page_id=35

bethanykrull.com/home.html

www.dijimecmua.com/ankara-life/108/index/104680-sanat-akademisyen-ve-seramik-sanat%C3%A7%C4%B1s%C4%B1-deniz-onur-erman

RESİMLER KAYNAKÇASI

Resim 1: Lale Avşar Arşiv

Resim 2 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.88

Resim 3 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.68

Resim 4 : Elvan Ünlü Arşiv

Resim 5 : Fuzuli Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı, Ötüken, İstanbul, 2006, s.152

Resim 6 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.366

Resim 7 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.81

Resim 8 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.358

Resim 9 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.451

Resim 10 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.258

Resim 11 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör , İstanbul, 2008, s.186

Resim 12 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.43

Resim 13 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.92

Resim14:<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=341717255859991&set=a.341716092526774.85235.175713289127056&type=3&theater>

Resim15:<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=34178209193229&set=a.341716092526774.85235.175713289127056&type=3&theater>

Resim 16: <http://thegodisnowhere.blogspot.com/2011/04samaniz-ve-eski-turk-dini.html>

Resim 17 : <http://kizilderilitrk.tripod.com/kiyafetbenzerlikleri.htm>

Resim 18 : Fuzuli Bayat, Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı, Ötüken, İstanbul, 2006,
s.160

Resim19:<http://www.facebook.com/media/set/?set=a.197821186925071.45674.128458183861372&type=3>

Resim 20 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.182

Resim 21 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.97

Resim 22 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.57

Resim 23 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.253

Resim 24 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.278

Resim 25 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.179

Resim 26 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.161

Resim 27 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.358

Resim 28 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.177

Resim 29 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.102

Resim 30 : Lale Avşar Arşivi

Resim 31 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.367

Resim 32 : <http://www.genelturktarihi.net/12-hayvanlı-turk-takvimi>

Resim 33 : <http://www.facebook.com/media/set/?set=a.197821186925071-45.128458183861372&type=3>

Resim 34 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.60

Resim 35 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.102

Resim 36 : Servet Somuncuoğlu, Sibirya dan Anadolu ya Taştaki Türkler, Güngör ,
İstanbul, 2008, s.353

Resim37:

<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=341718409193209&set=a.341716092526774.85235-175713289127056&type=3&theater>

Resim 38 : Fuzuli Bayat, Ana Hatlarıyla Türk şamanlığı, Ötüken, İstanbul, 2006,
s.101

Resim 39 : Fuzuli Bayat, Ana Hatlarıyla Türk şamanlığı, Ötüken, İstanbul, 2006,
s.103

Resim 40 : Fuzuli Bayat, Ana Hatlarıyla Türk şamanlığı, Ötüken, İstanbul, 2006,
s.101

Resim41:<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=34172037913012&set=a.341716092526774.85235.175713289127056&type=3&theater>

Resim 42 : Elvan nl Arşiv

Resim 43 : Lale Avşar Arşiv

Resim 44 : Lale Avşar Arşiv

Resim45:<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=197823413591515&set=a.197821186925071.45674.128458183861372&type=3&theater>

Resim46:

<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=34171502526633&set=a.341716092526774.85235.175713289127056&type=3&theater>

Resim 47 : Ahmet Dalkıran, İslamiyet Öncesi Türk Sanatında Şamanizm'in Etkisi, Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı : 25, Konya, 2008, s.371-390

Resim48:

<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=34171502526633&set=a.341716092526774.85235.175713289127056&type=3&theater>

Resim 49 :

<http://www.facebook.com/photo.php?fbid=341721915859525&175713289127056&type=3&theatre>

Resim 50 : Elvan Ünlü Arşiv

Resim51:www.facebook.com/photo.php?fbid=341721915859525&175713289127056&type=3&theatre

Resim 52: <http://www.mudfire.com/adrian-arleo-workshop-20080816.htm-jsauergallery.com/sagemoon/artistPAges/AArleo.html>

Resim 53 : <http://www.mudfire.com/adrian-arleo-workshop-20080816.htm-jsauergallery.com/sagemoon/artistPAges/AArleo.html>

Resim 54 : <http://www.mudfire.com/adrian-arleo-workshop-20080816.htm-jsauergallery.com/sagemoon/artistPAges/AArleo.html>

Resim 55 : <http://www.mudfire.com/adrian-arleo-workshop-20080816.htm-jsauergallery.com/sagemoon/artistPAges/AArleo.html>

Resim 56 : <http://www.followtheblackrabbit.com/resume.htm>

Resim 57 : <http://www.followtheblackrabbit.com/resume.htm>

Resim 58 : <http://www.followtheblackrabbit.com/resume.htm>

Resim 59 : <http://www.followtheblackrabbit.com/resume.htm>

Resim 60 : <http://www.followtheblackrabbit.com/resume.htm>

Resim 61 : <http://www.roxannejackson.com>

Resim 62 : <http://www.roxannejackson.com>

Resim 63 : <http://www.roxannejackson.com>

Resim 64 : <http://www.roxannejackson.com>

Resim 65 : www.katemacdowell.com

Resim 66 : www.katemacdowell.com

Resim 67 : www.katemacdowell.com

Resim 68 : www.katemacdowell.com

Resim 69 : <http://bethanykrull.com/home.html>

Resim 70 : <http://bethanykrull.com/home.html>

Resim 71 : <http://bethanykrull.com/home.html>

Resim 72 : websitem.gazi.edu.tr/site/deniz.erman

Resim 73 : websitem.gazi.edu.tr/site/deniz.erman

Resim 74 : websitem.gazi.edu.tr/site/deniz.erman

Resim 75 : websitem.gazi.edu.tr/site/deniz.erman

Resim 76 : Aziz Baha ÖRKEN

Resim 77 : Aziz Baha ÖRKEN

Resim 78 : Aziz Baha ÖRKEN

Resim 79 : Aziz Baha ÖRKEN

Resim 80 : Elvan Ünlü

Resim 81 : Elvan Ünlü

Resim 82 : Elvan Ünlü

Resim 83 : Elvan Ünlü

Resim 84 : Elvan Ünlü

Resim 85 : Elvan Ünlü

Resim 86 : Elvan Ünlü

Resim 88 : Elvan Ünlü

Resim 89 : Elvan Ünlü

Resim 90 : Elvan Ünlü

Resim 91 : Elvan Ünlü

Resim 92 : Elvan Ünlü

Resim 93 : Elvan Ünlü

Resim 94 : Elvan Ünlü

Resim 95 : Elvan Ünlü

Resim 96 : Elvan Ünlü

Resim 97 : Elvan Ünlü

ÖZGEÇMİŞ

Ad, Soyad: Elvan ÜNLÜ

Doğum yeri ve yılı: KONYA 1985

Yabancı Dil: İngilizce

Eğitim:

Lisans: 2009, Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Bölümü

İş tecrübesi:

2008-2009 ‘‘Sanatçı Stajı’’ M.Tüzüm KIZILCAN Sanat Atölyesi-İzmir

2007-2008 ‘‘Fabrika Stajı’’ REF-SAN İzolasyon San.Tic.Ltd.Şti.- Kütahya

2007-2008 Efsane Çini Sanat Atölyesi Mehmet YILDIRIM-Kütahya